

DANIEL ARNESEN OG VIBEKE WØIEN HANSEN

Kunnskapsoppsummering om barn og unges deltakelse i fritidsaktiviteter

Dimensjoner i deltakelse, barrierer, behov og tiltak

Kunnskapsoppsummering om barn og unges deltakelse i fritidsaktiviteter

Dimensjoner i deltakelse, barrierer,
behov og tiltak

Daniel Arnesen og Vibeke Wøien Hansen

Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor
Rapport 2024:4

© Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor
Rapport 2024:4

Institutt for samfunnsforskning

Munthes gate 31
Postboks 3233 Elisenberg
0208 Oslo

NORCE Hovedkontor

Nygårdsgaten 112
5008 Bergen

ISBN (digital): 978-82-7763-808-9

ISSN (digital): 1891-2176

www.samfunnsforskning.no/sivilsamfunn

Innhold

Innhold	3
Sammendrag	5
English Summary	8
1 Innledning	11
Formål og problemstillinger	11
Definisjoner og begrepsavklaringer	12
Avgrensninger	13
Metode	14
2 Barn og unges deltakelse i idrett, kultur og friluftsliv	15
Undersøkelser om barn og unges fritidsaktiviteter	15
Ungdata-undersøkelsene	15
Levekårsundersøkelsen EU-SILC og tidsbruksundersøkelsen	18
Kultur- og mediebruksundersøkelsene	19
Kartlegginger av unges friluftslivsaktiviteter	21
Undersøkelser om frivillig innsats	22
Andre undersøkelser	23
Oppsummering: undersøkelser i sammenligning	24
3 Sosiale forskjeller i barn og unges deltakelse i idrett, kultur og friluftsliv	26
Kjønn	26
Sosioøkonomisk status	30
Etnisitet	34
Funksjonsnedsettelse	38
Geografi og bosted	40
Frafall og rekruttering	42
Effekter av unges fritidsdeltakelse	45
Oppsummering	47
4 Barrierer og tiltak i frivillige organisasjoner og i kommunal og statlig politikk	49
Barrierer og tiltak i frivillige organisasjoner	49
Rammebetingelser for inkludering i fritidsaktiviteter: kommunal og statlig organisering	53

Samspill mellom organisasjoner, kommune og andre	59
Oppsummering	62
5 Barrierer, suksessfaktorer og behov: Hva forteller forskningen oss så langt?	64
Hva vet vi om barn og unges fritidsdeltakelse?	64
Barrierer og suksessfaktorer for inkludering av barn og unge i fritidsaktiviteter	67
Kunnskapshull og behov for videre forskning	72
Litteratur	79

Sammendrag

Forfatter	Daniel Arnesen og Vibeke Wøien Hansen
Tittel	Kunnskapsoppsummering om barn og unges deltakelse i fritidsaktiviteter Dimensjoner i deltakelse, barrierer, behov og tiltak
Sammendrag	<p>Formålet med denne kunnskapsoppsummeringen er å få bedre oversikt over norsk og nordisk forskning om barn og unges deltakelse i fritidsaktiviteter og hva den finner om barrierer og drivere for deltakelsen, samt å identifisere kunnskapshull og behov for framtidig forskning på området. Oppsummeringen tar for seg forskning om barn, unge og unge voksne fra 0 til 25 år, og deres deltakelse i aktiviteter innen idrett, kultur og friluftsliv. Følgende spørsmål danner utgangspunktet for kunnskapsoppsummeringen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hva forteller foreliggende undersøkelser oss om hvor mange barn og unge som deltar i fritidsaktiviteter innen idrett, kultur og friluftsliv, og om utviklingen i denne deltakelsen? (kapittel 2) • Hvordan varierer barn og unges deltakelse etter f.eks. kjønn og alder, sosioøkonomisk status, kulturell bakgrunn, funksjonsnedsettelse, jevnaldrende og sosialisering, samt interesse og motivasjon? (kapittel 3) • Hvilke sentrale barrierer og tiltak for barn og unges deltakelse identifiserer forskningen i frivillige organisasjoner og i kommunal og statlig politikk? (kapittel 4) • Hvilke barrierer og suksessfaktorer kan utledes fra foreliggende forskning som de viktigste for inkludering av barn og unge i fritidsaktiviteter innen idrett, kultur og friluftsliv? (kapittel 5) • Hvilke behov er det for videre forskning om barn og unges deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter generelt og innen idrett, kultur og friluftsliv spesielt? (kapittel 5)

Når det gjelder foreliggende undersøkelser, indikerer Ungdata-undersøkelsene at de fleste barn og unge i Norge deltar i én eller flere organiserte fritidsaktiviteter i løpet av oppveksten. Idretts- og treningsaktivitet er etter alt å dømme den dominerende aktiviteten, også når man ser på tall fra andre undersøkelser. På bakgrunn av de tallgrunnlagene som finnes, er deltakelsen i organisert idrett opp mot halvannen gang så stor som deltakelsen i organiserte kulturaktiviteter. Mye tyder i tillegg på at hyppigheten i deltakelsen også er større i den organiserte idretten sammenlignet med kulturaktiviteter. Det er imidlertid mye usikkerhet knyttet til en slik sammenligning, og man tar da heller ikke i betraktning at det antakelig er mange unge som driver med ulike kulturaktiviteter i mer halvstrukturerte eller ustrukturerte sammenhenger. Dette gjelder også på friluftslivsområdet. Svært mange unge, ja nær sagt alle, driver eller har drevet med ulike former for uorganiserte friluftslivsaktiviteter, som fotturer i skog og mark, sykkelturner og bading. Den organiserte friluftslivsaktiviteten, som for eksempel speideren eller aktiviteter i turforeninger, synes derimot å ha mer begrenset omfang, og er kanskje ned mot halvparten så stor som deltakelsen i organiserte kulturaktiviteter.

Et kjennetegn ved unges organiserte fritidsdeltakelse på tvers av idrett, kultur og friluftsliv er at den avtar med økende alder. På disse områdene er frafallet mest framtrødende innenfor den organiserte idretten, der mange typisk faller fra tidlig i tenårene. Dette har blitt satt i sammenheng med det man omtaler som eskalering av aktiviteten, der det stilles andre og større krav etter hvert som barna blir eldre. Når det gjelder utviklingen i deltakelsen i organiserte fritidsaktiviteter over tid, ser det ut til at det har vært noe nedgang i kjølvannet av koronapandemien etter en periode med økning og stabilitet i perioden før pandemien. Det at det er nokså kort tid

siden koronapandemien, gjør det vanskelig å si noe om den siste tids rapporteringer om endringer i deltakelse over tid. Her vil undersøkelser som kommer de neste årene, kunne gi oss en tydeligere pekepinn på eventuelle langsiktige trender i deltakelsen – ikke minst også i lys av økonomisk dyrtid som igjen kan påvirke både kostnadsnivå og hvilke valg som gjøres rundt deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter.

Barn og unges deltakelse kan variere langs dimensjoner som kjønn og alder, sosioøkonomisk status, kulturell bakgrunn, funksjonsnedsettelse, jevnaldrende og sosialisering, samt interesse og motivasjon. De ulike bidragene fremmer mange viktige nyanser og ulike perspektiver, og vi ser at disse dimensjonene har betydning for deltakelsen – men mønstrene vi ser, varierer etter type aktivitet. For eksempel ser vi at det er kjønnsforskjeller i både idretts- og kulturaktiviteter, men der guttene er flest innen flere idretter, er det motsatt i flere kulturaktiviteter. Vi ser også at det er mer forskning på kjønnsforskjeller i deltakelsen i organisert idrett enn i kulturaktiviteter og friluftsliv. Det er et generelt idrettsfokus i mye av litteraturen på feltet, men studiene viser samtidig at det er variasjoner innenfor idretten. Sosioøkonomisk status er viktigere for å forklare deltakelse i idretten enn for å forklare deltakelse i kulturaktiviteter, hvor kulturell kapital har mer betydning. Familieøkonomi vies en del oppmerksomhet i litteraturen og blir framhevet som en barriere, men likevel setter forskningen spørsmålsteget ved hvorvidt familieøkonomi i seg selv forklarer forskjeller i deltakelse etter familiens inntekt. Inntektsforskjellene kan også speile kulturelle forskjeller i foreldrepraksiser og foreldres preferanse for deltakelse, altså at det gjerne ikke er tilfeldig hvilke aktiviteter barna begynner (eller lar være å begynne) i. Når det gjelder kulturell bakgrunn, ser vi at minoritetsungdom generelt deltar i større grad i fritidsklubber og religiøse foreninger. Majoritetsungdom driver i større grad med egenorganiserte friluftslivsaktiviteter enn minoritetsungdom, men det er ingen store forskjeller etter kjønn. Minoritetsungdom, og deriblant spesielt jentene, kan ha større forpliktelser i hjemmet og overfor slektninger enn majoritetsungdom, noe som gjør det vanskelig for dem å delta i organiserte fritidsaktiviteter. Det er fortsatt begrenset forskning på fritidsdeltakelsen til barn og unge med funksjonsnedsettelse. Det ser ut til at denne gruppen deltar i mindre grad, og at de oftere kan oppleve marginalisering fra aktiviteten. Det er ikke store geografiske forskjeller i unges deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter sett i forhold til fylke, kommune og sentralitet. Likevel er det en tendens til at deltakelsen i idrettslag er høyere i mer sentrale kommuner, mens deltakelsen i korps, kor og orkestre og kultur- og musikk-skole er høyere i mindre sentrale kommuner. I mindre sentrale kommuner er unges deltakelse også til dels mindre påvirket av familiens sosioøkonomiske status enn i mer sentrale kommuner. Forskningen viser også at familien og jevnaldrende kan spille en viktig rolle i sosialisering inn i organiserte fritidsaktiviteter. Foreldre fremmer barns idrettsinteresse gjennom forventninger og oppfølging og gjennom deres egen nåværende og tidligere deltakelse. Deltakelsen kan dessuten skape egenverdi for foreldrene selv gjennom sosiale nettverk. Unges sosialisering inn i friluftslivet gjennom foreldre bidrar også til at de i større grad driver med friluftslivsaktiviteter senere i livet eller på eget initiativ. Det er i mindre grad forskning på sosialiseringseffekter i unges kulturaktiviteter, selv om det er antatt at det også gjelder i disse.

Barrierene sett fra organisasjonenes ståsted handler om målorientering (inkludering vs. andre aktivitetsmål), utfordringer med å identifisere dem med behov for støtte, manglende foreldreinvolvering knyttet til oppfølging, transport, dugnad og ledelse av aktivitet, for mye fokus på konkurranse, mangel på sosiale tilbud, mangel på voksne ledere og tilgang på anlegg, samt konkurranse med andre organiserte fritidstilbud i lokalmiljøet. Familieøkonomi trekkes også fram som en barriere, men i mindre grad enn det vi ser på kommunenivå. På tiltakssiden handler det for organisasjonene om å legge til rette for utprøving av aktivitet, etablere og bruke kostnadsreducerende tiltak og samarbeide med kommunen for å støtte

unges deltakelse økonomisk. Rekruttering med utgangspunkt i skoler kan dessuten være et viktig inkluderings tiltak, særlig i byområder med levekårsutfordringer.

Forskningen på barrierer og tiltak i kommunene og i statlig og kommunal politikk peker først og fremst på familieøkonomi, geografisk avstand og informasjon og koordinering som de største barrierene mot økt deltakelse og inkludering i fritidsaktiviteter. Informasjonsbarrieren dreier seg for det første om utfordringer med å formidle tilbudene i kommunen til barn og unge og for det andre om å nå ut til særlige målgrupper. Økonomiske tiltak inkluderer blant annet lavterskeltilbud, utstyrssentral og ulike former for økonomisk støtte, som aktivitetskort eller ordninger for direkte støtte til deltakelse slik som fritidskasse og inkluderingsfond.

De økonomiske rammene som kommunene har for å opprettholde eller støtte ulike aktivitetstilbud, setter også begrensninger. Det pekes på at statlige tilskudd er for små, overføres for sent eller endres over tid. Få kommuner har egne planverk spesifikt knyttet til inkludering av barn og unge i organisert fritid, og det er forskjeller i hvordan kommunene organiserer arbeidet på feltet. Her framheves ulik kommunestørrelse som en viktig forklaring på forskjeller i organiseringen. Kommunene virker i liten grad å ha formalisert samarbeid med fylkeskommune, statsforvalter eller departement når det gjelder barn og unges fritid. Kommunene opplever dessuten å være i forkant av fritidserklæringen: at erklæringen i stor grad inneholder mål og kriterier kommunene allerede har på plass, og i liten grad medfører målbare krav om implementering på lokalt nivå.

Når det gjelder videre forskning, peker vi på flere behov: bedre dekning av kulturaktiviteter og organisert friluftsliv, bedre samordning av eksisterende datagrunnlag, mer kunnskap om hvordan mekanismer knyttet til kjønn, etnisitet og sosioøkonomisk status virker på tvers av felt, mer fokus på deltakelsen til unge med funksjonsnedsettelse, forskning som ser på ulike eksklusjonsrisikoer i sammenheng, kunnskap om frafall og deltakelse utenom organiserte aktiviteter, studier som kan bidra til økt forståelse av effekter av kostnader og kostnadsnivå, betydningen av kulturelle og språklige barrierer, i hvilken grad aktiviteter har universell utforming, og identifikasjon av målgrupper med særlig behov for støtte, samt fokus på ulike typer barrierer og tiltak på organisasjons- og kommunenivå og effektstudier av tiltak.

Emneord

Barn og unge, barrierer, deltakelse, fritidsaktiviteter, statlig og kommunal politikk

English Summary

Author	Daniel Arnesen og Vibeke Wøien Hansen
Title	Knowledge summary about children and young people's participation in leisure activities Dimensions in participation, barriers, needs and measures
Summary	<p>The purpose of this knowledge summary is to get a better overview of Norwegian and Nordic research on children and young people's participation in leisure activities and what it finds about barriers and drivers for participation, as well as to identify knowledge gaps and needs for future research. The summary deals with research on children, young people and young adults from 0 to 25 years of age, and their participation in activities within sports, culture and outdoor life. The questions that form the starting point for the knowledge summary are as follows:</p> <ul style="list-style-type: none"> • What do the available surveys tell us about how many children and young people that participate in leisure activities within sports, culture and outdoor life and the development of this participation over time? (Chapter 2) • How does the participation of children and young people vary along dimensions such as gender and age, socio-economic status, cultural background, functional impairment, peers and socialisation, as well as interest and motivation? (Chapter 3) • What key barriers and measures for children and young people's participation does the research identify in voluntary organizations and in municipal and state policy? (Chapter 4) • Which barriers and success factors can be derived from the present research as the most important for the inclusion of children and young people in leisure activities within sports, culture and outdoor life? (Chapter 5) • What needs are there for further research on children and young people's participation in organized leisure activities in general and within sports, culture and outdoor life in particular? (Chapter 5)

As far as the present surveys are concerned, the Ungdata surveys indicate that most children and young people in Norway participate in one or more organized leisure activities during their upbringing. Sporting and training activity is by all accounts the dominant one, also when you look at figures from other surveys. On the basis of the figures available, participation in organized sports is up to one and a half times as large as that in organized cultural activities. There is also much evidence that the frequency of participation is also greater in organized sports compared to cultural activities. However, there is a lot of uncertainty associated with such a comparison, and it is also not taken into account that there are probably many young people who engage in various cultural activities in more semi-structured or unstructured contexts. This also applies to the outdoor recreation area. Almost all, do or have done various forms of unorganized outdoor activities, such as hiking in forests and fields, cycling and swimming. Organized outdoor activities, such as Scouting or activities in hiking associations, on the other hand, seem to have a more limited scope, and are perhaps less than half as large as participation in organized cultural activities.

A characteristic of young people's organized free-time participation across sports, culture and outdoor life is that it decreases with increasing age. In these areas, the dropout is most prominent within organized sports, where many typically drop out in their early teens. This has been put in context with what is referred to as the escalation of the activity, where other and greater demands are made as the children get older. When it comes to the

development of participation over time, it appears that there has been some decline in the wake of the corona pandemic after a period of increase and stability. The fact that it has been quite a short time since the corona pandemic makes it difficult to say anything about recent reports on changes in participation over time. Here, surveys that will come in the next few years will be able to give us a clearer indication of any long-term trends in participation - not least also in light of recent price shocks in the general economy, which in turn can affect both the level of costs and the choices made around participation in organized leisure activities.

Children and young people's participation can vary along dimensions such as gender and age, socio-economic status, cultural background, functional impairment, peers and socialisation, as well as interest and motivation. The various contributions promote many important nuances and different perspectives and we see that these dimensions are important for participation - but the patterns we see vary according to the type of activity. For example, we see that there are gender differences in both sports and cultural activities, but where boys are dominating several sports, the opposite is true in several cultural activities. We also see that there is more research into gender differences in participation in organized sports than in cultural activities and outdoor life. There is a general sports focus in much of the literature in the field, but the studies also show that there are variations within the sports field. Socio-economic status is more important for explaining participation in sport than for explaining participation in cultural activities where cultural capital is more important. Family finances are given some attention in the literature and are highlighted as a barrier, but research nevertheless questions whether family finances in themselves explain income differences in participation. The income differences may also reflect cultural differences in parenting practices and parents' preferences for participation, so that it is not random which activities the children start (or fail to start) in. When it comes to cultural background, we see that minority youth generally participate to a greater extent in leisure clubs and religious associations. Majority youth engage in self-organized outdoor activities to a greater extent than minority youth, but there are no major differences by gender. The research also shows that the family and peers can play an important role in socialization into organized leisure activities. Parents promote children's interest in sports through expectations and follow-up and through their own current and past participation. Participation can also create intrinsic value for the parents themselves through social networks. Young people's socialization into outdoor life through their parents contributes to them engaging in outdoor activities to a greater extent later in life or on their own initiative. There is less research into socialization effects in young people's cultural activities, although it is assumed that this also applies to these.

The barriers seen from the organizations' point of view are about goal orientation (inclusion vs. other activity goals), challenges in identifying those in need of support, lack of parental involvement related to follow-up, transport, volunteering and activity management, too much focus on competition, lack of social activities, lack of adult managers and access to facilities and competition with other organized leisure services in the local environment. Family finances are also highlighted as a barrier, but to a lesser extent than what we see at the municipal level. On the measures side, it is about the organizations making arrangements for testing activities, establishing and using cost-reducing measures and collaborating with the municipality to financially support young people's participation. Recruitment based on schools can also be an important inclusion measure, particularly in urban areas with living conditions challenges.

The research on barriers and measures in the municipalities and in state and municipal policy points primarily to family finances, geography and information and coordination as the biggest barriers to increased participation and inclusion in leisure activities. Information concerns, firstly,

challenges in conveying the offers in the municipality to children and young people and, secondly, about reaching out to special target groups. Financial measures include, among other things, low-threshold offers, free equipment lending centers and various forms of financial support, such as activity cards or schemes for direct support for participation such as leisure funds and inclusion funds.

The financial framework the municipalities have for maintaining or supporting various activity offers also sets limitations. It is pointed out that state grants are too small, are transferred too late or change over time. Few municipalities have their own planning documents specifically linked to the inclusion of children and young people in organized leisure and there are differences in how the municipalities organize work in the field. Different municipality sizes are highlighted here as an important explanation for differences in organization. The municipalities seem to have little formalized cooperation with the county council, state administrator or ministry when it comes to children's and young people's leisure time. The municipalities also feel that they are at the forefront of the National Leisure Declaration: that the declaration largely contains goals and criteria that the municipalities already have in place, and to a small extent entails measurable requirements for implementation at the local level.

As regards the need for further research, we point to several factors: better coverage of cultural activities and organized outdoor life, better coordination of existing data bases, more knowledge about how mechanisms linked to gender, ethnicity and socio-economic status work across fields, more focus on the participation of young people with functional impairments, research that sees different risks of exclusion in context, knowledge about dropouts and participation outside of organized activities, studies that can contribute to an increased understanding of the effects of costs and cost levels, the importance of cultural and linguistic barriers, to what extent activities have a universal design, and identification of target groups in particular need of support, as well as a focus on different types of barriers and measures at organizational and municipal level and impact studies of measures.

Index terms

Children and youth, leisure activities, participation, policy

1 Innledning

De senere årene har man blitt stadig mer oppmerksom på betydningen av fritidsaktiviteter i barn og unges oppvekst. Deltakelse i slike aktiviteter kan være en kilde til tilhørighet, identitet og mestring og kan gi barn og unge ferdigheter og erfaringer som de også har nytte av senere i livet (Sletten mfl., 2015). Også i politisk sammenheng har det blitt lagt økende vekt på fritidsaktiviteter som arena for å bekjempe utenforskap og sikre at alle barn og unge opplever seg inkludert i fellesskap med andre jevnaldrende (se f.eks. BarnUnge21-strategien¹). Mot dette bakteppet har også barn og unges fritidsaktiviteter blitt et viktig tema i samfunnsforskningen. Imidlertid har denne forskningen i liten grad vært gjenstand for noen systematisk kunnskapsoppsummering som sier noe om hva vi vet, og hva det er behov for mer kunnskap om. Denne rapporten søker med bakgrunn i et oppdrag fra Kultur- og likestillingsdepartementet å svare på dette behovet.

Formål og problemstillinger

Formålet med kunnskapsoppsummeringen er å få bedre oversikt over norsk og nordisk forskning om barn og unges deltakelse i fritidsaktiviteter og hva forskningen forteller om barrierer og drivere for deltakelsen, og å identifisere kunnskapshull og behov for framtidig forskning på området. Oppsummeringen tar mer konkret for seg forskning om barn, unge og unge voksne fra 0 til 25 år og deres deltakelse i aktiviteter innen idrett, kultur og friluftsliv. Følgende spørsmål danner utgangspunktet for gjennomgangen:

- Hva forteller eksisterende undersøkelser oss om hvor mange barn og unge som deltar i fritidsaktiviteter innen idrett, kultur og friluftsliv, og om utviklingen i denne deltakelsen? (kapittel 2)
- Hvordan varierer barn og unges deltakelse, frafall og rekruttering etter f.eks. kjønn og alder, sosioøkonomisk status, etnisitet og funksjonsnedsettelse? (kapittel 3)
- Hvilke sentrale barrierer og tiltak for barn og unges deltakelse identifiserer forskningen i frivillige organisasjoner og i kommunal og statlig politikk? (kapittel 4)
- Hvilke barrierer og suksessfaktorer kan utledes fra foreliggende forskning som de viktigste for inkludering av barn og unge i fritidsaktiviteter innen idrett, kultur og friluftsliv? (kapittel 5)

---

¹ For mer info om BarnUnge21-strategien se: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/barnunge21-strategien/id2831118/>

- Hvilke behov er det for videre forskning om barn og unges deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter generelt og innen idrett, kultur og friluftsliv spesielt? (kapittel 5)

Definisjoner og begrepsavklaringer

Fritiden er en viktig arena i barn og unges liv, ved siden av skole og familie. Det skilles i forskningen gjerne mellom organiserte og uorganiserte fritidsaktiviteter. Organiserte fritidsaktiviteter for barn og unge kjennetegnes av at de som regel avholdes jevnlig og på faste tidspunkter, har regler og stiller krav til deltakerne, styres eller veiledes av voksne og handler om å utvikle ferdigheter eller oppnå bestemte mål (Bohnert mfl., 2010; Mahoney mfl., 2005). I Norge og Norden drives de fleste slike aktiviteter av frivillige organisasjoner, men det finnes også tiltak i regi av kommunale og kommersielle aktører. Uorganiserte aktiviteter foregår derimot mer ad hoc, uten den faste strukturen som man finner i den organiserte aktiviteten. Frivillige organisasjoner kjennetegnes ved at de er formelle organisasjoner som har et ikke-fortjenestebasert formål, er private og selvstyrte og at medlemskap og deltakelse er frivillig (Arnesen & Sivesind, 2020).

Deltakelse i fritidsaktiviteter handler grunnleggende sett om hvorvidt barn og unge møter på og er med i en eller flere aktiviteter på fritiden sin. I litteraturen skiller man imidlertid ofte også mellom bredde, hyppighet, varighet og engasjement (Andersen & Arnesen, 2023; Bohnert mfl., 2010). Bredde handler om hvilke og hvor mange typer aktiviteter den enkelte deltar i. Spennet av aktiviteter for barn og unge kan være stort, som eksempelvis idrett, kultur, friluftsliv, samfunnsliv og tro og livssyn. Ulike aktiviteter gir ulike muligheter til å utvikle ferdigheter, være med andre og tilegne seg verdier og praksiser. Hyppighet viser til hvor ofte og regelmessig deltakelsen er. Denne kan variere mellom aktiviteter, og i mange tilfeller også gjennom året. Varighet dreier seg om hvor lenge den enkelte er med i en aktivitet. Noen deltar i samme aktivitet fra barneårene og gjennom tenårene, mens andre kan være innom enkeltaktiviteter bare i perioder. Det kan ha sammenheng med endringer i interesse og motivasjon. Engasjement omfatter på sin side graden av involvering i en aktivitet og oppgaver som barn og unge påtar seg i denne, som det å bidra aktivt i trening eller opplæring, dugnad eller styre og stell (Andersen & Arnesen, 2023).

Ofte snakker man om økonomiske, kulturelle og sosiale barrierer for deltakelse. Økonomiske barrierer dreier seg om at barn og unge, også selv om de ønsker å delta, blir forhindret fra det som følge av foreldrenes økonomiske situasjon. Det kan for eksempel være at prisen på inngangsbilletten til aktiviteten i form av kontingent eller avgifter er for høy, at det stilles krav til dyrt personlig utstyr, eller at man ikke har råd til å dekke transport, reiser og lignende i forbindelse med aktiviteten. Kulturelle barrierer handler om hvordan interesser, holdninger og verdier direkte eller indirekte påvirker deltakelsen og valg av aktiviteter. Til forskjell fra familieøkonomi er det ikke nødvendigvis slik at kulturelle barrierer

forhindrer barn og unge fra å delta. Snarere er det snakk om at kulturelle orienteringer kan ha betydning for i hvilken grad barn og unge oppmuntres av foreldre til å delta i fritidsaktiviteter, hvilke aktiviteter de velger å være med i, og hvor motivert de er for å delta. Kulturelle orienteringer og preferanser knyttet til barnas fritidsaktiviteter kan samtidig være forbundet med foreldrenes økonomiske situasjon (Lareau, 2003). Sosiale barrierer dreier seg til sist om hvordan sosiale relasjoner og nettverk påvirker muligheten til å delta.

Avgrensninger

Kunnskapsoppsummeringen er avgrenset til forskning om fritidsaktiviteter for barn og unge innen idrett, kultur og friluftsliv. Avgrensningen følger av oppdraget som ligger til grunn for kunnskapsoppsummeringen. Selv om det finnes fritidsaktiviteter for barn og unge også på andre områder, favner idrett, kultur, og friluftsliv de mest populære aktivitetene blant barn og unge og har i større grad vært gjenstand for forskning.

Idrett omfatter fysisk aktivitet av mosjons- eller konkurransekarakter. Store deler av den organiserte idretten er organisert gjennom Norges idrettsforbund (for eksempel fotball, ski, håndball, friidrett, turn, sykling, roing, seiling og golf), men det finnes også idretter utenfor forbundet. Kulturaktiviteter defineres som aktiviteter som foregår på områdene musikk, scenekunst, visuell kunst, litteratur, dataspill, film og kulturarv. Vi tar i hovedsak for oss barn og unge som deltakere i slike aktiviteter, og ikke som publikum. Det finnes også kulturaktiviteter som foregår i regi av organisasjoner som ikke har kultur som hovedformål, slik som for eksempel tros- og livssynsorganisasjoner. Vi inkluderer i utgangspunktet ikke forskning om organiserte aktiviteter på slike områder, kun der hvor disse eventuelt omtales sammen med andre kulturaktiviteter. Kulturaktiviteter omfatter også punktfrivillighet, der festivaler er hovedeksempelet, og egenaktivitet i form av for eksempel garasjeband eller kunst og håndverk. Friluftsliv defineres som opphold og fysisk aktivitet i friluft. Det favner organiserte aktiviteter som turgrupper, speideren, jeger- og fiskerforeninger, men for eksempel også å gå på tur med familie eller lek i naturen med venner. Gjennomgangen fokuserer primært på den organiserte aktiviteten, men vi tar også for oss noe forskning om uorganisert aktivitet, ettersom skillet mellom disse to kan være diffust, spesielt innen kultur og friluftsliv.

Tematisk avgrensner vi oss videre til utvalgte sentrale dimensjoner i forskningen på unges deltakelse, herunder kjønn, etnisitet, sosioøkonomisk status, funksjonsnedsettelse og geografi og bosted, samt effekter av deltakelse. På organisasjons- og kommunenivå fokuserer vi på bidrag om frivillige organisasjoner og om kommunal og statlig politikk, samt samspillet mellom det frivillige og det offentlige. Denne avgrensningen følger til dels av fokuset på organiserte fritidsaktiviteter.

Metode

Kunnskapsoppsummeringen tar utgangspunkt i en gjennomgang av relevant forskningslitteratur, herunder fagfellevurderte artikler og bokkapitler og vitenskapelige rapporter, notater og lignende. Litteratursøkene baserte seg på søk i litteraturdatabaser, der det ble brukt søkestrenger utformet med sikte på å gi treff knyttet til 1) barn og unges deltakelse i idrett, kultur og friluftsliv og 2) barrierer og drivere for deltakelse på individ- og organisasjonsnivå, samt i kommunal og statlig politikk. Søkestrengene kombinerte ulike stikkord som ble vurdert å kunne gi treff relatert til disse to temaene. Søkene ble avgrenset til litteratur publisert mellom 2000 og 2023. Ambisjonen for litteratursøket var å dekke de mest sentrale bidragene og ikke nødvendigvis å favne all litteratur fra perioden.

Søkene ble gjort i flere ulike søkemotorer og databaser, deriblant den norske biblioteksdata-basen Oria og tilsvarende databaser for de nordiske landene (Den danske forskningsdatabase (Danmark), SwePub (Sverige), IRIS (Island) og research.fi (Finland)), supplert med søk i Google Scholar. I tillegg gikk vi gjennom publikasjonslister fra relevante forskningsinstitusjoner for å fange opp rapporter, notater og lignende som eventuelt ikke ville dukke opp i databasene. Følgende institusjoner var omfattet i dette søket: FAFO, Institutt for samfunnsforskning, Telemarksforskning og Velferdsforskningsinstituttet NOVA.

Søkene ga treff på forskning på engelsk, norsk, dansk og svensk, av en vitenskapelig karakter (fagfellevurdert eller produsert ved en forskningsinstitusjon) og innenfor relevante fagområder (samfunnsvitenskap). Søkene resulterte i lister som omfattet flere enn tusen bidrag, hvorfra det ble gjort en seleksjon av 254 bidrag basert en vurdering av titler og sammendrag med lav terskel for inklusjon. Disse ble deretter gjennomgått grundigere ved at vi brukte verktøyet Rayyan til å gjøre en screening av sammendrag, innledninger og konklusjoner, der de ble vurdert strengere ut fra de avgrensningene som lå til grunn for kunnskapsoppsummeringen. Vi satt på bakgrunn av dette igjen med de 137 bidragene som er gjennomgått i denne rapporten.

2 Barn og unges deltakelse i idrett, kultur og friluftsliv

I dette kapitlet kartlegger vi undersøkelser om barn og unges deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter i Norge, med særlig vekt på idrett, kultur og friluftsliv. Vi ser på hva vi vet om hvor mange i ulike aldersgrupper som deltar, og hvor ofte de gjør det, og hva som kjennetegner utviklingen i deltakelsen. For dette formålet sammenfatter både brede undersøkelser om fritidsdeltakelse blant barn, ungdom og unge voksne, og snevrere undersøkelser innenfor de tre aktivitetsområdene.

Undersøkelser om barn og unges fritidsaktiviteter

Ungdata-undersøkelsene

Ungdata-undersøkelsene gjennomføres av Velferdsforskningsinstituttet NOVA ved OsloMet – storbyuniversitetet i samarbeid med landets sju regionale kompetansesentre innen rusfeltet (KORUS). Ungdata er lokale barne- og ungdomsundersøkelser som gjennomføres blant elever på mellomtrinnet, ungdomstrinnet og i videregående opplæring i kommuner over hele landet. De fleste kommuner gjennomfører undersøkelsen med tre års mellomrom. Siden 2010 har 915 000 ungdommer fra nesten alle kommuner deltatt i ungdomsdelen av Ungdata, og siden 2017 har mer enn 150 000 barn på mellomtrinnet deltatt i det som heter Ungdata junior. I tillegg til at undersøkelsene henter inn svar fra store deler av barne- og ungdomspopulasjonen, dekker de også et bredt sett av temaer som også omfatter fritidsaktiviteter.

I Ungdata stilles unge fra 8. trinn i ungdomsskolen til 3. trinn i videregående skole spørsmålet: «Er du, eller har du tidligere vært, med i noen organisasjoner, klubber, lag eller foreninger etter at du fylte 10 år?». I den siste undersøkelsen, som ble gjennomført i 2022, svarte 50 prosent at de var med, 36 prosent at de hadde vært med tidligere, og 14 prosent at de aldri hadde vært med (Bakken, 2022). Med andre ord finner man at rundt halvparten av norske ungdommer er med i en organisert fritidsaktivitet. Imidlertid viser utviklingen over tid at det var en liten tilbakegang fra 2018 til 2022 i andelen som er med, fra 55 prosent i 2018. Den mest nærliggende forklaringen på dette er at deltakelsen gikk ned under pandemien som følge av at restriksjonene gjorde det vanskelig å gjennomføre mange organiserte aktiviteter for barn og unge. Andelen som var med i organiserte fritidsaktiviteter, var økende i første halvdel av 2010-tallet og holdt seg deretter relativt stabil fram til 2021 (Bakken, 2021).

I undersøkelsene stilles det videre spørsmål om ungdommenes deltakelse i aktiviteter, møter eller øvelser i utvalgte kategorier av organisasjoner, klubber, lag eller foreninger. I 2022 svarte 48 prosent at de var med i idrettslag, 23 prosent i fritidsklubb, 18 prosent i religiøs forening, 9 prosent i kulturskole eller musikkskole og 5 prosent i korps, kor og orkester. I tillegg svarte

22 prosent at de var med i andre organisasjoner, lag eller foreninger som ikke var nevnt som en egen kategori. Undersøkelsen viser at idrettslag ikke bare er den største kategorien, men også den som ungdommene deltar hyppigst i. Flertallet av dem som er med i idrettslag, deltar fem ganger eller oftere i måneden. Til sammenligning er det i kor, korps og orkester og kultur- og musikk-skole omtrent like mange som deltar fem ganger eller oftere, som tre–fire ganger og én–to ganger i måneden. I fritidsklubber og religiøse foreninger deltar de fleste én–to ganger i måneden.

Undersøkelsene viser videre at deltakelsen gjennomgående er høyere blant elever på ungdomstrinnet enn i videregående skole, det skjer altså et frafall fra organiserte fritidsaktiviteter i tenårene. Dette gjelder på tvers av ulike aktiviteter og er også et trekk som har vedvart over tid. Frafallet fra ungdomstrinnet til videregående skole er i absolutt forstand størst i idrettslag og minst i annen organisert aktivitet ikke nevnt som egen kategori. Imidlertid er det relativt sett noen flere som faller fra i fritidsklubbene, hvor andelen er halvparten så stor blant elever på videregående som blant ungdomsskoleelever. Innenfor korps, kor og orkester og musikk- og kulturskole, er det forholdsvis lavere frafall. Imidlertid er det, som vi skal se nærmere på i neste kapittel, også forskjeller etter kjønn og andre kjennetegn ved ungdommene.

I tillegg til spørsmål om fritidsaktiviteter stilles det også spørsmål om fysisk aktivitet og trening. På disse svarer 40 prosent at de trener i et idrettslag, mens 15 prosent svarer at de driver med annen organisert trening. Andelen er noe lavere enn på spørsmålet om å være med i idrettslag, noe som nok speiler at det å trene viser til en bestemt type aktivitetsform innenfor lagene. Undersøkelsen viser dessuten at det har vært en økning i andelen som trener ukentlig på treningsstudio, både i ungdomsskolen og i videregående skole, i tillegg til at mange også trener på egen hånd (Bakken, 2022). Det har i andre analyser av disse dataene blitt pekt på en endring, der mer av treningsaktiviteten skjer i treningssentre framfor organisert idrett, selv om unge trener like mye som før (se for eksempel Bakken & Strandbu, 2023; Solstad mfl., 2022).

Noen kommuner har også inkludert tilleggsmoduler med flere typer aktiviteter i undersøkelsen. I perioden fra 2017 til 2019 tok 29 kommuner i åtte fylker med spørsmål om medlemskap i et utvidet sett av organisasjoner, deriblant aktivitetsorganisasjoner som speideren, 4H, sjakkklubb, rollespill, jakt og fiske, dyrehold og lignende. Andelen som svarte at de var med i en slik organisasjon, utgjorde 12 prosent i ungdomsskolen og 7 prosent i videregående skole, mens henholdsvis 21 og 23 prosent av elevene hadde vært med tidligere. Fra 2014 til 2016 var det en modul som omfattet friluftsliv, herunder speideren, jakt og fiske, turistforeninger, og mållag/ungdomslag/4H. I ungdomsskolen lå andelen som var med i speideren, jakt- og fiskeforeninger og turistforeninger, på rundt 4 prosent, mens 6 prosent svarte at de var med i mållag/ungdomslag/4H. I videregående skoler ble det kun stilt spørsmål om speideren, der 2 prosent svarte at de var med i speideren, og 16 prosent rapporterte at de hadde vært med (se Wold mfl. (2020) for en gjennomgang av begge moduler). Ettersom disse

tilleggsmodulene bare ble gjennomført i et lite antall kommuner, er tallene ikke nødvendigvis representative og må derfor tolkes med dette forbeholdet.

Undersøkelser på mellomtrinnet (10 til 12 år) gjennom Ungdata junior har blitt gjennomført siden 2017, og det brukes et annet spørreskjema enn på ungdomsskolen og videregående trinn. For perioden fra 2020 til 2022 svarte 76 prosent at de var med i faste fritidsaktiviteter, og 20 prosent at de hadde vært med tidligere (Enstad & Bakken, 2022). Av de aktivitetene det ble spurt om, svarte 67 prosent at de drev med sport eller idrett, 15 prosent at de spilte instrument eller sang, og 13 prosent at de drev med teater eller dans. I tillegg drev 22 prosent med andre aktiviteter enn disse. Det stilles også et mer generelt spørsmål om hvorvidt og hvor ofte barna gjør ulike aktiviteter på fritiden, utenfor skolen. Her svarte 86 prosent at de trener eller driver med sport. Til sammenligning svarte 25 prosent at de deltar på religiøse aktiviteter, 24 prosent at de er på fritidsklubb eller juniorklubb, 21 prosent at de spiller et instrument, og 10 prosent at de er i stallen eller driver med ridning. 44 prosent svarte at de driver med trening eller sport tre–fire dager i uken eller oftere, mens for de øvrige aktivitetene var det vanligst å drive med disse én–to dager i uken eller sjeldnere.

Ungdata-undersøkelsene viser at idrett er den klart mest populære aktiviteten blant barn og unge fra mellomtrinnet og opp til slutten av videregående skole. Til sammenligning er det langt færre som deltar i kulturaktiviteter som korps, kor og orkester eller kultur- og musikk-skole, eller på mellomtrinnet, som spiller instrument eller synger og driver med teater og dans. Det kan imidlertid tenkes at det er noe overlapp mellom ulike kulturaktiviteter, og også at en del deltar i kulturaktiviteter i religiøse foreninger og på fritidsklubber, slik at tallet egentlig kan være noe høyere. I undersøkelsene blant elever i ungdomsskolen og på videregående trinn dreier spørsmålene på kulturområdet seg dessuten i hovedsak om musikkaktiviteter. Friluftslivsaktiviteter dekkes i utgangspunktet verken i Ungdata eller Ungdata junior, men spørsmål i tilleggsmoduler som er brukt i noen kommuner i ungdomsskolen og på videregående trinn, kan indikere at deltakelsen ligger på nivå med eller noe under kulturdeltakelsen.

Det er også mange andre fritidsaktiviteter for barn og unge som det ikke spørres direkte om i Ungdata. Det kan også bemerkes at ikke trekkes et strengt skille mellom frivillig og kommunalt organiserte aktiviteter, da både musikk- og kulturskole og fritidsklubber som regel er driftet av kommunene. Samtidig er dette aktiviteter som mange barn og unge er med i, og de er nok ikke opptatt av hvem som organiserer den. Ungdata tar imidlertid for seg mange andre temaer utover fritid, som for eksempel foreldre, venner, skole, lokalmiljø, helse og trivsel, noe som begrenser hvor omfattende settene med spørsmål som stilles innenfor hvert tema, kan være. Bredden i temaer gir imidlertid et potensial for å se fritidsdeltakelsen i sammenheng med andre deler av barn og unges liv.

Levekårsundersøkelsen EU-SILC og tidsbruksundersøkelsen

Statistisk sentralbyrå (SSB) gjennomfører regelmessig den nasjonale levekårsundersøkelsen, som siden 2011 har vært samordnet med den EU-forordnede undersøkelsen *Statistics on Income and Living Conditions* (EU-SILC). Undersøkelsen går ut til et landsrepresentativt utvalg av personer i alderen fra 16 år og oppover. Den danner grunnlag for statistikk om ulike temaer, hvor unge voksne (16–24 år) inngår som et alderssegment. I den nasjonale delen av undersøkelsen er det roterende moduler som tar for seg friluftslivsaktiviteter (2011, 2014, 2017, 2020, 2021), idrettsaktiviteter (2013, 2016, 2019, 2021) og frivillighet, politisk deltakelse og sosialt nettverk (2011, 2014, 2017, 2020, 2022), med spørsmål blant annet om deltakelse i fritidsorganisasjoner og fritidsaktiviteter. Fra og med 2021, er det gjort endringer som påvirker sammenlignbarheten tilbake i tid for alle modulene (se Dalen & Pettersen (2021) for dokumentasjon av undersøkelsen).

Fram til 2020 ble det i modulen om frivillighet stilt spørsmål om medlemskap i ulike frivillige organisasjoner. Spørsmålene fra dette året viser at det i aldersgruppen 16–24 år var 31 prosent som var medlem, og 25 prosent som var aktivt medlem i idrettslag, 11 prosent var medlem og 5 prosent aktivt medlem i friluftslivsorganisasjoner, og 9 prosent var medlem og 8 prosent aktivt medlem i organisasjoner for musikk, teater og kunst. Andelen som svarte at de var medlem, holdt seg samlet sett relativt stabil gjennom perioden fra 2011 til 2020, mens andelen som svarte at de var aktivt medlem, gikk litt tilbake innen idrettslag og friluftslivsorganisasjoner. I 2022 ble det stilt spørsmål om frivillig innsats og ikke medlemskap, i tillegg til at man benyttet nye organisasjonskategorier. I denne aldersgruppen var det 21 prosent som hadde utført frivillig innsats i idrettslag, 6 prosent i en hobby- eller friluftslivsorganisasjon og 5 prosent i korps, teater, historielag eller annen kunst- eller kulturorganisasjon.

Modulen om friluftslivsaktiviteter omfatter i hovedsak uorganiserte aktiviteter, som gåtur i park og naturomgivelser, fottur i fjell, skog eller mark, sykkelkultur, jakt, fiske, båttur, ridetur og lignende. Mange i alderen 16–24 år har gjort en eller flere av disse aktivitetene. I 2021 svarte for eksempel 88,1 prosent at de har gått fottur i fjell, skog eller mark, mens aktiviteten med lavest andel var ridetur på hest med 8,4 prosent. I 2021 ble det også stilt spørsmål om deltakelse i organiserte friluftslivsaktiviteter. Da svarte 7,8 prosent av personene i denne aldersgruppen at de hadde deltatt på slike aktiviteter. Det er ikke blitt spurt om deltakelse i organiserte friluftslivsaktiviteter i spørreskjemaene i perioden 2011–2020. Modulen om idrettsaktiviteter omfatter både spørsmål om ulike treningsaktiviteter og om organisert og uorganisert trening. Her svarte 23,3 prosent i alderen 16–24 år at de hadde trent eller mosjonert med et idrettslag, og 15,7 prosent at de hadde deltatt i en idrettskonkurranse. Det spørres også mer detaljert om treningsaktiviteter, fra jogge- og løpetur til å spille fotball og drive med dans, men uten at det er spesifisert hvorvidt aktiviteten er organisert eller ikke.

En annen SSB-undersøkelse som gir informasjon om unges fritidsaktiviteter, er tidsbruksundersøkelsen, som gjennomføres med tiårsintervaller og siste gang i 2010. Dette er en kartlegging av hvor mye tid folk bruker på ulike gjøremål, når de utfører dem og hvem de er sammen med. Det unike ved undersøkelsen er at data samles inn både via telefonintervju og ved at deltakerne selv registrerer hva de gjør over to fastsatte døgn. Undersøkelsen har blitt gjennomført siden 1970-tallet og gir muligheter for å se utviklingen i lengre perspektiv. Utvalget består av personer i alderen 9 til 79 år og dekker dermed også både barn, ungdom og unge voksne. Nettutvalget i 2010 var på 4 884 personer, der 12 prosent var i alderen 9–15 år og 11 prosent i alderen 16–24 år (se Holmøy mfl. 2012). Statistikken som utarbeides på bakgrunn av undersøkelsen, omfatter idretts- og friluftaktiviteter.

I tidsbruksundersøkelsen omfatter idretts- og friluftslivsaktiviteter både organisert og uorganisert aktivitet, herunder aktiviteter som konkurranseidrett og trening, skiturer, fotturer i skog og mark, spaserturer, sykkelturner, bading og soling, båtturer, fisketurer og andre typer turer. Undersøkelsen kan likevel være nyttig fordi den ikke bare gir informasjon om hvor mange som har utført aktiviteten, men også hvor mye tid de brukte på den. I 2010 svarte 42 prosent av 9–15-åringene at de hadde utført idretts- og friluftslivsaktiviteter i løpet av en gjennomsnittsdag, mot 39 prosent i 2000. Blant disse var tiden de hadde brukt på slike aktiviteter i løpet av en gjennomsnittsdag, opp under to timer begge år. I aldersgruppen 16–24 år svarte 32 prosent i 2010 at de hadde utført idretts- og friluftslivsaktiviteter, som var omtrent samme nivå som ti år tidligere. Gjennomsnittlig tid brukt på aktiviteten var 1,4 timer, en nedgang fra rett over 2 timer i 2000 (se Vaage 2012).

Levekårsundersøkelsen viser at det også blant unge voksne er idrett som er den mest utbredte aktiviteten. Mer enn dobbelt så mange er aktive i idrettslag, som i musikk-, teater- og kunstorganisasjoner og i friluftslivsorganisasjoner. Samtidig synliggjør undersøkelsen at mye av friluftsliv og naturaktiviteten foregår i uorganiserte former, og kanskje i større grad enn det som er tilfellet for trenings- og idrettsaktivitet. Deltakelsen i idrett, kultur og friluftsliv blant barn og unge ser ut til å holde seg relativt stabil når vi ser på begge de omtalte undersøkelsene. Samtidig viser tidsbruksundersøkelsen en liten endring i tiden bruk på idretts- og friluftslivsaktivitet blant unge voksne, uten at dette nødvendigvis trenger å representere noen trend. Det ble gjennomført en ny kartlegging tidsbruksundersøkelse i 2022–2023 som etter hvert vil kunne bidra til å belyse dette.

Kultur- og mediebruksundersøkelsene

Kultur- og mediebruksundersøkelsene er en rekke undersøkelser om befolkningen som ble gjennomført av Statistisk sentralbyrå med fire års mellomrom i perioden fra 1991 til 2016. Fra 2021 ble mediebruk og kulturbruk skilt ut i separate undersøkelser (se Holmøy, 2023; Vaage, 2016). Utvalget er personer mellom 9 og 79 år, der de mellom 9 og 15 år intervjues med foresatte til stede. Undersøkelsene tar for seg en lang rekke temaer knyttet til bruk av og

deltakelse i kultur. Blant annet stilles det spørsmål om en driver med eller er med i ulike organiserte kulturaktiviteter- eller grupper, herunder musikkgrupper, amatørteater- og revygrupper, organisert dans, billedkunst og håndverk. I tillegg er det spørsmål om medlemskap i idrettslag og deltakelse på idrettsarrangementer. De fleste av spørsmålene er stilt på tvers av undersøkelsene over tid slik at det er mulig å se utviklingen i kulturdeltakelsen. I forbindelse med at kulturbruk ble skilt ut i en egen undersøkelse i 2021, ble det imidlertid gjort mindre endringer i spørsmålene, som kan påvirke sammenlignbarheten mot tidligere undersøkelser.

Den siste undersøkelsen fra 2021 viser at det i aldersgruppen 9–15 år var 10 prosent som var med i kor eller sanggruppe, 6 prosent som drev med organisert dans, og 4 prosent som var med i en teatergruppe, i tillegg til at 28 prosent drev med billedkunst eller håndverk. Blant dem i alderen 16–24 år var det 5 prosent som var med i kor eller sanggruppe, 2 prosent som drev med organisert dans, og ingen som var med i teatergruppe, mens 22 prosent drev med kunstaktiviteter. Det ble dette året også spurt om man laget digital musikk, der andelen var 18 prosent blant 9–15-åringene og 7 prosent blant 16–24-åringene. Til sammenligning viser undersøkelsen at henholdsvis 69 prosent og 31 prosent var medlem i idrettslag (Bekkengen, 2022). Spørsmålene om de kulturaktivitetene som ser ut til å være mest utbredt, nemlig billedkunst og håndverk og å lage digital musikk, legger ikke til grunn at aktiviteten nødvendigvis er organisert, selv om den kan foregå for eksempel på fritidsklubb eller på kultur- og musikkskoler. I hovedsak er det nok snakk om egenaktivitet. Dette synliggjør også at mange barn og unge driver med kultur både i organiserte og uorganiserte former.

Undersøkelsen fra 2016 gir mer detaljerte tall om aktiviteter i ulike aldersgrupper i aldersspennet fra 9 til 24 år. For aldersgruppen 9–18 år var andelen som deltok i kulturaktiviteter, til å være 27 prosent. Musikk og sang var den mest utbredte organiserte aktiviteten. Andelen som drev med dette, var 18 prosent i aldersgruppen 9–12 år, 7 prosent i aldersgruppen 13–15 år og 9 prosent i aldersgruppen 16–18 år (Arnesen, Nordø mfl., 2022). Vaage (2016) viser videre til at andelen som var med i amatørteater eller revygruppe, var 5 prosent blant 9–12-åringene, 8 prosent blant 13–15-åringene, 4 prosent blant 16–19-åringene og bare 1 prosent blant 20–24-åringene. Det var altså en topp blant ungdom tidlig i tenårene. For organisert dans var det derimot de yngste som i størst grad drev med dette, med 9 prosent blant dem i alderen 9–12 år og 7 prosent i alderen 13–15 år. Blant dem i alderen 16–19 og 20–24 år var andelen henholdsvis 3 og 2 prosent. I tillegg lå andelen som drev med billedkunst og håndverk, på 10 til 11 prosent på tvers av disse aldersgruppene. Undersøkelsen viste også at 44 prosent av dem som var med i sang- eller musikkgruppe, drev med dette gjennom kultur- og musikkskole. For organisert dans var tallet 38 prosent og for amatørteater og revy 41 prosent, mens det samme gjaldt 9 prosent innen billedkunst og kunsthåndverk (Vaage, 2016).

Det ble også i alle undersøkelsene spurt om barn og unge spiller instrument. I 2021 svarte 21 prosent i alderen 9–15 år og 22 prosent i alderen 16–24 år at de spilte et instrument (Bekkengen, 2022). Undersøkelsen fra 2016 viste at andelen som sa de kunne spille et instrument, var 55 prosent blant 9–12-åringer, 53 prosent blant 13–15-åringer, 44 prosent blant 16–19-åringer og 41 prosent blant 20–24-åringer. I tillegg svarte 9-prosent av dem som spilte instrument regelmessig, at de gjorde dette gjennom musikk- og kulturskole. Til sammenligning var andelen voksne som kunne spille et instrument, betydelig lavere. Vaage (2016) kommenterer at «barns oppfatning av hva det vil si å kunne spille et instrument [kan] være noe mindre kritisk enn blant de voksne». Samtidig viser også undersøkelsen at andelen som svarer at de behersker et instrument, har gått ned over tid. Dette setter han i sammenheng med at blokkfloyteopplæring har blitt mindre vanlig i skolen enn tidligere.

Kartlegginger av unges friluftslivsaktiviteter

Norsk institutt for naturforskning (NINA) gjennomførte i 2021 en nettbasert undersøkelse der foreldre ble spurt om barn og unges (6–19 år) deltakelse i frivillig organisert friluftsliv. Wold mfl. (2022) presenterer resultatene fra denne undersøkelsen, og de finner at 22 prosent av barn og unge var med i en friluftslivsorganisasjon, og 25 prosent hadde vært med tidligere.

Friluftslivsorganisasjoner omfattet her også idrettsgrupper som brukte naturen, i tillegg til mer typiske foreninger som Den Norske Turistforening (DNT), speideren, jakt- og fiskeforeninger og 4H. 35 prosent var med i en idrettsgruppe, mens 19 prosent var med i Skiforeningen. Andelen som var med i DNT var 18 prosent, i speideren 16 prosent, i jakt- og fiskeforeninger 10 prosent og i 4H 6 prosent. Blant dem som var aktive i friluftslivsorganisasjoner, var 74 prosent med i én organisasjon, mens 26 prosent var med i flere. Rundt 30 prosent var med på aktiviteter fire ganger i måneden, det vil si rundt én gang per uke (Wold mfl., 2022).

I en foreldreundersøkelse fra 2014 om deltakelse blant barn i alderen 6–12 år svarte 48 prosent av foreldrene at deres barn deltok jevnlig i organiserte fritidsaktiviteter utendørs, i tillegg til at 15 prosent svarte at de gjorde det mer sporadisk (Skar mfl., 2014). Et annet spørsmål var i hvilken grad foreldrene var enige eller uenige i at «[b]arnet oppholder seg mye i natur- og grøntområder gjennom ulike organiserte aktiviteter på fritiden, for eksempel gjennom speideren, 4H, Barnas Turlag eller skiforening». Omtrent 20 prosent av foreldrene var enige i denne påstanden. De aktivitetene som i størst grad foregikk i organiserte former, var ridetur med hest i naturomgivelser (29 prosent), sykkeltur i naturomgivelser med overnatting (17 prosent), fottur i skog, mark eller fjell med overnatting (14 prosent) og tur med kano, kajakk, robåt og seilbrett (13 prosent). Andre organiserte aktiviteter var blant annet skitur, skøytetur, tur med motor- eller seilbåt, fisketur og lignende. Det var imidlertid flere som deltok i friluftslivsaktiviteter i uorganiserte former enn i både friluftslivsaktiviteter organisert av frivillige organisasjoner og i friluftslivsaktiviteter organisert gjennom skole eller barnehage (se Wold mfl., 2020).

En annen inngang til å måle deltakelse i organisert friluftsliv er å se på barn og unges medlemskap i friluftslivsorganisasjoner. Wold mfl. (2020) kartlegger medlemskap i ti nasjonale friluftslivsorganisasjoner² som er organisert under paraplyorganisasjonen Norsk Friluftsliv, basert på en innhenting av medlemstall fra 2018. De finner at det totale antallet barne- og ungdomsmedlemmer i disse var 171 000, noe som utgjorde omtrent 10,6 prosent av alle barn og unge i Norge. 46,6 prosent var medlemmer i DNT, som var den desidert største organisasjonen. Til sammenligning var 8,7 prosent medlem i Norges speiderforbund og 5,7 prosent i 4H. Disse organisasjonene hadde imidlertid størst andel barne- og ungdomsmedlemmer i sin medlemsmasse (henholdsvis 72 og 83 prosent). Når det gjelder de mer spesialiserte organisasjonene, var for eksempel 10,7 prosent medlem i Skiforeningen og 9,3 prosent i Norges Jeger- og fiskerforbund, som de to største i denne gruppen. Wold mfl. (2020) undersøker også utviklingen i barne- og ungdomsmedlemmer i perioden fra 2014 til 2018 for flere av disse organisasjonene. De viser til at mens DNT har hatt en kraftig vekst i perioden, har medlemstallet i de øvrige organisasjonene holdt seg relativt stabilt. Noen organisasjoner, som Norges Jeger- og Fiskerforbund og 4H, hadde litt nedgang i medlemstallet.

Undersøkelser om frivillig innsats

Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor har siden 2009 jevnlig gjennomført undersøkelser om frivillig innsats i Norge i et landsrepresentativt utvalg av personer mellom 16 og 79 år. Undersøkelsene bygger imidlertid på tilsvarende undersøkelser som går tilbake til 1998, og mange av spørsmålene som stilles, er sammenlignbare bakover i tid. I undersøkelsene spørres det blant annet om medlemskap i og frivillig arbeid for frivillige organisasjoner på ulike områder. På fritidsområdene inkluderer dette kunst og kultur, idrett og hobby og fritid. Frivillig arbeid defineres i undersøkelsene som arbeid man gjør for andre enn familie og nære venner uten at man får lønn for arbeidet. Eksempler er trening og instruksjon, administrativt arbeid, styrearbeid, transport, informasjonsarbeid og dugnader, men ikke ordinære medlemsaktiviteter (se Arnesen, 2014; Fladmoe mfl., 2018 for dokumentasjon).

Den seneste undersøkelsen i 2017 viser at det blant 16–24-åringene var 20 prosent som hadde utført frivillig arbeid innen idrett, og 29 prosent innen kultur og fritid, hvor sistnevnte omfatter både kultur-, friluftsliv- og hobbyaktiviteter. Sammenlignet med befolkningen som helhet lå andelen i denne aldersgruppen litt under gjennomsnittet for idrett og omtrent på gjennomsnittet for kultur og fritid (Fladmoe mfl., 2018). I en analyse av undersøkelsen fra 2014 skiller imidlertid Folkestad mfl. (2015) mer detaljert mellom frivillig arbeid innen kunst og kultur og i hobby- og fritidsorganisasjoner og kontrollerer i tillegg for ulike bakgrunnskjenne­tegn. De finner at blant 16–24 åringene var det 10 prosent som hadde utført frivillig arbeid innen kunst og kultur, og 14 prosent innen hobby og fritid, mens det

² Den Norske Turistforening (DNT), Norges Jeger- og Fiskerforbund, Norges speiderforbund, 4H, Norges Seilforbund, Norges Padleforbund, Norges Klatreforbund, Norsk Orientering, Skiforeningen, Norges Hundekjørerforbund

tilsvarende tallet for idrett var 20 prosent. Det har også blitt gjort eldre analyser av ung frivillighet basert på tidligere undersøkelser (se Aars mfl., 2011).

Andre undersøkelser

Det er også andre undersøkelser som gir informasjon om barn og unges deltakelse i ulike organiserte fritidsaktiviteter og som kan nevnes. Norsk monitor en omfattende undersøkelse som gjennomføres av Ipsos i et landsrepresentativt utvalg i befolkningen over 15 år. Den inkluderer spørsmål om blant annet helse, idrett og trening og fritidsinteresser, underholdning og kultur og frivillighet. Undersøkelsen har blitt gjennomført siden 1985. En annen er UngHUNT ved NTNU, en stor undersøkelse som retter som alle ungdommer mellom 13-19 år i (nå tidligere) Nord-Trøndelag og som er gjennomført i fire omganger siden 1995. Undersøkelsen inkluderer spørsmål om fysisk aktivitet og organisert trening, samt om fritid med spørsmål om enkelte kulturaktiviteter. Den har også en rekke spørsmål om ungdoms helse og livssituasjon.

Nordbakke (2019) undersøker endringer i barns lek og deltakelse i fritidsaktiviteter basert på undersøkelser fra 2005 og fra 2013–2014 blant barn og unge i alderen 6–12 år. Studien finner en økning i deltakelsen i organiserte fritidsaktiviteter i perioden, og at deltakelsen også starter ved en tidligere alder enn før. Samtidig har intensiteten i deltakelsen i organiserte fritidsaktiviteter blitt redusert. Studien finner også en nedgang i utendørs lek som ikke skjer under voksnes veiledning. Det er imidlertid en sterk sammenheng mellom deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter og utendørs egenaktivitet.

En studie om ungdoms friluftslivsaktiviteter under koronapandemien, basert på en spørreundersøkelse blant unge i alderen 16–19 år, viser at det var en nedgang i denne sammenlignet med før pandemien. Dette gjaldt i større grad nyere aktiviteter, som alpint, snowboard og sykling, men også enkelte tradisjonelle aktiviteter som langrenn og fiske. Studien skiller ikke mellom organiserte og uorganiserte aktiviteter, men gir en mer generell indikasjon på pandemiens betydning for friluftslivet (Sæther mfl., 2023).

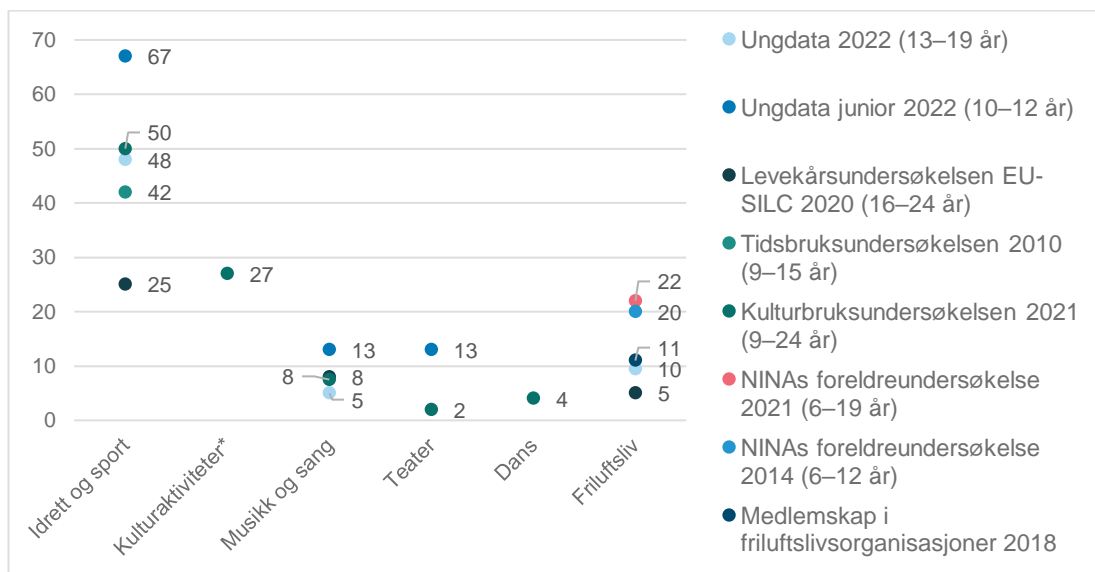
En komplementær inngang til å spørre barn og unge om deres deltakelse er til sist også å gjennomføre undersøkelser i foreninger som har aktiviteter for denne gruppen. Aars mfl. (2011) fant med utgangspunkt i lokallagsundersøkelser i Hordaland at det var en reduksjon i frivillige barne- og ungdomslag mellom 1999 og 2009, samtidig som kultur- og fritidslagene hadde økt i perioden. Det var først og fremst en nedgang i kristne lag, ungdomslag og politiske lag, mens barne- og ungdomsforeningene hadde en stabil medlemsutvikling i perioden. Seland (2006) brukte på sin side data om medlemstall fra Fordelingsutvalget for å undersøke medlemsutviklingen i barne- og ungdomsorganisasjoner som mottok grunntilskudd fra 1974 til 2004. Analysen viste at det i denne perioden var en nedgang i antallet medlemmer i disse organisasjonene. Statistikk fra Fordelingsutvalget viser imidlertid at rekrutteringen siden tok seg opp igjen i den påfølgende perioden (Fordelingsutvalget, 2022).

Oppsummering: undersøkelser i sammenligning

I dette kapittelet har vi sett på spørsmålet: *Hva forteller foreliggende undersøkelser oss om hvor mange barn og unge som deltar i fritidsaktiviteter innen idrett, kultur og friluftsliv, og om utviklingen i denne deltakelsen?* Figur 1 viser en sammenstilling av tall på hvor mange barn og unge som deltar i organiserte fritidsaktiviteter på områdene idrett, kultur og friluftsliv basert på undersøkelsene som er gjennomgått her.

Figur 1. Sammenstilling av tall på hvor mange barn og unge som deltar i organiserte fritidsaktiviteter på områdene idrett, kultur og friluftsliv, basert på undersøkelsene som er gjennomgått i kapittel 2. Prosent.

* Kulturaktiviteter omfatter deltakelse i musikk, teater, dans og sang for barn og unge i alderen 9–18 år.

Note: Tidsbruksundersøkelsen viser til andel som deltar i organiserte fritidsaktiviteter i løpet av en gjennomsnittsdag.

Fordi undersøkelsene har ulike målgrupper, benytter ulike metoder, har ulikt stilte spørsmål og er gjennomført i ulike perioder, vil tallene ikke være direkte sammenlignbare. Det er også forbehold knyttet til hvilke aktiviteter de ulike undersøkelsene dekker innenfor hvert område. Spesielt gjelder det friluftsliv, der det kan være en del overlapp mot enkelte utendørs idrettsaktiviteter, og det også kan være diffuse skiller mellom det organiserte og uorganiserte.

Hensikten med figuren er i alle tilfeller å gi en mer samlet oversikt over hva de ulike undersøkelsene finner om barn og unges deltakelse i fritidsaktivitetene. En mer substansiell konklusjon er at vi på tvers av de ulike undersøkelsene, altså uavhengig av periode, målgruppe og hvordan man har stilt spørsmålene, finner at deltakelsen er høyere i idrett enn i andre aktiviteter. Vi ser også at for eksempel Ungdata og kultur- og mediebruksundersøkelsen, som i stor grad dekker samme aldersgrupper, og hvor det i begge tilfeller ble spurt om medlemskap i idrettslag, gir et ganske likt bilde hvor omtrent én av to unge deltar i idrett og sport. Det at det er nokså kort tid siden koronapandemien, gjør det vanskelig å si noe om den siste tidens rapporteringer om endringer i

deltakelse over tid. Her vil undersøkelser som kommer de neste årene, kunne gi oss en tydeligere pekepinn på eventuelle langsiktige trender i deltakelsen.

Det kan også være interessant å se disse tallene i sammenheng med eldre undersøkelser, for eksempel Ung i Norge-undersøkelsene, som var forløpere til Ungdata-undersøkelsen. Basert på disse viser Krange og Strandbu (2004) til at andelen 13–19-åringer som var medlem i et idrettslag, sank fra 47 prosent i 1992 til 40 prosent i 2002. Samtidig holdt andelen som hadde trent i et idrettslag, seg på samme nivå (43 prosent). Tallene fra den siste Ungdata-undersøkelsen kan tyde på at andelen som er med i et idrettslag, har økt betydelig siden da. Krange og Strandbu (2004) finner også en nedgang i tradisjonelle friluftslivsaktiviteter som fotturer i skog og mark, bærturer, fisketurer og skiturer. Denne endringen kan også ses i sammenheng med andre studier som blant annet har vist en tilbakegang i medlemskap i aktivitetsorganisasjoner som speideren og 4H fra 1980-tallet og fram til tidlig 2000-tall (Ødegård, 2006). Det er vanskeligere å vurdere i hvilken grad friluftslivsdeltakelsen har gått i samme eller endret retning siden den gang. Dervo mfl. (2014) peker imidlertid på at friluftslivet ble mer mangfoldig fra inngangen av årtusenet, og viser også til økt deltakelse over tid i uorganiserte aktiviteter.

Samlet sett ser vi at det er et relativt bredt tilfang av ulike undersøkelser om barn og unges fritidsaktiviteter, som i seg selv gir viktig kunnskap, og som også utgjør viktige datagrunnlag for forskningene som vi omtaler i de påfølgende kapitlene. Vi refererer derfor i en del tilfeller også tilbake til noen av undersøkelsene som er omtalt her, når vi går nærmere inn på ulike studier innenfor forskjellige temaer.

3 Sosiale forskjeller i barn og unges deltakelse i idrett, kultur og friluftsliv

I dette kapittelet ser vi på forskning om sosiale forskjeller i barn og unges deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter innen idrett, kultur og friluftsliv. Formålet er å belyse faktorer som i litteraturen identifiseres som økonomiske, kulturelle og sosiale barrierer for unges fritidsdeltakelse. Gjennomgangen tar for seg dimensjoner som er sentrale i forskningen på deltakelse, frafall og rekruttering, herunder kjønn, sosioøkonomisk status, etnisitet, funksjonsnedsettelse samt geografi og bosted (Andersen & Arnesen, 2023). Vi ser, med utgangspunkt i undersøkelser om barn og unges fritidsaktiviteter og foreliggende studier, på hvordan deltakelsen varierer langs disse dimensjonene, og på forklaringer som blir pekt på for hvorfor den gjør det. Avslutningsvis omtaler vi også noen studier om effekter av unges deltakelse.

Kjønn

Et sentralt funn i forskningen på barn og unges deltakelse i fritidsaktiviteter er at det ofte er forskjeller mellom gutter og jenter. Noen aktiviteter er mer guttedominerte, andre er mer jentedominerte, mens det i andre igjen ikke er så store kjønnsforskjeller (Seland mfl., 2019). Ungdata-undersøkelsene viser at gutter deltar i større grad enn jenter i idrettslag, spesielt blant elever i videregående skole. Jenter i ungdomsskolen deltar derimot i større grad enn gutter i korps, kor og orkester samt på kultur- og musikkskole, mens forskjellen ikke er like uttalt på videregående trinn. Over tid har imidlertid kjønnsforskjellene innen korps, kor og orkester og kultur- og musikkskole blitt noe mindre, mens de innen idrettslagene holder seg på samme nivå (Bakken, 2022). Ungdata junior viser i tillegg at på mellomtrinnet driver guttene noe mer med trening eller sport enn jentene, og de spiller også i litt større grad enn jentene et instrument (Enstad & Bakken, 2022). En forklaring på kjønnsforskjellene i idretten, og spesielt at de øker på videregående trinn, er at jentene har større frafall enn guttene. Jentene rekrutteres tidligere inn i idrettsaktivitet enn gutter, og er i omtrent samme grad med over i ungdomsidretten, men de slutter i økende omfang fra 14-årsalder og utover i tenårene (Bakken, 2019).

Tidsbruksundersøkelsen fra 2010 viser at deltakelsen i konkurranseidrett og treninger var høyere blant gutter enn jenter, både blant 9–12-åringene og 13–16-åringene. Jentene deltok derimot i større grad enn gutter i korps, kor, dans og teater, og kjønnsforskjellene økte fra den yngste til eldste gruppen. Det var også litt flere jenter enn gutter som drev med friluftslivsaktiviteter blant 9–12-åringene, men ingen forskjell mellom kjønnene blant 13–16-åringene (Vaage, 2012a, 2012b). Levekårsundersøkelsen fra 2021 viser videre at blant ungdom og unge voksne i alderen 16–24 år hadde gutter i en god del større grad enn jenter både trent eller mosjonert i et idrettslag (28 mot 18 prosent) og deltatt i en

idrettskonkurranser (19 mot 12 prosent). Det var mindre forskjeller i deltakelsen i organiserte friluftslivsaktiviteter, der andelen var 9 prosent blant guttene og 7 prosent blant jentene (SSB, 2023a; 2023b).

Wold mfl. (2020) finner i sin kartlegging av barn og unges medlemskap i ti friluftslivsorganisasjoner også at guttene i større grad enn jentene var medlem i slike organisasjoner (55 mot 45 prosent). Bak denne forskjellen lå det imidlertid en del variasjon mellom de ulike organisasjonene: I Norges Jeger- og Fiskerforbund var gutteandelen 83 prosent, som var den høyeste andelen, etterfulgt av 63 prosent i speideren. Guttene var også i flertall i Norges Seilforbund, Norges orienteringsforbund og Norges Padleforbund. I 4H var derimot jentene i flertall, med en gutteandel på 45 prosent og jenteandel på 55 prosent. Fordelingen var omtrent lik i Norges Klatreforbund, DNT og Norges Hundekjørerforbund. Nasjonale tall for voksne viser samme tendens som for barne- og ungdomsmedlemskapene, med dobbelt så stor deltakelse blant voksne menn i friluftslivsorganisasjoner som blant voksne kvinner (se også Vaage, 2015)

Videre viser analyser av kultur- og mediebruksundersøkelsene i perioden fra 2000 til 2016 at jentene er i overtall både innen musikk og sang, teater, dans og kunst, og at disse aktivitetene har blitt mer jentedominerte over tid. I 2016 var det i aldersgruppen 9–18 år relativt sett dobbelt så mange jenter som gutter som deltok i kulturaktiviteter, med 38 mot 16 prosent. Dette gjaldt også innenfor de ulike aktivitetene, for eksempel var 14 prosent av jentene med i musikkaktiviteter mot 7 prosent av guttene, mens for amatørteater og revy og billedkunst og håndverk var andelen 9 mot 5 prosent og 13 mot 7 prosent. Størst var imidlertid forskjellen innen organisert dans, der 10 prosent av jentene drev med dette, sammenlignet med bare 2 prosent av guttene. Med andre ord var det blant jentene fem ganger så mange som drev med dans, som blant guttene (Arnesen, Nordø mfl., 2022). Hylland og Haugsevje (2019) finner også mer generelt at det er kjønnsforskjeller i kulturbruken blant ungdom basert på undersøkelser i Drammen.

Også andre undersøkelser viser tilsvarende kjønnede mønstre i unges fritidsdeltakelse (se f.eks. Hjorthol & Fyhri, 2009; Huang mfl., 2017). På tvers av ulike undersøkelser finner man altså at guttene driver mer med idrett og friluftsliv og jentene mer med kulturaktiviteter. Leversen mfl. (2012) finner et tydelig kjønnet mønster blant jenter og gutter i alderen 15–16 år i deltakelsen i 27 ulike fritidsaktiviteter, basert på en WHO-undersøkelse fra 2005. Jentene hadde høyere sannsynlighet for å delta i kultur- og friluftslivsaktiviteter som for eksempel dans, teater, fotturer og speideren, mens gutter hadde større sannsynlighet for å drive med idrettsaktiviteter som for eksempel fotball, hockey, ski og sykling. Aktiviteter som svømming, kirkeaktiviteter, basketball, synge og spille i band ble funnet å være mer kjønnsnøytrale. De kjønnede mønstrene gikk generelt sett på tvers av sosioøkonomisk status. Imidlertid finner studien også at jenter i høystatusgruppen deltok oftere i både typiske jenteaktiviteter og typiske gutteaktiviteter, og i mindre grad i mer

kjønnsnøytrale aktiviteter, sammenlignet med jenter i middels- og lavstatusgruppene.

Det er imidlertid langt mer forskning på kjønnsforskjeller i deltakelsen i organisert idrett enn i kulturaktiviteter og friluftsliv, noe som også speiler et generelt idrettsfokus i mye av litteraturen. Denne forskningen viser samtidig at det er variasjoner innenfor idretten. Basert på medlemstall i særforbundene i barne- og ungdomsidretten viser Seland mfl. (2019) at fotball, ski, friidrett og håndball i større grad favner begge kjønn, men jenteandelen er mindre i fotball og større i håndball. Ridning, gymnastikk og turn er mer jentedominert, mens kampsport, bandy og motorsport er mer guttedominert. Kjønnsforskjeller ses også i bruken av idrettsanlegg. En kartlegging fant at gutter i større grad benytter fotballbaner, kampsportshaller, alpin- og snowboardanlegg og skytebaner, mens jentene kun var i overvekt på skøytebaner (Limstrand & Rehrer, 2008). En analyse av perioden fra 1997 til 2017 fant at jenter i større grad brukte idrettshaller og gutter i større grad utearealer (Green mfl., 2015). Nielsen mfl. (2011) argumenterer i en dansk studie for at utformingen av utearealer på skoler og lekeplasser legger til rette for selvorganisert fotballspilling, som er en aktivitet som i større grad foretrekkes av guttene enn jentene. Derimot legges det i mindre grad til rette for de aktivitetene som jentene ofte driver med. Dette kan også være overførbart til Norge (Seland mfl., 2019).

Seland mfl. (2019) peker også på at den organiserte idretten skiller seg ut som særlig kjønnssegregert, blant annet ved en binær kjønnsforståelse der aktiviteten typisk er atskilt etter biologisk kjønn, med unntak av enkelttilfeller eller enkeltidretter. Denne normen som tilsier en kjønnsdeling av idrettsaktivitet, kobler de i sin tur til ideer om maskulinitet og feminitet som motsetninger. De viser blant annet til Eliasson (2011) som i en studie av svensk barnefotball peker på at kjønnssegregeringen styrker relasjonene blant samme kjønn, men svekker relasjonene på tvers av kjønn. Kjønnssegregeringen bygger opp under forestillinger om maskulinitet og feminitet i aktiviteten, som for eksempel at gutter skal være aggressive. Det bidrar igjen til å reproducere kjønnsforskjeller, ved at de samme forestillingene brukes av voksne til å argumentere for hvorfor gutter og jenter ikke kan drive aktivitet sammen.

Andre studier finner også denne koblingen mellom biologisk kjønn, sosiale normer og kulturelle forestillinger. Persson (2023) viser i en studie av norske jenters opplevelse med kjønnede praksiser i ungdomsfotball at jentene på det interpersonlige nivået ofte ble sett på som fysisk mindreverdige i forhold til guttene. Kjønnsforskjeller ble også speilet strukturelt i ulik fordeling av klubbressurser til jenter og gutter, og kulturelt reproduisert gjennom forestillinger om sårbare feminine jenter og atletiske maskuline gutter (se også Persson, Stefansen mfl., 2020). Svenske studier av miktsaktivitet finner videre at det selv i aktiviteter der jenter og gutter deltar sammen, kan være subtile former for kjønnets eksklusjon (Apelmo, 2014; Larneby, 2016). Man finner også at forestillinger om maskulinitet og feminitet i stor grad er internalisert av unge

selv i forståelsen av gutters og jenters fysikk (Larsson mfl., 2011) og av hvilke typer aktiviteter som er typiske jente- og gutteaktiviteter (Broch, 2015; Forsberg & Tebelius, 2011). Jakobsen og Evjen (2022) finner at blant 16–18-åringer så skårer jentene høyere på iboende motivasjoner for deltakelse i organisert idrett (at man gjør fordi det er gøy eller man har interesse for det), mens guttene skårer høyere på ytre motivasjon for en slik deltakelse (for eksempel at man ønsker bedre helse eller utseende). Funnene settes i sammenheng med teorier om at unges motivasjoner og deltakelse påvirkes av kjønnsroller og forventninger. Det vises også til at de er i tråd med resultater fra internasjonale studier. Derimot peker Skauge og Rafoss (2020), basert på Ungdata, på at god helse er et mye vektlagt treningsmotiv, spesielt blant jenter som trener utenfor idrettslag, mens konkurranse- og prestasjonsmotiver dominerer blant gutter. De ser dette i lys av at trening og idrett er helseorientert og individualisert.

En studie som sammenligner de skandinaviske landene, peker på at fotball som en bredt utbredt aktivitet i både Norge, Danmark og Sverige er ganske unikt i internasjonal sammenheng – og at det står i motsetning til de mer kjønnsdelte sportspreferansene i mange andre land (Støckel mfl., 2010). Andre lagsporter som håndball og innebandy, med unntak av i Danmark, og individuelle idretter som ski, svømming og ridning tiltrekker seg også mange barn og unge. Jenter og gutter deltar i disse aktivitetene i omtrent samme grad, bortsett fra ridning som domineres av jenter. En annen studie sammenligner deltakelse i organisert idrett og (egenorganisert) fysisk aktivitet blant unge i alderen 11, 13 og 15 år i Finland og Norge, basert på omfattende tverrsnittundersøkelser fra 1985 og 2014 (Mathisen mfl., 2019). Studien ser også på utviklingen i deltakelsen. I Norge økte andelen gutter og jenter i 11-årsalderen som deltok i organisert idrett, mens den derimot sank blant 15-årige jenter og gutter. Blant 13-åringene var andelen stabil. I Finland økte også andelen gutter og jenter i 11-årsalderen som deltok i organisert idrett, men økningen var større for jentene. For 13-åringer og 15-åringer var det en stor økning blant jentene. Utviklingen i deltakelsen i organisert idrett har gått i relativt lik retning i de to landene, men med sterkere endring blant finske jenter enn blant norske. Studier viser samtidig at nivået på deltakelsen er noe lavere blant de yngre jentene i Finland sammenlignet med Norge. En islandsk studie blant barn og unge på 6., 8. og 10. skoletrinn finner at jenter i mindre grad er i fysisk aktivitet og har lavere deltakelse i organiserte idrettslag (Vilhjalmsson & Kristjansdottir, 2003). Analysene viser at disse funnene henger sammen: Jenters lavere deltakelse og høyere frafall fra organisert idrett henger sammen med lavere fysisk aktivitet i denne gruppen. Vilhjalmsson og Kristjansdottir peker på flere mulige forklaringer på kjønnsforskjellene i organisert idrettsdeltakelse. En av forklaringene er at jentene har mindre sannsynlighet for å melde seg inn i idrettsklubber som følge av kjønnskjevheter i organiseringen av idrett, det vil si at aktiviteten i større grad er tilrettelagt for gutter. En annen er at jentene i større grad trekker seg ut av aktiviteten som følge av negative opplevelser knyttet til færre muligheter og mindre ressurser i aktiviteten. En tredje forklaring er at jenter og gutter som er med i idrettsaktiviteter, har ulikt aktivitetsnivå som følge

av individuelle faktorer på (ferdigheter, forventninger) og/eller strukturelle faktorer (ulike krav fra trenere, ulike ressurser og ulike konkurransemuligheter).

Forskningen på betydningen av kjønn i barn og unges fritidsaktiviteter viser kort oppsummert følgende:

- Gutter deltar oftere i idrett og jenter oftere i kulturaktiviteter, mens det innen friluftslivet ser ut til å være mindre forskjeller.
- Det kan imidlertid være variasjon mellom ulike aktiviteter, noe særlig forskning på organisert idrett viser. Noen idretter preges av større guttedeltakelse, andre av større jentedeltakelse.
- Idretten er særlig sterkt kjønnssegregert, med kjønnsforskjeller mellom idretter og kjønnsdeling innenfor enkeltidretter.
- Kjønnsforskjeller i idrettsdeltakelsen forklares i litteraturen med kjønnsroller og normer og kulturelle idealer om hva som er passende for gutter og jenter. Det pekes også på strukturelle forskjeller i den forstand at det i ulik grad legges til rette for og tilføres ressurser til jenter og gutters idrettsaktiviteter.
- Kjønnsforskjeller innenfor kulturaktiviteter og friluftsliv har i mindre grad blitt undersøkt, men forklaringene fra idrett kan være overførbare til disse områdene.
- Sammenligninger av gutters og jenters deltakelse i idrett på tvers av de nordiske landene tyder på at man finner tilsvarende forskjeller i nabolandene, og at utviklingen også over tid peker i samme retning.

Sosioøkonomisk status

Forskningen viser at barn og unges deltakelse varierer med de økonomiske og sosiale ressursene de har med seg hjemmefra. Sletten (2010) bruker data fra en representativ undersøkelse blant ungdom i Norge fra 2002 og viser for eksempel at sannsynligheten for deltakelse i fritidsaktiviteter med jevnaldrende er lavere blant 13–16-åringer i fattige familier enn blant ungdommer i mer velstående familier. Effekten av å bo i en fattig familie er sterkere for strukturerte (organiserte aktiviteter) og halvstrukturerte (hjemmebaserte) sosiale aktiviteter. Bakken mfl. (2016) viser i en analyse av Ungdata-undersøkelsen fra 2015 at det er en sammenheng mellom familiens sosioøkonomiske status og deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter blant elever i ungdomsskole og videregående skole. Sosioøkonomisk status er i denne sammenheng målt ved å kombinere en indikator for velstandsnivået i familien³ (som fanger opp økonomiske ressurser) med opplysninger om foreldrenes utdanningsnivå og antall bøker i hjemmet (som fanger opp kulturelle ressurser). De finner at det blant gutter fra familier med lav sosioøkonomisk status er 46 prosent som deltar, mot 74 prosent blant gutter fra familier med høy sosioøkonomisk status. Med andre ord er det nesten halvparten så mange gutter som deltar i lavstatusgruppen, som i høystatusgruppen. Blant jenter deltar 38 prosent av dem fra familier med lav

³ Målet på familiens velstandsnivå består av fire spørsmål: «Har familien din bil?», «Har du eget soverom?», «Hvor mange ganger har du reist et sted på ferie med familien din i løpet av det siste året?» og «Hvor mange datamaskiner eller nettbrett har familien din?». Målet bygger på det som heter Family Affluence Scale (Currie mfl., 2008).

sosioøkonomisk status mot 71 prosent blant dem fra familier med høy sosioøkonomisk status. Også blant jentene er deltakelsen altså nesten halvparten så stor i lavstatusgruppen som i høystatusgruppen..

Betydningen av familiens sosioøkonomiske status er mest framtrødende i deltakelsen i idrettslag, korps, kor og orkester og kultur- og musikk-skole, samt i det som i Ungdata heter annen organisasjon, lag eller forening. For eksempel viser analysene at blant gutter fra familier med høy sosioøkonomisk status er det 69 prosent som deltar, mot 49 prosent blant gutter fra familier med lav sosioøkonomisk status. For deltakelse i korps, kor og orkester er tallene for høystatus- og lavstatusgruppene henholdsvis 8 mot 4 prosent. Ettersom deltakelsen er lavere i korps, kor og orkester sammenlignet med idrettslag er den absolutte forskjellen mindre, men relativt sett er utslaget sterkere i førstnevnte der deltakerandelen i høystatusgruppen er dobbelt så stor som i lavstatusgruppen. Det samme gjelder for kultur- og musikk-skole. Et tilsvarende mønster gjør seg gjeldende for jenter, slik at disse forskjellene går på tvers av kjønnene også i ulike aktiviteter. Når det gjelder andre typer organisasjoner, viser analysene at deltakelsen i religiøse foreninger er så å si lik i alle sosiale lag, mens for fritidsklubber er den høyere blant unge fra familier med lav sosioøkonomisk status enn blant dem fra familier med høy sosioøkonomisk status (Bakken mfl., 2016). De samme forskjellene er i tillegg observert på mellomtrinnet for andelen som trener eller driver med sport (Enstad & Bakken, 2022).

Jacobsen mfl. (2021) finner også det samme mønsteret blant unge som deltar regelmessig i organiserte fritidsaktiviteter (tre–fire ganger i måneden eller oftere) basert på Ungdata-undersøkelser fra 2018–2020. De finner tilsvarende sosiale forskjeller i deltakelsen, men viser også til at sammenhengen mellom familiens sosioøkonomiske status og unges deltakelse gjør seg gjeldende hele veien gjennom ungdomsskolen og gjennom videregående skole. Frafallet fra organiserte fritidsaktiviteter er imidlertid større både i absolutt og relativ forstand blant unge fra familier med lav sosioøkonomisk status. Videre finner de at for deltakelse i idrettslag har økonomiske ressurser noe sterkere sammenheng med regelmessig deltakelse enn hva kulturelle ressurser har, mens det derimot bare er kulturelle ressurser som har betydning for deltakelse i kor, korps og orkester og kultur- og musikk-skole. Funnet om betydningen av økonomiske ressurser i idrett samsvarer også med funn fra andre studier av unges idrettsdeltakelse (blant annet Andersen & Bakken, 2019; Strandbu mfl., 2017). I tillegg viser Jacobsen mfl. (2021) at økonomiske ressurser dessuten ser ut til å ha fått økt betydning for deltakelsen fra 2015 til 2018.

Arnesen, Nordø mfl. (2022) ser med utgangspunkt i Ungdata-undersøkelser fra samme periode blant annet på sosiale forskjeller i hyppigheten i unges deltakelse, og finner at de fra familier med høy sosioøkonomisk status i større grad deltar tre–fem eller fem ganger eller mer i uka, mens det er liten eller ingen sosial ulikhet blant dem som deltar én–to ganger i uka. Dette er tilfellet innen både korps, kor og orkester og kultur- og musikk-skole, mens innen idrettslag er

lavstatusgruppen noe sterkere representert blant dem som deltar sjelden. Arnesen, Nordø mfl. (2022) ser også på betydningen av familiens sosioøkonomiske status for deltakelse gjennom analyser der de kontrollerer for faktorer som kjønn, klassetrinn og kryssdeltakelse (deltakelse i flere typer organisasjoner/aktiviteter). De finner ingen effekt av sosioøkonomisk status på deltakelse i kor, korps og orkester, men finner derimot en slik effekt på deltakelse i kultur- og musikkskole. De viser også til at deltakelsen i disse to typene aktiviteter henger nært sammen, ved at de som deltar i den ene aktiviteten, har stor sannsynlighet for å delta i den andre. For idrett finner de en klarere effekt av sosioøkonomisk status.

Det finnes også studier som ser nærmere på betydningen av økonomiske og sosiale ressurser i familien og unges deltakelse i idretts-, kultur- og friluftslivsaktiviteter. Fladmoe og Ødegård (2017) finner for eksempel at Oslo-ungdom fra familier med høy sosioøkonomisk status deltar i dobbelt så stor grad som de fra familier med lav sosioøkonomisk status. Det er også flere studier som finner at ungdom fra middelklassen oftere er med i idrettslag enn ungdom med arbeiderklassebakgrunn (Myrli & Mehus, 2015; Strandbu & Sletten, 2011). Andersen og Bakken (2019) viser til at økonomiske ressurser i hjemmet forklarer mye av klasseforskjellene i unges idrettsdeltakelse (ved at klasseforskjellene reduseres når man kontrollerer for økonomiske ressurser), og at økonomiske ressurser i seg selv har en effekt. Foreldres utdanningsnivå og eventuell minoritetsbakgrunn forklarer også litt av klasseforskjellene, men har ingen effekt på deltakelsen i seg selv. Andersen og Bakken (2019) konkluderer med at økonomi er det som har betydning. Heradstveit mfl. (2020) finner, basert på data om ungdommer i Hordaland, at jenter hvis foreldre har et lavt utdanningsnivå, i større grad er fysisk inaktive, og at de i mindre grad deltar i idrett, sammenlignet med jenter hvis foreldre har et høyt utdanningsnivå. For gutter finner de derimot at fysisk inaktivitet og ikke-deltakelse er knyttet til (lav) økonomisk velstand i familien. Et annet interessant funn i forskningen, sett i lys av at en større andel ungdom trener på treningssenter i stedet for i idrettslag, er dessuten at det er mindre sosiale forskjeller blant dem som trener på treningssenter, sammenlignet med den organiserte idretten (Skauge & Seippel, 2022).

Analyser av sosiale forskjeller i unges deltakelse i kulturaktiviteter som musikk og sang, teater, dans og kunst, basert på kultur- og mediebruksundersøkelser fra 2000, 2008 og 2016 (se Arnesen, Nordø mfl., 2022), finner ingen forskjeller etter foreldres inntekt, men de gir indikasjoner på at barn med foreldre med høyt utdanningsnivå deltar i noe større grad enn barn med foreldre med lavt utdanningsnivå. Når foreldres inntekt og utdanning kombineres i et mål på sosioøkonomisk status, framkommer imidlertid en viss sosial gradient i deltakelsen. Unge fra familier med lav sosioøkonomisk status deltar mindre i kulturaktiviteter enn unge fra familier med middels og høy sosioøkonomisk status. Videre viser en analyse av klassebakgrunn at kulturdeltakelsen er en del høyere blant unge som har foreldre som har et kulturelt orientert yrke i høyere

klasseposisjoner, for eksempel akademikere, leger og journalister. Deltakelsen er lavest blant unge med foreldre som er faglærte arbeidere.

Det foreligger lite forskning på betydningen av familiens sosioøkonomiske status for deltakelse i organiserte friluftslivsaktiviteter, men det er gjort studier av egenorganisert aktivitet. Generelt finner man at friluftslivsaktiviteten i befolkningen øker med både inntekts- og utdanningsnivå (se f.eks. Dervo mfl., 2014; Krangle & Bjerke, 2011; Krangle & Strandbu, 2004). Gurholt mfl. (2020) finner tilsvarende, med utgangspunkt i Ung i Oslo-undersøkelsen fra 2018, at blant ungdom i alderen 13–19 år i Oslo er det å vokse opp i familier med høy sosioøkonomisk status forbundet med høyere deltakelse i egenorganiserte friluftslivsaktiviteter. Fyhri og Hjorthol (2006) viser videre til at barn som har foreldre med lav inntekt og utdanning, i gjennomsnitt bruker mindre tid utendørs enn barn som har foreldre med høy inntekt og utdanning. Skar mfl. (2016) finner samtidig at familiens sosioøkonomiske status ikke ser ut til å påvirke foreldres oppfatning om barrierer for barnas bruk av lokale naturområder nevneverdig. I den grad det er en forskjell, viser de til at foreldre med høy inntekt og høy utdanning i større grad assosierer barrierer for barnas bruk av naturområder med tidspress.

I Sverige undersøker Hjalmarsson (2023) i hvilken grad forskjeller i fritidsdeltakelse blant barn er en følge av økonomiske begrensninger i husholdningen, gjennom å kombinere surveydata om svensk ungdom fra 2010 og 2011 med skattedata for husholdningene. Studien finner ikke at (positive eller negative) endringer i husholdningsinntekt generelt sett er forbundet med en endring i ungdoms deltakelse, men imidlertid ses en svak sammenheng mellom negativ endring og frafall fra aktivitet blant ungdom i lavinntektshusholdninger. Studien konkluderer med at det kan være grunn til å stille spørsmål ved hvorvidt familieøkonomi i seg selv forklarer forskjeller i deltakelse etter inntekt. I stedet kan forskjellene speile kulturelle forskjeller i foreldrepraksiser og foreldres preferanse for deltakelse, samt ikke-økonomiske former for ressursbegrensninger.

Sammenhengen mellom familiens sosioøkonomiske status og unges deltakelse har blitt koblet til kostnader og kostnadsnivå for aktiviteten. En nylig undersøkelse viser for eksempel at mange foreldre opplever kostnadsnivået i idretten som unødig høyt, selv om kostnadene også kan variere mye mellom ulike idretter (Svensgaard, 2020). Strandbu mfl. (2017) peker også på at økte krav til utstyr og foreldreinnsats og økt profesjonalisering i overgangen til ungdomsidretten er utfordringer som virker mot ideen om et mest mulig inkluderende fritidstilbud. Sandvik (2016) viser med utgangspunkt i Levekårsundersøkelsen fra 2014 at andelen barn som ikke deltar regelmessig i organiserte fritidsaktiviteter grunnet «trang økonomi» (predefinert svaralternativ som foreldrene har svart på) er større i barnefamilier med lav inntekt sammenlignet med barnefamilier flest. Flere i lavinntektsgruppen oppgir også at de mangler et trygt sted der barna kan leke utendørs. Dette står i kontrast til andre typer sosial deltakelse (for eksempel å være med på skolearrangement og

å invitere venner på besøk for å leke), der opplevelsen av trang økonomi ikke ser ut til å ha betydning. Forklaringen det pekes på er at foreldre i disse tilfellene prioriterer barnas goder framfor egne.

Oppsummert viser gjennomgangen av forskning om forskjeller i unges deltakelse etter sosioøkonomisk bakgrunn følgende:

- Ungdata-undersøkelsene viser at unge med foreldre med høy sosioøkonomisk status i større grad deltar i organiserte fritidsaktiviteter enn unge med foreldre med lav sosioøkonomisk status. Det er et gjennomgående funn også i annen forskning at sosial bakgrunn påvirker unges fritidsdeltakelse.
- Betydningen av sosioøkonomisk status gjør seg gjeldende både innen organisert idrett og i kulturaktiviteter, mens det foreligger mindre kunnskap om dette når det gjelder friluftslivsaktiviteter.
- Når det gjelder deltakelsen innen idrett, har økonomiske ressurser større betydning og kulturelle ressurser mindre betydning, mens det bare er kulturelle ressurser som har betydning for deltakelsen i kulturaktiviteter. Studier finner også klasseforskjeller i idrettsdeltakelsen.
- Et interessant funn i denne sammenhengen er at en studie viser at det er mindre sosial ulikhet blant dem som driver med trening på treningssenter, sammenlignet med organisert idrett. Samtidig peker også studier på at det er forskjeller i nivået på fysisk aktivitet mer generelt etter sosial bakgrunn.
- Kostnadsnivået for aktiviteten blir gjerne satt i sammenheng med sosial ulikhet i deltakelsen, særlig innen organisert idrett, men også dette varierer med dyrere og billigere aktiviteter. Noe forskning tyder på at trang familieøkonomi påvirker foreldres prioritering av organisert fritid for barna, men det pekes i norsk og nordisk forskning også på at forskjellene kan være uttrykk for (kulturelle) praksiser og preferanser knyttet til klasse eller sosioøkonomisk status.

Etnisitet

Det har i nyere tid kommet en del forskning på deltakelse blant unge med minoritetsbakgrunn, men det er et begrenset tilfang av representative undersøkelser om denne gruppen. Minoritetsbefolkningen er liten sett i forhold til majoritetsbefolkningen, og det kan være vanskelig å få representative utvalg fordi det typisk er de med høy utdanning og lang botid som er overrepresentert blant dem som svarer (Eimhjellen, 2016). Jacobsen mfl. (2021) bruker nasjonale Ungdata-undersøkelser fra videregående trinn fra 2017 til 2019 for å undersøke i hvilken grad det er forskjeller i regelmessig deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter etter foreldrenes landbakgrunn. De finner at deltakelsen generelt er lavere blant ungdom med foreldre fra Øst-Europa og Asia enn blant unge med foreldre født i Norge, andre vestlige land og Afrika. Ungdom med foreldre fra Afrika deltar like ofte eller oftere enn unge uten minoritetsbakgrunn og er også like aktive i idrettslag. Imidlertid finner de også at det blant ungdom

med bakgrunn fra Afrika og Asia er flere gutter enn jenter som deltar, spesielt innenfor idretten. Flere av de unge med innvandrerbakgrunn kommer dessuten fra familier med lav sosioøkonomisk status. Jacobsen mfl. viser til at når det kontrolleres for sosioøkonomisk status, samt kjønn og geografi, minsker forskjellene i deltakelse mellom unge med og uten innvandrerbakgrunn. For unge med foreldre fra Øst-Europa, Afrika og Asia ville deltakelsen faktisk vært høyere dersom foreldrenes sosioøkonomiske status hadde vært lik, og de hadde hatt lik sannsynlighet for å bo i ulike kommuner som unge med norsk foreldrebakgrunn.

Ung i Oslo-undersøkelsene er en annen viktig kilde til kunnskap om minoritetsungdoms deltakelse på fritiden, og spesielt i idrettsaktiviteter. I en analyse av undersøkelsen fra 2015 finner Ødegård mfl. (2016) at minoritetsungdom sjeldnere trener i idrettslag enn majoritetsungdom, og dette gjelder både blant jenter og gutter. Majoritetsguttene er de klart mest aktive, men forskjellen er størst når man sammenligner majoritets- og minoritetsjentene, der andelen som trener, er dobbelt så høy blant førstnevnte som sistnevnte. Det er flere minoritetsgutter enn minoritetsjenter som trener, men de trener ikke i like stor grad som majoritetsjenter. Generelt sett finner de små variasjoner etter nasjonalitet, men forskjellene er noe større når gutter og jenter ses hver for seg. Andelen er spesielt lav blant jenter med pakistansk, afghansk og tamilsk bakgrunn, og høyest blant de med tyrkisk og vietnamesisk bakgrunn. Blant guttene er det høyest idrettsdeltakelse blant de gruppene der jentene har spesielt lav deltakelse. Analysen viser imidlertid at frafallet fra organisert idrettsaktivitet inn i tenårene er lavere blant minoritetsungdom. Andelen som aldri har vært med i et idrettslag, øker samtidig i større grad med alder blant denne gruppen, særlig blant minoritetsjenter. Strandbu (2007) finner basert på eldre undersøkelser at det i perioden fra 1996 til 2006 ikke var noen endring i deltakelsen i idrettsdeltakelsen blant minoritetsungdom i Oslo. Den generelle deltakelsen økte i perioden, men denne kunne tilskrives endringer i majoritetsungdommenes aktivitetsmønster.

En annen studie av samme data finner at det ikke er noen forskjell mellom minoritets- og majoritetsgutter i andelen som er med i idrettslag i bredere forstand. Når det tas hensyn til sosioøkonomiske ressurser, har minoritetsguttene faktisk en litt høyere deltakelse enn majoritetsguttene. Blant jentene er deltakelsen imidlertid lavere blant dem med minoritetsbakgrunn enn blant dem med majoritetsbakgrunn. Studien konkluderer med at sosioøkonomiske ressurser har effekt på både minoritetsgutters og -jentes deltakelse, og viser i tillegg at religiøs tilhørighet kan spille en rolle blant jentene (Strandbu mfl., 2019). I en studie av betydningen av kultur og religiøsitet for norsk-pakistanske kvinners idrettsdeltakelse finner Walseth og Strandbu (2014) på lignende vis at kulturelle idealer kan være begrensende gjennom påvirkning fra foreldre og det bredere sosiale miljøet. Walseth (2008) intervjuet også kvinnelige idrettsutøvere i alderen 16–25 år som var andregenerasjons innvandrere med henblikk på å undersøke rollen til idrettslag i såkalt brobyggende sosial kapital (at man blir kjent med folk som er ulike en selv, for eksempel at de tilhører en annen etnisk

gruppe) og sammenbindende sosial kapital (der båndene styrkes til folk som er like en selv). Funnene indikerer at deltakelsen bidro til å binde de unge kvinnene sammen med andre innenfor sin gruppe, men at den først og fremst «bygget bro» mellom kvinner fra ulike minoritetsgrupper og ikke mellom majoritetskvinner og minoritetskvinner. I tillegg finner studien at sosial klasse kunne være en barriere, og at idrettsdeltakelsen i liten grad bidro til å bygge sosial kapital på tvers av klasseskiller.

Det er ikke funnet like tydelige forskjeller i deltakelsen mellom majoritets- og minoritetsungdom i andre organiserte fritidsaktiviteter, selv om det er noen variasjoner. Minoritetsjentene deltar i noe større grad i kultur- og musikkskole sett i forhold til majoritetsjentene, mens majoritetsjentene derimot oftere er med i kor, korps og orkestre. Et viktig funn er dessuten at minoritetsungdom generelt deltar i betydelig større grad i fritidsklubber og religiøse foreninger (Ødegård mfl., 2016). Hylland og Haugsevje (2019) finner at kulturbruken generelt var lavere blant ungdom med minoritetsbakgrunn, selv om det fantes unntak for ungdom fra enkelte land. Unge med minoritetsbakgrunn deltok imidlertid i større grad på tros- og livssynssamlinger. Hvorvidt forskjeller i kulturbruken også speiler tilsvarende forskjeller i aktiv deltakelse i kulturaktiviteter, er det derimot lite kunnskap om, men det kan tenkes at disse henger sammen. Gurholt mfl. (2020) ser på deltakelse i egenorganiserte friluftslivsaktiviteter med utgangspunkt i Ung i Oslo-data fra 2018. De finner at majoritetsungdom i større grad driver med slike aktiviteter enn minoritetsungdom, men finner ingen store forskjeller etter kjønn. Til sammenligning finner en eldre studie at minoritetsjenter tidligere var den gruppen som var minst aktive i friluftsliv (Strandbu, 2000).

Andre studier har også vist at minoritetsbefolkningen og minoritetsungdom i mindre grad deltar i friluftslivsaktiviteter i bred forstand, både i Norge og i andre nordiske land (se f.eks. Dervo mfl., 2014; Friberg & Gautun, 2007; Krange & Bjerke, 2011; Krange & Strandbu, 2004; Sandberg, 2012; Øia & Vestel, 2007). Det er imidlertid mer begrenset kunnskap om hvorvidt det samme gjelder deltakelse i organisert friluftsliv, selv om noe kan tyde på at forskjellene er mindre her (Wold mfl., 2020). Ali og Czapka (2016) finner i sin studie av holdninger og erfaringer med friluftsliv blant familier med innvandrerbakgrunn i Oslo at lang botid ikke påvirket holdningene og kjennskapen til utendørsaktiviteter blant informantene, ettersom flere av de langtidsboende ga uttrykk for lite kjennskap til aktiviteter og tilbud. Språklige utfordringer ble pekt på som en barriere ved at informasjon om tilbud i liten grad var tilgjengelig på morsmålet til de langtidsboende. Samtidig ble friluftslivet pekt på som en arena for å bli kjent med nordmenn og lære norsk. Flere av informantene mente at de ikke var aktive nok, men uttrykte interesse for friluftsliv og fysisk aktivitet.

I en studie av minoritetsungdoms deltakelse i idrett, speideren og andre fritidsaktiviteter finner Friberg (2005) at ungdommene i større grad enn dem med norskfødte foreldre oppga å kunne tenke seg å delta i aktiviteter de ikke allerede deltok i. Studien peker på at forskjeller i ressurser kan være en del av

forklaringen på hvorfor mange minoritetsungdommer ikke deltar, selv om de ønsker det. Imidlertid vises det også til kulturelt betingede forhold knyttet til ulike minoritetsgrupper og til foreldrenes holdninger til hvordan barna bør bruke sin fritid. Ett aspekt som framheves, er at minoritetsungdom kan ha større forpliktelser i hjemmet og overfor slektninger enn majoritetsungdom, som gjør det vanskelig for dem å delta i organiserte fritidsaktiviteter. Det var også noe som kunne tyde på at jentene i større grad ikke fikk lov til å delta i slike aktiviteter. Andersen Younis (2010) peker også på betydningen av plikter for minoritetsjenter, men finner ikke at det går på bekostning av andre aktiviteter. Sosialt samvær med familie, særlig mor og søsken, spilte samtidig en viktig rolle, og kunne bli prioritert framfor andre aktiviteter. En mangel på rollemodeller i fritidsaktiviteter pekes også på som en mulig forklaring på minoritetsjentes lave deltakelse. En svensk kvalitativ studie av minoritetsbarns deltakelse i idrett finner at noen av årsakene til at jenter ikke deltok, var kleskoden, at det var gutter til stede, eller at de måtte ta ansvar i familien. Studien peker videre på at siden familiære forhold er viktige, virker også den uformelle aktiviteten som skjer sammen med søsken, å være viktigere enn den formelle organiserte (Hertting & Karlefors, 2012).

En eldre kvalitativ studie av minoritetsforeldres involvering i idrettsklubber i Groruddalen og Drammen fant at minoritetsforeldre betalte kontingent i like stor grad som majoritetsforeldre (Carlsson & Haaland, 2006). Samtidig ga mange foreldre uttrykk for et stort informasjonsbehov, og at de ikke helt visste hva kontingenten gikk til. Videre fant studien at foreldre med minoritetsbakgrunn også deltok i stor grad på foreldremøter, i dugnader og med kjøring på de yngste alderstrinnene. Oppfølgingen var derimot mer beskjeden for eldre alderstrinn fra 12 til 16 år. Blant annet fant studien at når kjørebehovet økte på grunn av lengre avstander til motstanderlagene, var det nesten ingen foreldre med minoritetsbakgrunn som stilte opp. Et sentralt funn var samtidig at nesten ingen foreldre med minoritetsbakgrunn tok på seg lagleder- og treneroppgaver. Selv i lag der flertallet av ungdommene hadde minoritetsbakgrunn, var det foreldrene til mindretallet med majoritetsbakgrunn som stod for lederinnsatsen.

Oppsummert peker denne forskningen på følgende:

- Forskningen viser gjennomgående at det er forskjeller i fritidsdeltakelsen mellom majoritets- og minoritetsungdom, med lavere deltakelse særlig blant unge med bakgrunn fra Øst-Europa og Asia. Det er tydeligst forskjell innen idretten, selv om gapet i deltakelse også gjør seg gjeldende innen kultur og til dels friluftsliv.
- Samtidig viser forskningen at deltakelsen blant minoritetsungdom varierer betydelig etter kjønn, spesielt innenfor idrettsaktiviteter: Minoritetsjenter deltar i mye mindre grad enn minoritetsgutter. Majoritetsjenter deltar mer enn minoritetsgutter, og majoritetsguttene deltar klart mest.
- I tillegg tyder forskningen på at sosioøkonomisk status forklarer en del av forskjellene mellom majoritets- og minoritetsungdom. Studier viser at

forskjellene blir mindre eller forsvinner når man tar i betraktning at minoritetsungdom i større grad enn majoritetsungdom kommer fra hjem med lav sosioøkonomisk status.

- I litteraturen pekes det også på forklaringer knyttet til språk, kultur og religion. Minoritetsjentenes lavere deltakelse har i norsk og nordisk forskning blant annet blitt forklart med større plikter innad i familien, kulturelle regler knyttet til kleskoder og aktivitet med gutter.
- Informasjon til og involvering av minoritetsforeldre er et annet element som pekes på i forskningen. Informasjon både om hva som finnes av aktivitet, og hva aktivitetene krever, finnes ofte bare på norsk og er derfor mindre tilgjengelig for minoritetsforeldre. Studier viser også at minoritetsforeldre engasjerer seg i oppfølgingen av barna, særlig når de er små, men i mindre grad tar på seg tillitsverv som trenere og instruktører.

Funksjonsnedsettelse

Det er mer begrenset forskning på fritidsdeltakelsen til barn og unge med funksjonsnedsettelse, selv om mye tyder på at denne gruppen deltar i mindre grad og oftere kan oppleve å bli marginalisert fra aktiviteten. Eimhjellen (2011) viser for eksempel til at unge i alderen 16–24 år med funksjonsnedsettelse i like stor grad er medlemmer i frivillige organisasjoner som unge i samme alder uten funksjonsnedsettelse, men at de derimot i mindre grad utfører frivillig arbeid. I en kartlegging av barns deltakelse i idrett peker Ingebrigtsen og Aspvik (2015) på at mye tyder på at barn med funksjonsnedsettelse deltar i mindre grad i idretten, men at det mangler kunnskap om de som ikke deltar, og hva som skal til for å få «alle» med. En sammenligning av deltakelsen blant unge med funksjonsnedsettelse (i alderen 6–17 år) i Sverige, Norge og Nederland finner at deltakelsen var høyere i de to skandinaviske landene (Ullenhag mfl., 2012). For barn uten funksjonsnedsettelse var det derimot ikke substansielle forskjeller i deltakelsen. Studien forklarte dette med forskjeller i skoleverket, støttesystemer og reguleringer i de tre landene, selv om en årsak til forskjellene også kunne være at mer av aktiviteten i Nederland foregikk innenfor skolen og ikke i frivillig organiserte aktiviteter. Det pekes for Norge og Sverige også på betydningen av offentlig aktivitetsskole.

Steinhardt mfl. (2021) finner, basert på intervjuer med foreldre til unge i alderen 5–17 år med funksjonsnedsettelse samt ansatte på et rehabiliteringssenter, at det opplevde gapet i deltakelse mellom barna med og barna uten funksjonsnedsettelse øker med alder. Foreldrene oppfattet at barna fikk lavere motivasjon og lavere selvtillit og falt fra aktiviteten etter hvert som de ble eldre. Det kunne handle om ferdigheter, men også om kognitive og kommunikative utfordringer. Barna kunne ha urealistiske forventninger til hva de kunne delta i gitt sine forutsetninger, og manglende muligheter til å faktisk velge aktivitet selv kunne være demotiverende. En strategi brukt av de unge selv var å velge aktiviteter der deres funksjonsnedsettelse ble mindre synlig. Det ble av foreldre også pekt på at lavt energinivå og konsentrasjonsvansker som følge av

funksjonsnedsettelsen kunne være en hindring for deltakelse. Flere foreldre opplevde dessuten at de manglet kompetanse og tid til å følge opp barna sine. Noen familier oppga også at deltakelsen var krevende som følge av tid brukt på å reise til passende aktiviteter og på å følge opp barnas deltakelse. I familier med mer enn ett barn kunne det å koordinere aktivitetene for barnet med funksjonsnedsettelse og søsken uten funksjonsnedsettelse være krevende. Det kunne i tillegg være ekstra kostnader forbundet med å tilpasse aktiviteten, som kunne være utfordrende for familieøkonomien.

Noen studier ser også mer spesifikt på unge med kognitiv funksjonsnedsettelse (også omtalt som utviklingsforstyrrelse). Melbøe og Ytterhus (2017) finner i en intervjustudie blant unge med kognitiv funksjonsnedsettelse i alderen 13–16 år og deres foreldre at denne gruppen unge har de samme preferansene som andre jevnaldrende, men at de ofte er marginalisert fra fritidsaktiviteter som andre unge typisk er med i. Foreldrene ga uttrykk for at selv om aktivitetene var tilgjengelige, var de som regel i liten grad tilrettelagt for deres barn. Etter hvert som barna ble eldre og mer autonome, søkte de mer avstand til foreldrene. Da barna var små, var foreldrenes gjerne meddeltaker i aktiviteten, mens foreldrenes rolle i ungdomstiden endret seg driver og økonomiske støttespiller. I tilfeller der foreldrene selv ikke hadde tid eller ressurser til å følge opp, så gjorde begrensninger i kommunens ressurser at det ikke var støttekontakter med mulighet eller kompetanse til å stå for dette. Studien peker også på begrenset tilrettelegging av aktiviteten, blant annet knyttet til utfordringer overfor jevnaldrende i aktiviteten og holdninger og atferd i lokalmiljøet. Undlien (2019) ser på unge med kognitiv funksjonsnedsettelse og deres deltakelse som frivillige under Ungdoms-OL på Lillehammer. De unge opplevde først og fremst å bli knyttet tettere sammen med hverandre, mens det var mer begrenset «brobyggende» effekt overfor andre. Likevel tyder funnene på at de unge selv opplevde deltakelsen som positiv.

Dolva mfl. (2014) undersøker deltakelse i fritidsaktiviteter blant en gruppe norske 14-åringer med Downs syndrom. Informasjon om fritidsdeltakelsen ble samlet inn gjennom individuelle, strukturerte foreldreintervjuer og lagt til eksisterende langsiktige data fra et prosjekt som følger denne gruppen. Generelt kan fritidsaktiviteten i gruppen sees som varierende langs et kontinuum – fra formell, organisert og assistert aktivitetsdeltakelse utenfor hjemmet til uformell, selvorganisert og uavhengig deltakelse hjemme. Formelle fritidsaktiviteter var enten organisert «for alle» eller «tilpasset for funksjonshemmede». Ungdommene var aktive og sosiale på fritiden. Imidlertid involverte sosial deltakelse i stor grad foreldre og familie, mens sosialisering med andre ungdommer hovedsakelig fant sted innen formelle aktiviteter tilpasset for funksjonshemmede. Studien konkluderer med at formelle og uformelle aktiviteter gir ungdommene ganske forskjellige muligheter for sosiale møter og assistanse.

En dansk kartlegging av idrettsdeltakelse blant barn med funksjonsnedsettelse finner at barna var betydelig mindre aktive sammenlignet med barn uten

funksjonsnedsettelse (Skrubbeltrang mfl., 2023). For barna selv var idrettsdeltakelsen likevel en viktig arena for å ha det gøy, være sammen med venner og få brukt egne ferdigheter. Konkurransen og prestasjon ble i mindre grad vektlagt. Foreldrene framhevet på sin side betydningen av både fysisk aktivitet, å få gode opplevelser og det å være del av et fellesskap. Når det gjaldt utfordringer med deltakelsen, pekte foreldrene særlig på at idrettslag ikke gir plass til barn med særlige behov, og at det ikke gis hjelp tilpasset barnet eller mangler tilrettelegging for barnet. I tillegg kunne det også være en utfordring at barnet hadde vanskelig for å være en del av gruppeaktiviteter. Manglende kompetanse hos trenere og mangel på hjelpere var et annet moment som ble trukket fram. Studien konkluderer med at strukturelle barrierer utgjør de største barrierene, og at det særlig var barn med psykiske og sosiale funksjonsnedsettelser som stod i risiko for eksklusjon. Det ble også pekt på behov for flere trenere og trenere med større forståelse for barn med særlige behov. Transport og økonomi var barrieren som ble tilskrevet minst betydning.

Oppsummert viser gjennomgangen på dette området følgende:

- Mye tyder på at unge med fysiske og kognitive funksjonsnedsettelser deltar i mindre grad i organiserte fritidsaktiviteter enn unge uten, selv om dette i liten grad er kartlagt i eksisterende forskning.
- Kvalitative studier og intervjuer med foreldre til barn med funksjonsnedsettelser viser et sammensatt bilde av deltakelsen: Fritidsaktivitetene er viktige sosialt og for å gi unge i denne gruppen gode opplevelser, men det er også utfordringer knyttet til tilrettelegging, støtteapparat og holdninger hos andre deltakere, særlig blant ungdom.
- Studiene peker også på at det kan være krevende økonomisk og praktisk for familiene når det skal legges til rette for barnas deltakelse. Det kan være ekstra kostnader knyttet til tilrettelegging av aktiviteten, og kommunen oppleves ofte å ha begrensede muligheter for støtte.
- En dansk studie av idrettsdeltakelse blant barn med særlige behov finner at de strukturelle barrierene er de viktigste, det vil si barrierer knyttet til tilrettelegging og individuell tilpasning. Transport og økonomi var her en mindre betydningsfull barriere.

Geografi og bosted

Rye (2019) viser til at barn og unge i distriktene har andre rammer rundt sitt liv enn i byene, for eksempel når det gjelder demografi, økonomiske strukturer, kultur, bosetning og tjenestetilbud. På bakgrunn av dette har man i forskningen blant annet vært opptatt av hvorvidt unges deltakelsesmønstre varierer etter bosted. Studier av frivillig arbeid viser for eksempel at kulturdeltakelsen i befolkningen generelt varierer etter geografi, noe som har blitt forklart med at kulturtilbudet er forskjellig i distriktene og byene (Wollebæk & Sivesind, 2010). Eldre studier finner blant annet Oslo-ungdom har et høyt aktivitetsnivå, og at

flertallet for eksempel driver med treningsaktiviteter, inkludert organiserte aktiviteter (Strandbu, 2007).

Jacobsen mfl. (2021) finner at det ikke er store geografiske forskjeller i unges deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter, sett i forhold til både fylke, kommune og sentralitet.⁴ Det er imidlertid en tendens til at deltakelsen i idrettslag er høyere i mer sentrale kommuner, mens deltakelsen i korps, kor og orkester og kultur- og musikkskole er høyere i mindre sentrale kommuner. Noe kan også tyde på at unges deltakelse er mindre påvirket av familiens sosioøkonomiske status i mindre sentrale kommuner enn i mer sentrale kommuner, som følge av at den sosiale strukturen er ulik i byer og i distriktene. Mer konkret finner de at i mindre sentrale kommuner deltar en større andel av unge fra familier med lav sosioøkonomisk status, som følge av at sammensetningen er sosialt likere i distriktene enn i byområdene. Generelt sett, er det likevel langt større likheter enn forskjeller mellom ungdom som bor i Distrikts-Norge og ungdom som bor andre steder – og det også på fritidsarenaen (Bakken, 2020). Idretten organiserer flest, også i distriktene, men andelen er litt lavere her enn ellers i landet. Til gjengjeld rekrutterer fritidsklubber og kulturskoler/musikkskoler høyere andel i distriktene, mens deltakelse i religiøse foreninger er noe mindre utbredt i distriktene (Bakken, 2020).

Fordi Ung i Oslo er en viktig datakilde, er det også flere studier fra denne storbykonteksten. Fladmoe og Ødegård (2017) viser til at organisasjonsdeltakelsen generelt er høyere i de vestlige bydelene i Oslo enn i de østlige bydelene, i hovedsak fordi idrettsdeltakelsen er høyere. Gurholt (2020) finner på lignende vis at deltakelsen i egenorganiserte friluftslivsaktiviteter følger sosioøkonomiske skiller i bydelene i Oslo, med høyere aktivitet i vestlige bydeler. En annen studie basert på samme datagrunnlag viser dessuten at ungdom med minoritetsbakgrunn er sterkt underrepresentert i bydeler på Oslo vest, og at bydelene med lavest deltakelse i idrett også har en høy andel ungdom med minoritetsbakgrunn. Samtidig reduseres forskjellene i deltakelse mellom majoritets- og minoritetsungdom bare litt når det kontrolleres for bosted, og forskjellen mellom jentene består. Det tyder på at bosted forklarer bare en liten del av forskjellen, og at sammenhengen er spurios. I stedet viser studien til at sosioøkonomisk status og idrettskultur i familien er viktigere forklaringer på ulikheten (Ødegård mfl., 2016).

Havdal mfl. (2023) finner basert på fokusgrupper med 13–14-åringer og intervjuer med foreldre i nabolag med høy og lav sosioøkonomisk status i Oslo, at sosiale normer kunne forme de unges aktivitet, og at normer om aktiv livsstil var viktigere i høystatusnabolag. Økt tilgjengelighet av fysiske aktiviteter og større engasjement fra foreldrene blir trukket fram som faktorer som øker aktivitetsnivået i nabolaget. I nabolag med generelt lavere sosioøkonomisk status varierer tilgjengeligheten av organisert fysisk aktivitet og foreldres

⁴ Sentralitet måles ved SSBs sentralitetsindeks, som er basert på antall arbeidsplasser og hvor mange ulike typer varer og tjenester de som bor i kommunen, kan nå med bil i løpet av 90 minutter.

engasjement mer, og kommunale tiltak og initiativ fra frivillige organisasjoner var viktige her.

Oppsummert viser studier som tar for seg betydningen av geografi og bosted, følgende:

- Det er ikke funnet store geografiske forskjeller i unges organiserte fritidsdeltakelse, verken etter fylke, kommune eller sentralitet, selv om det er noe variasjon. Forskningen peker imidlertid på at deltakelsen i idrett er noe høyere i byene, mens kulturdeltakelsen er noe høyere på bygda.
- Den sosiale strukturen er dessuten ulik i mer og i mindre sentrale kommuner, altså i byer og i distriktene. I distriktene deltar en større andel av unge med lav sosioøkonomisk status sammenlignet med i byene. I denne forstand har også sosial bakgrunn mindre betydning for deltakelsen i denne konteksten.
- Studier av deltakelsen i Oslo viser samtidig at det kan være store variasjoner innenfor en slik storbykontekst. Disse studiene finner at deltakelsen er høyere blant unge fra de rikere vestlige bydelene sammenlignet med unge fra de østlige bydelene, der det er større levekårsutfordringer og en høyere andel unge med minoritetsbakgrunn.

Frafall og rekruttering

I noen fritidsaktiviteter skjer det for eksempel endringer i form av «eskalering» over tid. Det innebærer at det stilles større krav til innsats fra deltakerne, noe som er typisk blant annet i idretten. De som har stor tro på egne ferdigheter og eget potensial for utvikling, vil sannsynligvis oftere fortsette med aktiviteten, mens de som først og fremst motiveres av det lek-orienterte i aktiviteten, vil kunne falle fra (Solstad mfl., 2022).

Persson, Espedalen mfl. (2020) analyserer ungdoms betraktninger om hvorfor de har valgt å slutte i organiserte idrettsaktiviteter. Studien viser også at frafall er et resultat av komplekse prosesser knyttet til både interne forhold i idrettslagene og eksterne faktorer som påvirker ungdommens liv. På den ene siden svarer de unge blant annet at de meldte seg ut fordi aktiviteten ble for konkurranseorientert eller at det ikke var mange nok muligheter innad i idrettslaget, samt at noen svarer at de mistrikket sosialt eller hadde negative erfaringer fra deltakelsen. På den andre siden trekkes særlig tidspress og press i skolen og at de mistet interesse eller ikke syntes det var gøy lenger, fram som grunner. Det siste tolkes som uttrykk for at det idrettslagene tilbyr etter hvert som barna blir eldre, ikke nødvendigvis samsvarer med det som de unge ønsker og trenger. Det er også verdt å merke seg at kostnader for aktiviteten i svært liten grad ble trukket fram som årsak til frafall av de unge selv. Dette finnes også igjen i annen forskning, blant annet viser Arnesen, Bjørnara mfl. (2022) i evalueringen av forsøk med fritidskortordninger til at frafall først og fremst var knyttet til at aktiviteten ikke lenger var like gøy, særlig i forbindelse med

opptrapping av aktiviteten i tenårene. Kostnader ble i mindre grad framhevet som en årsak til at barna ikke lenger deltok.

Espedalen og Seippel (2022) undersøker hvordan ungdommers oppfatninger av seks grunner til å slutte med organisert ungdomsidrett varierer etter tre typer sosial ulikhet: sosioøkonomisk status, etnisitet og kjønn. Basert på data fra Ung i Oslo i 2015 finner de for det første kjønnsforskjeller relatert til etnisitet, der det var mer markante forskjeller blant majoritetsungdom enn blant minoritetsungdom når det ble kontrollert for andre faktorer. For det andre finner de at majoritetsungdom fra hjem med flere sosioøkonomiske ressurser var mer tilbøyelige til å vurdere manglende sportsferdigheter og venner som sluttet, som viktige grunner til å slutte, mens minoritetsungdom med færre ressurser oftere la vekt på motvilje fra foreldre og kostnader for aktiviteten. Skar mfl. (2016) finner i en studie av barns deltakelse i egenorganiserte naturaktiviteter at hovedutfordringen som foreldrene pekte på, var at barna har mindre ledig tid som følge av at de deltar i organiserte idretts- og fritidsaktiviteter, og at de bruker mye tid på lekser. Bedre tilgang på og tilgjengelighet av naturområder ble trukket fram som viktig av foreldrene for å skape økt motivasjon for å delta i naturaktiviteter. Samtidig finner de i studien at foreldrenes løsning på tidspresset ofte er mer organisert aktivitet.

Skauge og Hjelseth (2021) bruker Ungdata-undersøkelser fra 2017 til 2019 om elever i videregående skole for å undersøke sammenhengen mellom frafall fra idrettslag og skoleengasjement. De finner at blant minoritetsungdom var frafallet fra idrettslag høyest blant dem med de beste skolekarakterene, mens det motsatte var tilfelle for majoritetsungdom. Hvorvidt ungdommene aspirerte til høyere utdanning hadde ingen betydning for minoritetsungdoms frafall, mens frafallet blant majoritetsungdom var lavere blant dem som hadde slike aspirasjoner. De finner videre at frafallet var høyest blant ungdom som brukte mye tid på lekser. De konkluderer med at det er et underliggende driv for sosial mobilitet blant minoritetsungdom som gjør at det blir en avveining der mer tid på skole går på bekostning av tid til idrett. For majoritetsungdom forklares derimot mønsteret ved at de som er disponert for å mestre skolen, også tiltrekkes av idrettslogikken.

Wold mfl. (2022) kartlegger frafall blant barn og unge i organisert friluftsliv. I flertallet av tilfellene var det barnet selv som bestemte at det skulle slutte, men det kunne også være en beslutning tatt i fellesskap mellom voksen og barn. Frafallet var høyest blant unge som hadde vært med i ett til to år, og sank deretter jo lengre barna hadde vært med. Den klart viktigste årsaken til at barnet sluttet i aktiviteten, var at det mistet interesse eller ikke hadde lyst å være med lenger (halvparten svarte at dette var en veldig viktig årsak). En annen begrunnelse som mange viste til, var at det var andre aktiviteter som var mer interessante. Ellers oppga flere det sosiale, at venner sluttet, eller at barnet ikke fikk så mye ut av aktiviteten, som årsak. Krav om mye og dyrt utstyr ble i veldig liten grad sett på som en årsak til at barnet sluttet. Studien kartlegger også årsaker til at barn aldri har vært med i en friluftslivsorganisasjon.

Hovedårsakene var at barnet ikke hadde uttrykt ønske om å være med, at barnet ikke hadde noen venner som var med, og at barnet var mer interessert i andre aktiviteter eller ikke hadde noen spesiell interesse for friluftslivsaktiviteter.

I forskningen trekkes det fram at unges relasjoner til andre jevnaldrende samt til foreldre kan ha betydning for om de begynner med organiserte fritidsaktiviteter, og for hvilke typer aktiviteter de velger å delta i (Mahoney mfl., 2009). Norsk ungdom har generelt et åpent forhold til sine foreldre, men det er også funnet sosiale forskjeller i relasjonene (Bakken mfl., 2016). Det er også vanlig å hevde at foreldrepraksiser knyttet til fritiden varierer med sosial bakgrunn. Ofte vises det til amerikansk forskning som finner at foreldre fra høyere sosiale lag antas oftere å utøve «intensiv foredling», der målet er å hjelpe barna til å nå sitt fulle potensial. Foreldre fra lavere sosiale lag utøver derimot typisk en praksis for «naturlig utvikling», der frilek som barna styrer selv, i større grad vektlegges (Lareau, 2003).

Flere studier peker på at familien spiller en viktig rolle i sosialisering inn i organiserte fritidsaktiviteter. Johansen og Green (2019) viser for eksempel at foreldre spiller en viktig rolle i å fremme barns idrettsinteresse gjennom forventninger og oppfølging. Det kan også være verdifullt for foreldrene selv fordi de knytter nye bekjensker og sosiale nettverk. Strandbu mfl. (2020) finner at det å vokse opp i en familie med kultur for å drive idrett, øker sannsynligheten for at unge deltar i organiserte idrettsaktiviteter. Sammenhengen er i utgangspunktet den samme for jenter og gutter, men litt svakere for jenter i alderen 13–15 år. Ødegård og Fladmoe (2017) viser basert på Ung i Oslo fra 2015 at unge med organisasjonsaktive foreldre deltar i større grad enn unge uten, med en forskjell på 76 mot 60 prosent. Det gjelder for alle organisasjonstyper, men særlig for idrettslag og samfunnsrettede organisasjoner. Annen forskning har vist at man finner en slik sosialiseringseffekt også i befolkningen for øvrig når det gjelder for eksempel frivillig arbeid (Wollebæk mfl., 2015). Det samme er funnet på friluftslivsområdet. Odden (2008) viser i en norsk avhandling til at unges sosialisering inn i friluftslivet gjennom foreldre bidrar til at de i større grad driver med friluftslivsaktiviteter senere i livet. I Sverige finner en studie at foreldre som trives i naturen, oftere tenderer til å sosialisere barna sine til naturglede (Sandell & Öhman, 2010). Det er i mindre grad utført forskning på sosialiseringseffekter i unges kulturaktiviteter, selv om det er antatt at det også gjelder i disse (Arnesen, Nordø mfl., 2022).

Sosialiseringseffekten er imidlertid ikke nødvendigvis den samme for alle. Studier viser for eksempel at foreldre med høyere utdanning er mer aktive i organisasjoner (Samdal mfl., 2016). Langøy (2019) viser basert på data om ungdom i alderen 11–16 år fra 2013 og 2014 at de som bodde med aleneforeldre eller «rekonstituerte» familier (der mor eller far har giftet seg på nytt), hadde høyere sannsynlighet for ikke å delta i organisert idrett. Det var samtidig et samspill med velstandsnivået i familien. Ungdom som bodde i en familie med lav eller høy økonomisk velstand, hadde økt risiko for ikke å delta, mens de med middels økonomisk velstand ikke hadde det. Stefansen mfl. (2018) peker

på at foreldre er mer involvert i barnas idrettsdeltakelse enn før. Foreldreinvolvering ses på tvers av sosiale klasser, og er en måte å knytte seg emosjonelt til barna på og bidra til deres utvikling. De kobler denne involveringen til foreldres egne erfaringer med idrett fra egen ungdom og nye kulturelle ideer om foreldreskap tilegnet i voksen alder. Men de viser også til at det er forskjeller i det de kaller «dypere involvering», som er en praksis som først og fremst kjennetegner engasjementet til fedre i økonomisk middelklasse.

Oppsummert viser forskningen om frafall og rekruttering følgende:

- Studier av frafall fra organiserte fritidsaktiviteter peker på sammensatte årsaker for at unge slutter i aktiviteten, særlig etter hvert som de blir eldre. Et aspekt som særlig framheves i idretten, er blant annet eskalering av aktiviteten, som viser til økt prestasjonsfokus og større krav til deltakerne.
- I forlengelsen av dette viser også kartlegginger av unges begrunnelser for å slutte at det at aktiviteten ikke lenger var gøy, at man mistet interesse, eller at man måtte prioritere skole eller andre aktiviteter, er viktige motiver. Dette finner man i forskning om både idrett og organisert friluftsliv.
- Studier som tar for seg frafall etter kjønn og minoritetsbakgrunn, finner at det i frafallet er større kjønnsforskjeller blant majoritetsungdom (i kontrast til mønstrene i selve deltakelsen). Kostnader og økonomi ble samtidig i større grad koblet til frafall blant minoritetsungdom. For denne gruppen tyder forskningen også på at utdanning prioriteres på bekostning av organiserte fritidsaktiviteter, mens dette ikke er tilfellet blant majoritetsungdom.
- Når det gjelder unges rekruttering til fritidsaktiviteter, framhever forskningen særlig sosialiseringseffekter, det vil si at praksiser for deltakelse overføres fra foreldre til barn. Dette er et funn på tvers av idrett, kultur og friluftsliv, og er også funnet i forskning i andre skandinaviske land.
- Noe kan samtidig tyde på at sosialiseringseffekten varierer etter sosial bakgrunn. Studier av idrett finner riktignok at foreldre involverer seg uavhengig av klassebakgrunn, men graden av foreldreengasjement er sterkere særlig blant fedre i økonomisk middelklasse.

Effekter av unges fritidsdeltakelse

Flere forskningsbidrag har sett på sammenhengen mellom fritidsdeltakelse og utfall knyttet til barn og unges subjektive velvære (Nordbø mfl., 2020), ensomhet (Haugen mfl., 2013) og skolekarakterer (Sletten mfl., 2015). En studie viser at fattige ungdommer kan være spesielt sårbare for å gå glipp av erfaringer og kontakter som kan oppnås gjennom disse arenaene. Ungdommer som rapporterte at familien deres var fattig, opplevde dessuten oftere seg selv som upopulær og at de manglet nære venner. Den lavere deltakelsesraten i sosiale fritidsaktiviteter kunne imidlertid ikke forklare den økte risikoen for at disse ungdommene oppfattet seg selv som sosialt isolerte. Studien peker således på mer komplekse prosesser med skam og stigmatisering som faktorer som kan

påvirke ungdommers subjektive følelse av sosial isolasjon gjennom fattigdom (Sletten, 2010).

Det er også studier som peker på at deltakelsen kan ha en effekt senere i livet. Kjønniksen mfl. (2008, 2009) finner for eksempel at blant menn fortsatte de som var inaktive i ungdommen, å være inaktive også i voksen alder, mens det blant kvinner derimot var en tendens til at de økte sitt aktivitetsnivå som voksne. Deltakelse i organisert aktivitet i barndommen og ungdomsårene var forbundet med fysisk aktivitet senere i livet, og spesielt deltakelse i flere aktiviteter. Lagestad (2019) finner tilsvarende at ungdom som sluttet med idrett, var i dårligere fysisk form og hadde lavere nivå av trivsel i trening og konkurranser enn ungdom som fortsatte å delta i organisert idrett. Dette funnet er relativt stabilt når det gjelder tid og kjønn. Wium og Säfvenbom (2019) finner med utgangspunkt i en undersøkelse blant skolelever i alderen 13–18 år at deltakelse i organisert idrett i større grad var knyttet til utviklingsfaktorer som sunn vekst, gode kognitive evner, psykisk velvære og lavere rusmiddelbruk enn selv-organisert fysisk aktivitet. Samtidig viste analysene at det å delta i begge typer aktiviteter minst én time i uka var mer utviklingsmessig positivt enn kun å delta i én av dem. De viser derfor til at en kombinasjon av strukturerte og ustrukturerte aktiviteter gir det beste utbyttet.

Studier fra andre nordiske land har samtidig kommet til litt ulike konklusjoner. I Sverige finner Engström (2008, 2010) at sportsdeltakelse i ungdomsårene ikke nødvendigvis gjør at man er aktiv som voksen. I Finland har man derimot funnet at deltakelse i organisert idrett går sammen med fysisk aktivitet senere i livet (Tammelin, 2005; Telama mfl., 2005). Skille og Solbakken (2014) argumenterer på bakgrunn av en samlet vurdering av disse studiene og internasjonal litteratur for at idrettsdeltakelsen i begrenset grad øker sannsynligheten for livslang deltakelse i fysisk aktivitet. De viser til at det er stort frafall blant ungdom i tenårene, at deltakelsen typisk spesialiseres i denne alderen, og at aktiviteten i stor grad skjer under voksnes kontroll og dermed ikke tilrettelegger for autonomi og selv-drevet trening. Mer konkret hevder de at denne sammenhengen er forbundet med spesifikke faktorer, deriblant middelklassebakgrunn med relativt høy utdanning og høy inntekt og en internalisering av «smak» for (selvdrevet) idrettsdeltakelse i ungdomsårene. En svensk studie blant 10–18-åringene finner at idrettsdeltakelsen var positivt forbundet med selvtillit, og at hvordan de vurderte sine egne ferdigheter var en viktig medierende faktor (Wagnsson mfl., 2014).

Kort oppsummert viser forskningen dermed følgende:

- Unges deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter henger sammen med utfall både i oppveksten og senere i livet, for eksempel når det gjelder subjektivt velvære, karakterer og fysisk aktivitet.
- Samtidig pekes det på at ulikheter i fritidsdeltakelsen kan gjøre at ungdom i varierende grad får tilgang til de godene som deltakelsen skaper, og at dette kan bidra til reproduksjon av sosiale forskjeller.

- Tilsvarende effekter av unges fritidsdeltakelse er også funnet i studier fra Sverige og Finland.

Oppsummering

I dette kapittelet har vi sett på spørsmålet: *Hvordan varierer barn og unges deltakelse etter f.eks. kjønn og alder, sosioøkonomisk status, kulturell bakgrunn, funksjonsnedsettelse, jevnaldrende og sosialisering, samt interesse og motivasjon?*

Vi har sett på hvordan barn og unges deltakelse i fritidsaktiviteter varierer etter flere dimensjoner som er sentrale i forskningen: kjønn, sosioøkonomisk status, kulturell bakgrunn, funksjonsnedsettelse, geografi, motivasjon og interesse og jevnaldrende og foreldreinvolvering. De ulike bidragene fremmer mange viktige nyanser og ulike perspektiver, og vi ser at dimensjonene har betydning for deltakelsen – men mønstrene vi ser, varierer etter type aktivitet. For eksempel ser vi at det er kjønnsforskjeller i både idretts- og kulturaktiviteter, men der guttene er flest innen flere idretter, er det motsatt i flere kulturaktiviteter. Vi ser også at det er mer forskning på kjønnsforskjeller i deltakelsen i organisert idrett enn i kulturaktiviteter og friluftsliv. Det er et generelt idrettsfokus i mye av litteraturen på feltet, men studiene viser samtidig at det er variasjoner innenfor idretten.

Sosioøkonomisk status er viktigere for å forklare deltakelse i idretten enn for å forklare deltakelse i kulturaktiviteter, hvor kulturell kapital har mer betydning. Familieøkonomi vies en del oppmerksomhet i litteraturen og blir fram-hevet som en barriere, men likevel setter forskningen spørsmålstegn ved hvorvidt familieøkonomi i seg selv forklarer inntektsforskjeller i deltakelse. Inntektsforskjellene kan også speile kulturelle forskjeller i foreldrepraksiser og foreldres preferanse for deltakelse, altså at det gjerne ikke er tilfeldig hvilke aktiviteter barna begynner (eller lar være å begynne) i.

Når det gjelder kulturell bakgrunn, ser vi at minoritetsungdom generelt deltar i større grad i fritidsklubber og religiøse foreninger (Ødegård et al., 2016). Majoritetsungdom driver i større grad med egenorganiserte friluftslivsaktiviteter enn minoritetsungdom, men det er ingen store forskjeller etter kjønn (Gurholt mfl., 2020). Minoritetsungdom (og deriblant spesielt jentene) kan ha større forpliktelser i hjemmet og overfor slektninger enn majoritetsungdom, noe som gjør det vanskelig for dem å delta i organiserte fritidsaktiviteter.

Det er fortsatt begrenset forskning på fritidsdeltakelsen til barn og unge med funksjonsnedsettelse. Det ser ut til at denne gruppen deltar i mindre grad, og at de oftere kan oppleve marginalisering fra aktiviteten. En komparativ studie av deltakelsen blant unge med funksjonsnedsettelse i Sverige, Norge og Nederland finner at deltakelsen var høyere i de to skandinaviske landene (Ullenhag et al., 2012). Forskjeller i skoleverket, støttesystemer, reguleringer og frivillig sektor i de tre landene kan forklare dette mønsteret.

Det er ikke store geografiske forskjeller i unges deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter sett i forhold til fylke, kommune og sentralitet. Likevel er det en tendens til at deltakelsen i idrettslag er høyere i mer sentrale kommuner, mens deltakelsen i korps, kor og orkester og kultur- og musikkskole er høyere i mindre sentrale kommuner. I mindre sentrale kommuner er unges deltakelse også til dels mindre påvirket av familiens sosioøkonomiske status enn i mer sentrale kommuner (Jacobsen mfl., 2021).

Forskningen viser også at familien og jevnaldrende kan spille en viktig rolle i sosialisering inn i organiserte fritidsaktiviteter. Foreldre fremmer barns idrettsinteresse gjennom forventninger og oppfølging (Johansen & Green, 2019) og gjennom deres egen nåværende og tidligere deltakelse (Strandbu mfl., 2020; Ødegård & Fladmoe, 2017). Deltakelsen kan dessuten skape egenverdi for foreldrene selv, gjennom sosiale nettverk. Unges sosialisering inn i friluftslivet gjennom foreldre bidrar til at de i større grad driver med friluftslivsaktiviteter senere i livet eller på eget initiativ (Odden, 2008; Sandell & Öhman, 2010). Det er i mindre grad forskning på sosialiseringseffekter i unges kulturaktiviteter, selv om det er antatt at det også gjelder i disse (Arnesen, Nordø mfl., 2022).

4 Barrierer og tiltak i frivillige organisasjoner og i kommunal og statlig politikk

Mens vi i det foregående kapittelet har tatt for oss barn og unges deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter og sosiale forskjeller i deltakelsen, ser vi i dette kapittelet på sentrale barrierer og tiltak for barn og unges deltakelse som forskningen identifiserer i frivillige organisasjoner og i kommunal og statlig politikk. Formålet er å identifisere barrierer for deltakelse, hva som kan bidra til å bygge ned slike barrierer, og suksessfaktorer for økt deltakelse. Forskningen på dette området er noe mer begrenset enn på individnivået, men vår kartlegging tyder på at det er kommet noen flere forskningsbidrag den senere tid.

Barrierer og tiltak i frivillige organisasjoner

Erdvik og Ervik (2022) undersøker organisasjoners inkluderingsarbeid med utgangspunkt i intervjuer med representanter for frivillige organisasjoner i fire kommuner i ulike deler av Norge. De finner at organisasjonene som lykkes best med inkludering, er de som ikke primært er aktivitetsorienterte, men som er deltakerorienterte med inkludering som hovedmål. Samtidig rapporterte flere av organisasjonene at de opplevde spenninger mellom målet om å inkludere og andre mål i aktiviteten. Andre barrierer som ble framhevet, var familieøkonomi og utfordringer med å identifisere dem med behov for støtte, manglende foreldreinvolvering knyttet til oppfølging, transport, dugnad og ledelse av aktivitet, for mye fokus på konkurranse og mangel på sosiale tilbud, og mangel på voksne ledere og tilgang på anlegg, samt konkurranse med andre organiserte fritidstilbud i lokalmiljøet. Barrierene gjorde seg i stor grad gjeldende på tvers av kommuner, men det pekes blant annet på at fritidstilbudet er bredere i byene, og at konkurransen om de unge dermed er sterkere. Transport var på sin side en større utfordring i distriktene.

Studien peker også på tiltak i organisasjonene for å fjerne de ulike barrierene som ble identifisert. Dette handlet blant annet om å legge til rette for utprøving av aktiviteter, å gjennomføre kostnadsreducerende tiltak og å samarbeide med utstyrssentraler og kommunen for å støtte unges deltakelse økonomisk. Videre ble det å rekruttere med utgangspunkt i skoler trukket fram, særlig i byområder med levekårsutfordringer, å inkludere minoritetsforeldre som deltakere i aktiviteten i større grad, og å formidle informasjon om tilbudet. Samordning av transport av unge til og fra aktiviteter ble også nevnt. Studien så også på organisasjonenes oppfatning av kommunens politikk. Her tydet funnene på at politikken var for lite helhetlig og for lite innlemmet i sosialpolitikk og tiltak for fattigdomsbekjempelse, skolepolitikk og integreringspolitikk. Samtidig var det også blant organisasjonene i studien relativt lite samarbeid med kommunen, utover ren finansiering. Med andre ord var manglende samordning av politikk

og samhandling mellom lokale aktører et punkt som ble identifisert som utfordrende på området.

Arnesen, Nordø mfl. (2022) analyserer det samme datagrunnlaget, men med fokus på organisasjoner som tilbyr kulturaktiviteter. De finner at det pekes på flere ulike typer barrierer i rekrutteringen av barn og unge, deriblant utfordringer med å få synliggjort aktivitetene i konkurranse med andre frivillige og kommersielle tilbud. Andre forhold som ble trukket fram, var betydningen av ressurser og nettverk i organisasjonene, og hvor spesialisert aktiviteten er. Tradisjonelle, bredere foreninger som korps og teater, kan få hjelp til rekrutteringen gjennom foreldre som selv har deltatt, i tillegg til å være synlig i skolene og gjennom musikk- og kulturskoler. Idretten ble særlig trukket fram som konkurrent, både i rekrutteringen på begynnelsen av våren og høsten og ved at aktivitetene kunne kollidere og dermed føre til frafall. Dette forsterkes også potensielt av tidspress som unge opplever i skole og andre sammenhenger. Organisasjonene søkte samtidig å tilpasse seg ved å gi et fleksibelt tilbud, der det ikke var krav om å delta på alle øvinger eller samlinger. De prøvde også å skille seg ut gjennom å framheve lekbasert aktivitet og sosiale samlinger som motsats til mer prestasjonsorienterte aktiviteter.

Familieøkonomi, kulturelle forskjeller og andre forhold ble dessuten nevnt som barrierer, spesielt i de mer sosialt orienterte kulturorganisasjonene. I disse vektla man at aktiviteten skulle være åpen for alle, og å legge til rette for at flest mulig kunne delta. Dette ble tatt opp for eksempel i tilknytning til grupper som barn og ungdom fra familier med dårlig råd, med flyktning- eller asylsøkerbakgrunn eller med funksjonsvariasjoner. Eksempler på konkrete tiltak for å nå disse gruppene var informasjon ut til skoler, barnevern, flyktningtjenesten og andre foreninger, ordninger for å dekke kontingent finansiert i samarbeid med kommunene eller redusert eller ingen kontingent for særlige grupper, og bruk av ungdom som ledere og instruktører for å senke terskelen for å delta. En annen relatert barriere var foreldreinnsats, hvorvidt foreldrene følger opp og støtter opp om og bidrar i barnas aktivitet. En erfaring var at foreldre i en økonomisk vanskelig situasjon oftere slet med å prioritere et slikt engasjement. Det kunne gjøre at andre foreldre måtte dra mye av lasset. Samtidig ble det blant annet i korps pekt på at foreldre noen ganger tror at det krever mer dugnadsinnsats enn det faktisk gjør.

Innvandrersorganisasjoner kan også være en viktig integreringsarena for både ungdom og deres foreldre og en inngangsport til deltakelse i fritidsaktiviteter. Ødegård (2010) viser at innvandrerforeninger er viktige for å muliggjøre deltakelse i fellesskap der referanser til hjemlandets kultur, språk og samværsformer deles. De fungerer også som en base for utvikling og håndtering av tokulturalitet, noe som framheves som særlig viktig for unge som er vokst opp i Norge, men som også har familiære bånd i familienes hjemland. Foreningene kan videre være arenaer for kulturell læring og for formidling av hjemlandets musikk og kulturuttrykk til unge. Studien peker også på at slike foreninger kan bidra til å bygge nettverk innenfor etnisitetsgrupper, som igjen

vil kunne være en forutsetning for overskridende nettverksbygging mellom personer med minoritetsbakgrunn og personer med majoritetsbakgrunn. Det vises blant annet til hvordan det å delta i en etnisk fotballklubb ga en av ungdomsinformantene kompetansen til å kunne delta som trener og lagleder i en mer tradisjonell norsk idrettskontekst. Samtidig pekes det på risikoen for at nettverkene kun skapes innenfor etniske grupper som bidrar til kulturelt vedlikehold, men ikke kontakt og deltakelse. Det kan resultere i segregering.

Gjesdal og Hedenborg (2021) utforsket årsakene til at et spesifikt prosjekt som hadde som mål å rekruttere minoritetsjenter til organisert lagsport, lyktes med akkurat det. Ni jenter, fire foreldre, to trenere og to prosjektmedlemmer ble intervjuet om prosjektet og deltakelse i idrett generelt. Funnene pekte for det første på betydningen av å tilpasse deltakelsen til jentenes kulturelle normer og verdier, spesielt i begynnelsen. Det inkluderte også praktiske spørsmål som økonomi. For det andre pekte de på betydningen av å inkludere jentene i det generelle idrettsprogrammet, uavhengig av deres ferdigheter i begynnelsen av deltakelsen, og å skape en mestringssituasjon. Videre var det viktig å fjerne forskjeller mellom minoritetsjentene og flertallet, for eksempel ved å ha riktig utstyr, for å fremme en følelse av tilhørighet i idrettsklubben. I tillegg var det å etablere meningsfulle relasjoner med trenere og flertallet en viktig motivasjonsfaktor.

Säfvenbom mfl.(2014) undersøker hvordan ungdommer oppfatter sin lokale idrettsklubb med utgangspunkt i egalitarisme og elitisme (inkludering og eksklusjon), sammenlignet med skolen. Det var ingen forskjeller i hvordan de oppfattet idrettsklubben og skolen på den egalitære dimensjonen, men idrettsklubben ble oppfattet som mer elitistisk enn skolen. I studien pekes det på at det er en form for uoverensstemmelse mellom «idrett for alle»-tankegangen og hvordan ungdommer faktisk vurderer idrettsklubbene. Redelius (2016) drøfter med utgangspunkt i svensk idrett hvordan elitisme på lokalt nivå drevet fram av enkeltlag og trenere kan utgjøre et demokratisk problem i den grad det går på tvers av sosiale mål som idretten har blitt enig om å slutte seg til. Spesielt tematiseres dette i lys av tiltakende profesjonalisering av den organiserte barne- og ungdomsidretten, som det pekes på kan bidra til et sterkt elitefokus på bekostning av det ideelle engasjementet. Det er også i norsk idrett tegn til at barne- og ungdomsidretten har blitt mer profesjonalisert, men Lorentzen (2013) viser til at i norsk idrett rekrutteres typisk ansatte som har lav formell utdanning, men høy lokal kunnskap og kjennskap til bestemte idrettsgrener. Norsk idrett har tradisjonelt hatt interne prosesser for skolering framfor å ansette fagfolk, noe som også bidrar til å holde kostnadene nede og tilføre viktig kompetanse. Flere studier viser også at norske idrettslag gjerne kombinerer idrettslige mål med sosiale målsettinger formulert på nasjonalt politisk nivå. Ofte ser klubber og lag til hverandre i implementeringen av slike sosiale mål (Skille, 2011a). Et eksempel er at folkehelseformål integreres i idrettslagenes aktiviteter og som grunnlag for å legitimere aktiviteten i bredere forstand (Skille, 2010).

I en sammenligning av organisert idrett i Norge, Sverige og Danmark peker imidlertid Skille (2011b) på at selv om deltakelsen er mer inkluderende her enn i mange andre land, er idrettsorganisasjonene generelt ekskluderende på to måter: I løpet av ungdomstiden slutter de fleste å delta i organisert idrett, og deltakelsesmønstrene følger sosioøkonomiske forskjeller som favoriserer middelklassen. For det andre er det vanskelig å oppnå målet om idrett for alle fordi idrettsorganisasjonene ofte er konkurranseorientert. Balansen mellom et konkurranse- og prestasjonsfokus og det å tilby idrett for alle er vanskelig, og alternative, mindre konkurranseorienterte idretter er sårbare siden statlig støtte til idrett tradisjonelt går til monopolistiske paraplyorganisasjoner i Skandinavia. I norske studier pekes det på at inkludering og deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter må vurderes i lys av kunnskap om hva som er vanlig praksis på ulike alderstrinn. Det å delta eller ikke delta i for eksempel idrett endrer betydning gjennom oppveksten – fra å være en aktivitet som majoriteten er innom på barnetrinnet, til å inkludere et mindretall i videregående skole (Bakken & Strandbu, 2023). Videre er det også slik at fritidsorganisasjonenes inkluderingsarbeid endres med medlemmenes alder og med dynamikken som ligger i spesialisering og topping av aktivitet, både når det gjelder deltakelse i organisert idrett og ulike kulturaktiviteter. Mens inkluderingsarbeidet ofte handler om å få med flest mulig i de yngste aldersgruppene – gjennom åpne aktiviteter og tiltak for å bygge ned barrierer for deltakelse – endrer inkluderingsarbeidet karakterer etter hvert som vi beveger oss oppover i årsklassene. Da handler det mer om å holde på eksisterende medlemmer. Mange organiserte fritidsaktiviteter har en logikk der kravet til ferdigheter og spesialisering øker med alderen. For å holde på eksisterende medlemmer må tiltak som fremmer bredde og åpenhet, ofte veies opp mot denne logikken. Dette er noe som ofte underkommuniseres i statlig politikk og tiltak på feltet (Solstad mfl., 2022).

Seland mfl. (2019) viser med utgangspunkt i norsk og nordisk forskning til flere ulike tiltak for å fremme rekruttering av jenter til guttedominerte miljøer i fritidsaktiviteter, spesielt innen idrett. De peker på betydningen av å gjøre jentene synlige i organisasjonene gjennom å vise at det finnes en egen møteplass for jentene, og å engasjere dem i driften av tiltak (Tjønndal, 2019; Sisjord, 2014). Videre viser de til en svensk studie av inkluderingstiltak innenfor skateboard, der to ulike strategier for inkludering diskuteres: strategisk synlighet, der man organiserer tiltak for jenter som en egen gruppe separat fra guttene, og «strategic entitlement», der man etablerer det som en selvfølge at jentene skal være med som kompetente deltakere (Bäckström & Nairn, 2018). Den førstnevnte tilnærmingen problematiseres fordi jentene da framstilles som en gruppe med spesielle behov som krever egne tiltak, noe som bygger opp under kjønnssegregering, mens den andre tilnærmingen derimot bryter med en slik forståelse.

Oppsummert peker forskningen om frivillige organisasjoner på følgende:

- I organisasjonene identifiserer man blant annet familieøkonomi, konkurransefokus, manglende foreldreinvolvering, manglende sosiale tilbud, mangel på ledere og lokaler eller anlegg, samt transport som viktige barrierer for inkludering av unge.
- På kulturområdet viser en studie at organisasjonene opplevde utfordringer med å synliggjøre aktiviteten, konkurranse fra andre aktiviteter, og at unge opplever tidspress, som barrierer knyttet til rekruttering av barn og unge.
- For idretten trekker flere bidrag fram forholdet mellom bredde og elite samt prestasjon og sosiale formål som to viktige dimensjoner. Et ensidig elite- og prestasjonsfokus kan stå i veien for sosial inkludering. Samtidig peker forskningen på at idrettslag ofte kombinerer idrettsmål og sosiale mål.
- På tiltakssiden peker forskningen blant annet på muligheter for utprøving av aktiviteter, kostnadsreducerende tiltak, rekruttering via skoler og koordinering av foreldreinnsats som viktige faktorer for økt inkludering, særlig med tanke på å muliggjøre deltakelse på tvers av økonomiske forskjeller. Samarbeid med kommunen er også noe som pekes på som viktig, men som i foreningene oppleves som for lite helhetlig.
- For å bygge ned kjønnsforskjeller, spesielt i idretten, peker forskningsbidrag på tiltak som å gjøre jentene synlige gjennom egne møteplasser og å skape kulturelle endringer i forståelsen av jentenes deltakelse innad i organisasjonene. Gjennomgangen i forrige kapittel viser også at prioritering av ressurser til jentedominerte aktiviteter kan være viktig.
- Med hensyn til minoritetsungdom trekker forskningen fram betydningen av informasjonsarbeid, rekruttering gjennom innvandrersorganisasjoner og tilpasning av aktiviteter til kulturelle normer for å gi minoritetsjenter innpass i større grad. Rollemodeller og meningsfulle relasjoner til trenere og voksne pekes i tillegg på som viktige momenter.

Rammebetingelser for inkludering i fritidsaktiviteter: kommunal og statlig organisering

Myksvoll mfl. (2023) undersøker kommunenes perspektiv på inkludering av barn og unge i organiserte fritidsaktiviteter basert på intervjuer med ansatte i utvalgte kommuner. Studien fokuserer på barrierer for deltakelse, politikk og kommunalt arbeid og forholdet mellom kommune og stat. De finner at spesielt tre barrierer framheves: økonomi, informasjon og geografisk avstand. I kommunene oppfatter man at familieøkonomi kan være en barriere, og kommunene har derfor utformet tiltak for å lette den økonomiske byrden for eksempelvis lavinntektshusholdninger. Tiltakene inkluderer blant annet utstyrssentral, lavterskeltilbud og ulike former for økonomisk støtte, som aktivitetskort eller direkte støtte til unges deltakelse. Studien finner at de økonomiske rammene som kommunene har for å opprettholde eller støtte ulike aktivitetstilbud, setter begrensninger ved at de statlige tilskuddene er for små, overføres for sent eller endres over tid. Informasjonsbarrieren dreier seg om utfordringer med å formidle tilbudene i kommunen til barn og unge og å nå ut til

særlige målgrupper. Avstandsbarrieren dreier seg på sin side om at barn og unge har ulike muligheter til å reise til og fra aktiviteter. Det pekes på at dette særlig er noe som varierer etter kommunenes sentralitet og lokale kollektivtilbud, og som også er avhengig av frivillig innsats fra foreldre.

Studien finner videre at få kommuner har egne planverk som spesifikt er knyttet til inkludering av barn og unge i organisert fritid, men at dette i stedet inngår i generelle planer. Det er likevel mye som tyder på at de kommunalt ansatte har stor bevissthet om enkeltgruppers manglende deltakelse, selv om inkluderingsarbeidet da synes å være forankret på bakkenivå snarere enn i den overordnede styringen. Det varierer også hvordan kommunene internt koordinerer inkluderingsarbeidet mellom avdelinger og tjenester, selv om kultur, skole og idrett var sentrale i de fleste kommunene. Ulik kommunestørrelse framheves som en viktig forklaring på forskjeller i organiseringen. Det pekes også på at kommunene i liten grad virker å ha formalisert samarbeid med fylkeskommune, statsforvalter eller departement når det gjelder barn og unges fritid. Det er likevel en oppfatning om at statlige signaler legger viktige føringer på det lokale kommunale arbeidet. I hovedsak forstås disse føringene som bundet opp til finansielle overføringer, og staten ses først og fremst på som en kilde til finansielle tilskudd.

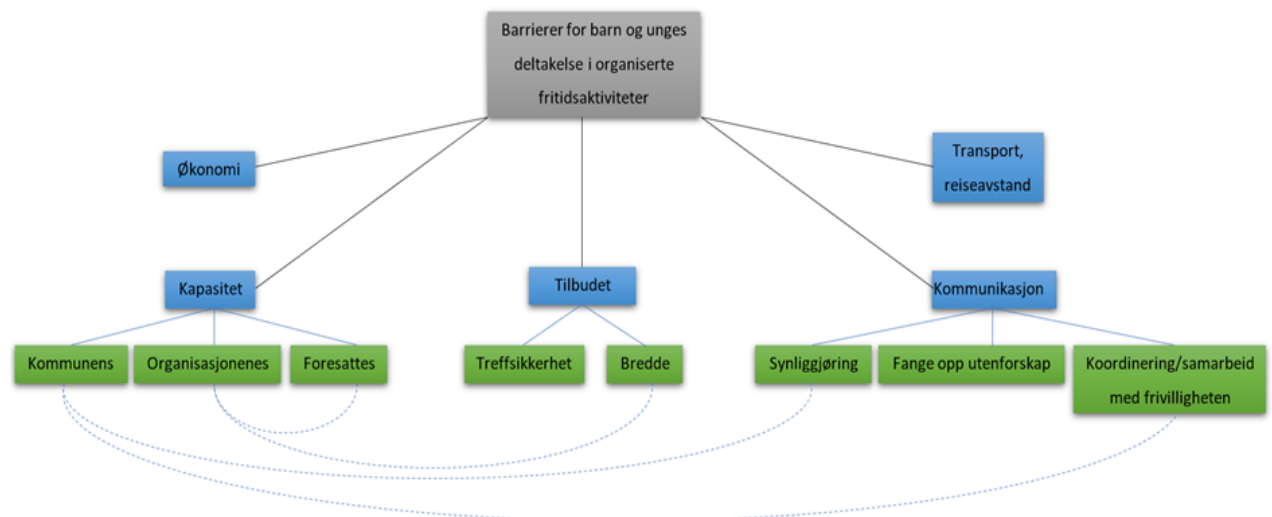
Fritidserklæringen ble for eksempel problematisert i kommunene fordi den i stor grad inneholdt mål og kriterier som kommunene allerede har på plass, og i liten grad medførte målbare krav om å iverksette erklæringen på lokalt nivå. Fritidserklæringen er et samarbeid mellom regjeringen, kommunene, frivilligheten og andre aktører gjennom en første erklæring i 2016 og deretter en mer spisset erklæring i 2022. Erklæringen bygger på artikkel 31 i FNs konvensjon om barnets rettigheter, som fastslår at «[p]artene anerkjenner barnets rett til hvile og fritid og til å delta i lek og fritidsaktiviteter som passer for barnets alder og til fritt å delta i kulturliv og kunstnerisk virksomhet». I den første fritidserklæringen skulle dette målet realiseres gjennom et samarbeid om at alle barn, uavhengig av foreldrenes økonomi, skulle ha mulighet til å delta jevnlig i minst én organisert fritidsaktivitet sammen med andre. I den andre fritidserklæringen fra 2022 har regjeringen, kommunene, frivilligheten og andre aktører blitt enige om at alle barn og ungdom skal ha mulighet til å delta i fritidsaktiviteter og til å delta i lek som passer barnets alder, og at barn og unge også skal *bli involvert i og ha innflytelse over sin lek og fritidsaktivitetene de skal delta i.*

For å oppnå disse målene vil partene samarbeide om at alle barn og unge skal få delta jevnlig i minst én organisert fritidsaktivitet sammen med andre. Dette målet skal nås gjennom (a) å fremme betydningen av og synliggjøre aktivitetstilbudene til lokale lag og foreninger som et viktig virkemiddel for sosial inkludering i lokalsamfunnet, (b) å formidle gode ideer og eksempler på samarbeid for å gi alle barn og unge mulighet til å delta i organiserte fritidstilbud, uavhengig av kjønn, etnisitet, religion, seksuell orientering, funksjonsevne, bosted og foreldrenes sosiale og økonomiske situasjon, og (c) å

prioritere barns behov og ønsker i utviklingen av fritidsarenaen. Erklæringen ble problematisert av kommunene fordi de mener at insentivene til å få på plass nye tiltak innenfor erklæringen faller bort når 1) kommunene allerede før 2016 hadde mål og tiltak som svarte på erklæringen, 2) det ikke følger noen direkte økonomiske midler med erklæringen ettersom den skal oppnås gjennom de generelle rammeoverføringene til kommunene, og 3) det ikke er noe system for å måle måloppnåelsen av erklæringen. Kommunene har anledning til å bruke foreliggende statistikk (f.eks. de kommunale folkehelseprofilene fra FHI) som en indikasjon på måloppnåelse, men det er opp til hver enkelt kommune hvordan de løser dette. Det er likevel også funn som tyder på positiv aktivitet i kommunene i kjølvannet av den første og andre fritidserklæringen, med for eksempel etablering av dialogmøter og nettverk på tvers av aktørene, ikke minst også gjennom ALLEMED-samarbeidet og -verktøyet⁵. For en mer detaljert gjennomgang av kommunenes erfaringer og praksis med fritidserklæringen viser vi til Myksvoll mfl. (2023: s. 40–43). Det generelle bildet viser likevel at et mindretall av kommunene har en lokal versjon av fritidserklæringen. I en spørreundersøkelse fra 2022 svarte kun 21 prosent at de har det, mens 79 prosent svarte at de ikke har det (Arnesen, Bjørnå mfl., 2022). Dette betyr ikke at kommunene ikke har tatt inn erklæringen i arbeidet sitt, men heller at erklæringen innlemmes eller allerede er innlemmet i lokale planverk og arbeid med inkludering av barn og unge i organiserte fritidsaktiviteter, i stedet for å tas opp i en lokal erklæring slik ALLEMED-verktøyet legger til rette for.

Arnesen, Bjørnå mfl. (2022) oppsummerer barrierene sett fra kommunenes perspektiv med figuren gjengitt nedenfor (figur 2).

Figur 2. Fra kommunalt perspektiv: Barrierer som hindrer inkludering, og hvordan disse kan relatere seg til hverandre.

Note: Figuren er tatt fra Arnesen, Bjørnå mfl. (2022): side 76.

⁵ ALLEMED er en arbeidsmodell og et gratis nasjonalt verktøy som skal gjøre det lettere for kommuner og organisasjoner å inkludere alle barn og unge i fritidsaktivitet, uavhengig av familiens økonomi. ALLEMED er utviklet av organisasjonsnettverket Nasjonal dugnad mot fattigdom og utenforskap blant barn og unge (NDFU) og finansieres av Bufdir sin tilskuddsordning Tilskudd til inkludering av barn og unge.

Som Myksvoll mfl. (2023) framhever også Arnesen, Bjørnara mfl. (2022) økonomi, avstand og informasjon som hovedbarrierene for deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter, sett fra kommunenes perspektiv. Men disse barrierene opererer ikke helt uavhengig av hverandre, og ulike aktører, deriblant kommunene, organisasjoner, foreldre og barn/unge selv, har ulike perspektiver på hvilke barrierer som påvirker deltakelsen sterkest, og hvordan disse bør prioriteres og håndteres. For eksempel er kommunens kapasitet avhengig av de menneskelige og økonomiske ressursene som er tilgjengelig. Tilgjengelige ressurser vil igjen påvirke mulighetene som kommunene har til å koordinere og samarbeide med lag og foreninger, og muligheten til å synliggjøre tilbudene i kommunen. Koordineringsarbeidet og samarbeidet vil også påvirkes av foreningenes egen kapasitet, som igjen er koblet til foreldrenes kapasitet til å bidra til å opprettholde foreningsdriften og aktivitetene, og dermed også bredden i tilbudet (Arnesen, Bjørnara mfl, 2022).

Eksempler på tiltak rettet inn mot fritidsdeltakelse som dels eller helt finansieres eller driftes av kommuner rundt omkring, er ordninger som gir støtte til betaling av kontingent eller deltakeravgift, bredere kultur- og aktivitetskort (omfatter ofte også tilbud som kino, teater, konserter, museum og lignende) og aktivitetsguider som skal hjelpe unge inn i aktivitet (Andersen & Arnesen, 2023).

Et spesielt interessant tiltak er forsøket med fritidskortordninger, som ble gjennomført i en rekke kommuner i perioden fra 2019 til 2021. Evalueringen av dette forsøket finner at fritidskortet fungerte som et springbrett for å utvikle fritidstilbudet for barn og unge, gjennom samarbeid med frivilligheten og aktører som treningssentre (se Arnesen, Bjørnara mfl., 2022; Arnesen, Espegren mfl., 2022; Arnesen mfl., 2021). Fritidskortet virker også å ha ført til tettere og mer dialog med tilbydere. Digitale løsninger har gitt kommunene bedre oversikt over tilbudet og har fungert som en plattform for samarbeid, i komplementaritet med eksisterende møteplasser. Effekten av tiltaket handlet således mer om betydningen for organiseringen av det kommunale arbeidet på fritidsområdet.

Sentrale barrierer i implementeringen sett fra kommunenes side syntes å være systemiske utfordringer knyttet til den digitale plattformen, særlig betalingsløsningen, i tillegg til transport til og fra aktivitetene, samt manglende kjennskap til ordningen og innretningen av den. Når det gjaldt rekrutteringen til ordningen, var en av hovedutfordringene å nå ut til sårbare barn og unge og ungdommer i alderen 15 til 18 år. Kommunene møtte hindringer i lovverk og personvernregelverk, i tillegg til at den universelle utformingen gjorde det vanskelig å drive med målrettet rekruttering overfor de mest ressursvake gruppene. En spørreundersøkelse blant forsøkskommunene viste i tillegg at familieøkonomi og transport, reiseavstand og geografisk plassering ble sett på som viktige barrierer for deltakelse. Kommunens, organisasjonenes og foreldrenes kapasitet, bredde og treffsikkerhet i aktivitetstilbud og kommunikasjon og koordinering ble også nevnt i denne sammenhengen.

En analyse av data samlet inn gjennom Ungdata-undersøkelser, om kjennskap til fritidskortordningen i utvalgte forsøkskommuner, viste at et flertall av ungdommene hadde hørt om ordningen. Samtidig var det variasjon mellom kommunene, og bruken av ordningen var sosialt skjev i favør av unge fra familier med høy sosioøkonomisk status. En utfordring med forsøket var at det foregikk under koronapandemien, der deltakelsen blant unge gikk ned samlet sett. Samtidig tydet analysene av Ungdata på at fritidskortordningen førte til en mindre nedgang i fritidskortkommunene, sammenlignet med andre kommuner som ikke var en del av ordningen, i både aktivitetsnivået og i andelen som deltok regelmessig i betalingsaktiviteter. Det at man ikke så en tilsvarende effekt for gratisaktiviteter eller for deltakelsen i alle typer aktiviteter, ble tolket dithen at ordningen potensielt hadde en effekt. Imidlertid var denne analysen heftet med en rekke begrensninger, blant annet et lite utvalg kommuner og en skjønnsmessig utvelgelse av sammenlignbare kommuner uten fritidskortordninger. På grunn av at forsøket ble avsluttet etter bare noen år, har det ikke blitt gjort tilsvarende analyser siden (Arnesen, Espegren mfl., 2022).

Støckel mfl. (2010) finner at selv om det både i Norge, Danmark og Sverige har vært tradisjon for at idrett for barn og unge organiseres gjennom frivillige organisasjoner, er det i alle land tette bånd mellom staten og idrettsorganisasjonene. Det er også fellestrekk ved at idretten legitimeres gjennom såkalte diskurser knyttet til folkehelse, ferdighetsutvikling og demokratisk deltakelse. De viser samtidig til at det finnes enkelte forskjeller mellom landene, blant annet at Norge har strengere reguleringer av barneidrett sammenlignet med Danmark, mens Sverige befinner seg midt imellom. Skirstad mfl. (2012) setter den særskilte reguleringen av barneidrett i Norge i sammenheng med de ideologiske kampene mellom skole og idrettsorganisasjoner om sportens karakter og mål fra 1950-tallet og fram til nyere tids forsøk på å fremme en aktiv idrettspolitikk, der man også har forsøkt å utvikle partnerskap mellom ulike departementer (kultur, helse og utdanning), skoler og idrettsklubber. Når det gjelder å beskytte barn mot konkurransepress og tidlig spesialisering, viser de til en utvikling fra de første veiledende retningslinjene for barns idrettsdeltakelse gjennom obligatoriske reguleringer og til slutt en tydelig anerkjennelse av barns rettigheter i idretten.

På kulturområdet har Hylland og Haugsevje (2016) undersøkt trekk ved det kommunale kulturtilbudet, basert på en kvalitativ studie i Drammen. Selv om vi i denne rapporten fokuserer på frivillig organiserte aktiviteter, kan deres funn ha overføringsverdi. De peker blant annet på åtte faktorer som kan påvirke bruken av og deltakelsen i slike tilbud: målgrupper, brukere og rekruttering; initiativ, medvirkning og aktivitetsledelse; tillit, trygghet og voksenkontakt; omdømme, aktivitetstilbud, lokalisering, betaling og organisering. Gjennom spørreundersøkelser blant unge og casestudier av konkrete kulturtilbud finner de at alle disse faktorene ser ut til å ha større eller mindre betydning, samtidig som hva som er viktig, kan variere avhengig av tilbudet. De framhever imidlertid det sosiale og mellommenneskelige som går på tillit, medvirkning og brukere, noe som vil kunne være særlig viktig i mer levekårsutsatte områder der deltakelsen

er lavere. Nærværet av, kompetanse hos og tillit til voksenpersoner trekkes spesielt fram som en nøkkelfaktor for å fremme deltakelse i kulturtilbud.

I en annen analyse av det samme materialet drøfter Hylland mfl. (2016) rollen til lavterskeltilbud som fritidsklubber og kulturhus. De argumenterer for at det å bygge ned terskler og stille få eller ingen krav til brukerne av et tilbud, kan uintendert føre til at det blir vanskelig å skape substans i tilbudet. De eksemplifiserer dette med henvisning til et samarbeid mellom en kommunal fritidsklubb og en skole i en levekårsutsatt bydel i Drammen. De beskriver lavterskeltilbudet de tar for seg, som en kulturell «førstelinjetjeneste», der unge kan få prøve ut aktiviteter. Samtidig kan det da ikke fungere som en arena for talent- og ferdighetsutvikling. I stedet bærer det mer preg av sosialt arbeid. På den andre siden har det kommunale kulturhuset ambisjoner om å være et kulturverksted som legger til rette for de som ønsker mer enn et sosialt tilbud, gjennom blant annet musikkrom og profesjonelt utstyr. Gjennom analysen illustrerer de noe av spenningen som kan oppstå når kulturtilbud skal søke å favne både kulturformål og sosiale formål, noe som også vil være overførbart til frivillige kulturorganisasjoner.

Oppsummert viser forskningen om kommunal og statlig organisering og politikk for inkludering av barn og unge i fritidsaktiviteter blant annet følgende:

- I kommunene ses økonomi, informasjon og geografisk avstand på som viktige barrierer for inkludering i fritidsaktiviteter. Utstyrssentraler, lavterskeltilbud og ulike former for økonomisk støtte identifiseres som sentrale tiltak. Samtidig knytter barrierene seg ikke bare til kultur- og fritidspolitik, men også til andre politikkområder.
- Kommunene er bevisste på utfordringer med eksklusjon blant unge, men det er store variasjoner i planverk, koordinering og formalisert samarbeid med andre offentlige aktører om inkluderingsarbeid. Statlige føringer på området er nært knyttet til finansielle overføringer.
- Noen studier framhever også sammenhengen mellom ulike barrierer og at kommunens kapasitet til å prioritere økonomiske og menneskelige ressurser, koordinere og samarbeide med lag og foreninger samt å legge til rette for deres arbeid gjennom finansiering og anlegg. Denne kapasiteten kan variere på tvers av kommunene.
- Det er gjennomført få målbare tiltak på fritidsområdet, men ett viktig tiltak er forsøket med fritidskortordninger. Det er noe usikkerhet rundt den direkte effekten av denne ordningen, men noe kan tyde på at den i det minste bidro til et mer helhetlig arbeid for inkludering av barn og unge i organisert fritid.
- Viktige utfordringer i implementeringen av fritidskortordningen, som også har mer generell relevans, var blant annet det å identifisere sårbare unge med behov for ekstra støtte. Kommunene i forsøket opplevde det også som vanskelig å målrette støtteordningen inn mot de gruppene som hadde størst behov, ettersom ordningen var universelt utformet.

- En analyse basert på Ungdata tyder på at fritidskortordningen hadde en effekt på deltakelsen i organiserte betalingsaktiviteter, samtidig som analysen også fant at bruken av ordningen var sosialt skjev i favør av høystatusgrupper.
- Når det gjelder konkrete aktivitetsfelt, peker forskningen blant annet på at reguleringen av idrettsfeltet og en aktiv idrettspolitikkk har vært viktig for å sette sosiale mål på agendaen på dette området. Siden idrettsaktiviteten i all hovedsak er frivillig organisert, har statens rolle overfor idretten vært viktig. Det gjelder ikke bare i Norge, men også i Danmark og Sverige.
- På kulturfeltet tilbyr mange kommuner også egne tiltak ved siden av de frivillig organiserte, som kulturskole og fritidsklubber. Studier av slike tiltak framhever blant annet nærvær av, kompetanse hos og tillit til voksenpersoner i tilbudene som viktig for å fremme deltakelse. Her framgår også lavterskeltilbud som viktig for å rekruttere de som ellers ikke deltar, samtidig som man i kommunene også ser behov for tilbud for de som er mer prestasjonsorienterte. Disse innsiktene kan være overførbare til frivillige tilbud.

Samspill mellom organisasjoner, kommune og andre

Trætteberg mfl. (2020) undersøker samspillet mellom lokale frivillige organisasjoner og kommunale myndigheter med utgangspunkt i casestudier av flere kommuner i ulike deler av landet. Studien fokuserer ikke på unges fritidsaktiviteter som sådan, men berører disse gjennom fokus på kultur og fritid og barn og unge mer generelt. De finner at kultur- og fritidsfeltet kjennetegnes ved en formell samarbeidsmodell og mer likeverdig samspill. Et eksempel er idrettsråd og kulturråd, som de viser til at letter koordineringen mellom kommune og frivillighet. Det er også samarbeid om lokaler og anlegg, finansiering og aktiviteter. Samarbeidet er spesielt tett innen idrett, men for eksempel kulturskoler har også ofte løpende samarbeid med frivillige organisasjoner som har aktiviteter for barn og unge. Barn og ungdom forstått som et eget organisasjonsfelt domineres av kultur- og fritidsorganisasjoner, men feltet preges samtidig av en mer uformell kommunedominert modell sammenlignet med det brede kultur- og fritidsfeltet. Materialet deres tyder på at enten har mer spesialiserte barne- og ungdomsorganisasjoner liten interesse for å delta i formelle råd eller møteplasser, eller så legger kommunen i større grad vekt på skole og andre lovpålagte oppgaver. Eksempler som trekkes fram, er organisasjoner som har tilbud rettet mot barn og unge fra vanskeligstilte familier. I første rekke konsulterer kommunen organisasjoner som har en etablert posisjon vis-a-vis kommunen, og som besitter spesiell kompetanse. Ofte er også lokale bekjentskaper og relasjoner viktig for kontakten mellom kommunen og organisasjoner.

Ødegård mfl. (2012) undersøkte hvordan lokalsamfunnsaktører arbeidet for å rekruttere barn og unge med minoritetsbakgrunn til organiserte aktiviteter, basert på kvalitativt feltarbeid i fire lokalsamfunn (Fjell i Drammen, Saupstad i

Trondheim, Møhlenpris i Bergen og Veitvet i Oslo). Barrierene for deltakelse for etniske minoritetsunge kan knyttes både til manglende individuelle ressurser, organisatoriske begrensninger og hindre på systemnivå knyttet til demografi og lokale myndigheters rolle i lokalt utviklingsarbeid. Studien viste at både skoler og idrettslag søkte å øke rekrutteringen av unge med minoritetsbakgrunn, spesielt gjennom tiltak rettet mot individuelle barrierer knyttet til manglende språkkunnskaper og svak økonomi. Et trekk i dette var mer muntlig personlig oppfølging for å bygge tillit og relasjoner med minoritetsforeldre. På organisasjonsnivå trekkes utviklingen av organisasjonskultur, strategier for inkludering og kompetansebygging fram som viktige faktorer for å øke deltakelsen. De systembetingede barrierene pekes derimot ut som de store hindrene for lokalt rekrutteringsarbeid. Mer konkret finner de at lokale myndigheters manglende evne eller vilje til å ta en koordinerende rolle var en utfordring, i tillegg til en mangel på politiske vedtak og strategier som kunne bidra til å bygge opp faglig kompetanse, økonomi og ressurser i aktiviteten.

I en oppfølgingsstudie finner Eriksen og Frøyland (2017) at både frivillige organisasjoner, lokale myndigheter og andre aktører hadde større oppmerksomhet, enn tidligere, om barrierer for minoritetsungdoms deltakelse. Funnene tydet på at lokale aktører arbeidet mer strategisk med å forsere barrierene for deltakelse gjennom ulike rekrutteringsstrategier, med fokus på lavterskelaktiviteter i tilbud som fritidsklubber, idrettslag, bibliotek og moskeer. Spesielt for idretten var også et fokus på å rekruttere minoritetsjenter. Det ble i tillegg jobbet aktivt for å øke medvirkningen fra ungdom selv og å bygge tillit til ungdommenes foreldre, samt å legge til rette for bedre koordinering på systemnivå mellom frivillige organisasjoner og aktører som arbeidet med inkludering. De viser til at lokale aktører var mer bevisste på virkemidler og barrierer enn tidligere, om at aktiviteter må koste lite eller ingenting, at informasjon må tilrettelegges, og at minoritetsforeldre også må inkluderes for at barna – særlig jenter – skal rekrutteres, og om betydningen av nettverksbygging.

En type tiltak som på mange måter står i skjæringspunktet mellom frivillig og offentlig sektor er utstyrssentraler. Disse organiseres gjerne frivillig, men med finansiering fra kommune og/eller private aktører. Erdvik, Reymert mfl. (2023) finner i en kartlegging av utstyrssentraler at de ofte retter seg mot de som ikke har råd til eget utstyr, særlig barn og unge. Ledere og ansatte de snakket med i utvalgte sentraler, pekte også selv på at barn og unge samt familier med minoritetsbakgrunn var en stor brukergruppe. Dette bekreftes også av en brukerundersøkelse, der man finner at unge eller de som har minoritetsbakgrunn, bruker sentralene oftere enn andre. Brukerundersøkelsen viser imidlertid at utstyrssentralene oftest er gjenstand for sporadisk bruk, og at den vanligste brukshyppigheten blant låntakerne er én til tre ganger i året (Erdvik, Bjørnara mfl., 2023). Etter alt å dømme låner sentralene i liten grad ut utstyr til faste, organiserte fritidsaktiviteter. Mange av sentralene driver med kortidsutlån av sesongutstyr (for eksempel ski og skøyter), og det ser ut til at de i mindre grad tilbyr utstyr som brukes i organiserte aktiviteter, slik som fotballsko eller knebeskyttere. I stedet driver en del av sentralene egne

aktiviteter utover utlånsvirksomheten, blant annet aktivitetsdager i samarbeid med skoler eller idrettslag. En av konklusjonene i studien er at det kan ligge et uforløst potensial i å videreutvikle utstyrssentralene gjennom å se på organisering eller muligheter for samarbeid som kan bidra til å understøtte den mer regelmessige, organiserte aktiviteten for barn og unge.

Et eksempel på et feltspesifikt tiltak er Storbyprosjektet for idrettsformål, der hensikten var å fremme idrettsaktivitet blant barn og unge for spesielle grupper i storbyområder. Studier tyder på at selv om idrettslag typisk har et sterkt konkurransefokus, var de responsive overfor krav fra lokalsamfunnet og rettet seg etter insentiver fra staten knyttet til å implementere sosialt inkluderende mål i sine idrettsaktiviteter (Skille, 2008). Skille (2005) fant imidlertid at selv om Storbyprosjektet hadde til hensikt å fremme idrettsdeltakelse blant nye grupper av unge, skapte det i stedet nye aktiviteter for de som allerede var med i konvensjonelle idrettsaktiviteter. Samtidig viser en analyse av betydningen av kjønn og sosial klasse at mens etablerte sosiale deltakelsesmønstre reproduseres gjennom konvensjonelle aktiviteter i programmet, skapes det også nye mønstre gjennom å inkludere alternative idrettsaktiviteter. De alternative idrettsaktivitetene ser ut til å utfordre etablerte sosiale ulikheter i konvensjonell idrett, ved at disse aktivitetene er mer åpne på tvers av kjønn og klasse og dels også favner de som ikke deltar fra før av. Studien vurderer også disse trekkene i relasjon til individualisering, og viser til at individualisert og refleksiv deltakelse i nye typer aktiviteter potensielt ikke ville ha vært mulig uten de institusjonelle prosessene som lå bak programmet. Samtidig framheves betydningen av kulturell reproduksjon av kjønns- og klasseforskjeller gjennom sosialisering, men Storbyprosjektet ser i større grad ut til å bryte ned klasseskiller enn kjønnskiller.

I den senere tid har områdesatsningene spilt en viktig rolle i inkluderingen av barn og unge i større byområder. Eimhjellen mfl. (2023) peker på at særlig idrettslagene spiller en viktig rolle i områdesatsninger. Mer konkret pekes det på at områdesatsningene kan bidra til å gjøre aktiviteter tilgjengelige for flere unge, eksempelvis gjennom å subsidiere deltakeravgifter, og at det da kan være et konstruktivt sammenfall mellom ambisjonen og ønskene til idrettslagene og satsningene. Samtidig kan de sosiale målene som står sentralt i områdesatsninger, også stå i motsetning til de idrettslige målene i lagene. Studien viser til at noen idrettslag kan se seg selv om sosiale utviklingsagenter, mens andre verken kan eller vil drive med andre aktiviteter enn idrett.

Oppsummert viser forskningen blant annet følgende når det gjelder samspillet mellom frivillighet, kommune og andre:

- Samarbeidet på kultur- og fritidsfeltet generelt er ofte formalisert, for eksempel gjennom idrettsråd og kulturråd, men overfor mer spesialiserte barne- og ungdomslag er det gjerne mer uformelt.

- Studier av levekårsutsatte områder peker på betydningen av samspill mellom skole, frivillighet og lokale myndigheter for å generere fritidstilbud og rekruttere unge fra familier med dårlig råd og unge med minoritetsbakgrunn.
- Disse studiene viser også at de største barrierene er på systemnivået, knyttet til strukturer på myndighetsnivå, politisk vilje og kompetanse og bevissthet blant de som arbeider i kommuner og bydeler.
- Forskning på områdesatsninger og tilsvarende byorienterte tiltak viser at samarbeid mellom kommunen og frivilligheten er avgjørende, men at det også kan være spenninger knyttet til frivillighetens autonomi og det å drive med sosialt utviklingsarbeid kontra kjerneaktivitet.

Oppsummering

I dette kapittelet har vi sett på spørsmålet: *Hvilke sentrale barrierer og tiltak for barn og unges deltakelse identifiserer forskningen i frivillige organisasjoner og i kommunal og statlig politikk?* Vi ser at for frivillige organisasjoner identifiserer forskningen målorientering (inkludering vs. andre aktivitetsmål), familieøkonomi, utfordringer med å identifisere dem med behov for støtte, manglende foreldreinvolvering knyttet til oppfølging, transport, dugnad og ledelse av aktivitet, for mye fokus på konkurranse og mangel på sosiale tilbud, og mangel på voksne ledere og tilgang på anlegg, samt konkurranse med andre organiserte fritidstilbud i lokalmiljøet som barrierer sett fra organisasjonenes ståsted (Erdvik & Ervik, 2022). Barrierene gjorde seg i stor grad gjeldende på tvers av kommuner, men fritidstilbudet er bredere i byene, noe som også gir sterkere konkurranse om de unge. I distriktene vurderes transport som en større utfordring.

Forskningen på organisasjonene identifiserer også tiltak for å redusere eller forebygge disse barrierene. Dette kan innebære å legge til rette for utprøving av aktiviteter, å gjennomføre kostnadsreduserende tiltak og å samarbeide med utstyrssentraler og kommunen for å støtte unges deltakelse økonomisk. Rekruttering med utgangspunkt i skoler kan være et viktig inkluderingstiltak, særlig i byområder med levekårsutfordringer. Det framheves at organisasjonene kan ha et relativt lite samarbeid med kommunen, utover ren finansiering, og at det kan være manglende samordning av politikk og samhandling mellom lokale aktører.

Forskningen på barrierer og tiltak i kommunene peker i stor grad på de samme barrierene, men framhever spesielt familieøkonomi, geografisk avstand og informasjon og koordinering (Myksvoll mfl., 2023). Informasjonsbarrieren dreier seg både om utfordringer med å formidle tilbudene i kommunen til barn og unge og om å nå ut til særlige målgrupper. Økonomiske tiltak inkluderer blant annet lavterskeltilbud, utstyrssentral og ulike former for økonomisk støtte, som aktivitetskort eller ordninger for direkte støtte til deltakelse.

De økonomiske rammene som kommunene har for å opprettholde eller støtte ulike aktivitetstilbud, setter også begrensninger. Det pekes på at statlige tilskudd

er for små, overføres for sent eller endres over tid (Myksvoll mfl., 2023). Få kommuner har egne planverk spesifikt knyttet til inkludering av barn og unge i organisert fritid, og det er forskjeller i hvordan kommunene organiserer arbeidet på feltet. Her framheves ulik kommunestørrelse som en viktig forklaring på forskjeller i organiseringen. Kommunene virker i liten grad å ha et formalisert samarbeid med fylkeskommune, statsforvalter eller departement når det gjelder barn og unges fritid. Kommunene opplever dessuten å være i forkant av fritidserklæringen: at erklæringen i stor grad inneholder mål og kriterier kommunene allerede har på plass, og i liten grad medfører målbare krav om implementering på lokalt nivå. De kommunale insentivene til å få på plass nye tiltak innenfor erklæringen faller bort når for eksempel kommunene allerede før 2016 hadde på plass mål og tiltak som svarte på erklæringen, det ikke følger noen direkte økonomiske midler med erklæringen og det ikke er noe system for å måle måloppnåelsen av erklæringen. Det er imidlertid også funn som viser positiv aktivitet i kommunene i etterkant av de nasjonale fritidserklæringene, med for eksempel etablering av dialogmøter og nettverk på tvers av de relevante aktørene, blant annet gjennom ALLEMED-samarbeidet og -verktøyet

I kapittelet så vi også at fritidskortet fungerte som en katalysator for å utvikle fritidstilbudet for barn og unge, gjennom samarbeid med frivilligheten og andre aktører (Arnesen, Bjørnara mfl., 2022; Arnesen, Espegren mfl., 2022; Arnesen mfl., 2021). Et felles konkret mål og/eller tiltak på tvers av aktørene kan dermed skape bedre samarbeid blant de involverte.

5 Barrierer, suksessfaktorer og behov: Hva forteller forskningen oss så langt?

Dette kapittelet svarer på spørsmålene: *Hvilke barrierer og suksessfaktorer kan utledes fra foreliggende forskning som de viktigste for inkludering av barn og unge i fritidsaktiviteter innen idrett, kultur og friluftsliv?* og *Hvilke behov er det for videre forskning om barn og unges deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter generelt og innen idrett, kultur og friluftsliv spesielt?*

Når det gjelder barrierer, kan vi skille mellom barrierer og dimensjoner som gir variasjon i deltakelse på individnivå (kapittel 3) og barrierer på organisasjons- og kommunenivå samt barrierer knyttet til rammebetingelsene og politikken på feltet (kapittel 4). Suksessfaktorene handler imidlertid om å i større grad se disse nivåene i sammenheng og om å involvere både barn og unge selv, foreldre, frivillige organisasjoner, kommunalt ansatte, politikere og andre aktører på feltet for å skape varige tiltak tilpasset variasjoner i lokal kontekst og lokale behov.

Hva vet vi om barn og unges fritidsdeltakelse?

Ungdata-undersøkelsene tyder på at de fleste barn og unge i Norge deltar i en eller flere organiserte fritidsaktiviteter i løpet av oppveksten. Idretts- og treningsaktivitet er etter alt å dømme den dominerende aktiviteten, også når man ser på tall fra andre undersøkelser. På bakgrunn av de tallgrunnlagene som finnes, er deltakelsen i organisert idrett opp mot halvannen gang så stor som deltakelsen i organiserte kulturaktiviteter. Mye tyder i tillegg på at hyppigheten i deltakelsen også er større i den organiserte idretten sammenlignet med kulturaktiviteter. Det hefter imidlertid mye usikkerhet til en slik sammenligning, og man tar da heller ikke i betraktning at det antakelig er mange unge som driver med ulike kulturaktiviteter i mer halvstrukturerte eller ustrukturerte sammenhenger. Det gjelder også på friluftslivsområdet. Svært mange unge, ja nær sagt alle, driver eller har drevet med ulike former for uorganiserte friluftslivsaktiviteter, som fotturer i skog og mark, sykkelturner og bading. Den organiserte friluftslivsaktiviteten har derimot et omfang som ligger på nivå med eller litt under deltakelsen i kulturaktiviteter. Imidlertid overlapper hvordan man måler organisert friluftslivsdeltakelse også noe med idrettsmålet, slik at andelen som er med i rene friluftslivsorganisasjoner, potensielt er noe lavere enn det undersøkelsene viser.

Et kjennetegn ved unges organiserte fritidsdeltakelse på tvers av idrett, kultur og friluftsliv er at den avtar med økende alder. På disse områdene er frafallet mest framtrødende innenfor den organiserte idretten, der mange typisk faller fra tidlig i tenårene. Dette har blitt satt i sammenheng med det man omtaler som eskalering av aktiviteten, der det stilles andre og større krav etter hvert som

barna blir eldre. Innenfor kulturaktiviteter som korps, kor og orkester og kultur- og musikk-skole er frafallet lavere. På friluftslivsområdet finnes det mindre tallgrunnlag som kan si noe om endringer i deltakelsen i organisert aktivitet fra barndom til ungdomstid, men det er samme tendens til at den går ned. Mange i ungdomsskole og videregående skole svarer også at de har vært med tidligere, slik at det i tillegg er frafall fra grunnskolen inn i ungdomsskolen. Når det gjelder utviklingen i deltakelsen i organiserte fritidsaktiviteter over tid, ser det ut til at det har vært noe nedgang i kjølvannet av koronapandemien etter en periode med økning og stabilitet.

Eksisterende forskning viser samtidig at motivene for deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter og årsakene til frafall er sammensatte. Et gjennomgående funn er at sosialisering inn i aktiviteten, ved at praksiser overføres fra foreldre til barn, spiller en viktig rolle. En rekke forskningsbidrag peker på foreldrenes betydning for å fremme interesse for aktiviteten, og de viser også en sammenheng mellom foreldres og barns deltakelse. På lignende vis viser studier også at foreldrenes engasjement og direkte involvering i barnas aktivitet henger sammen med om foreldrene selv har deltatt i aktiviteten tidligere. Frafall fra aktiviteten kan på sin side ha mange forklaringer og kan være knyttet til forhold som er både interne og eksterne i relasjon til aktiviteten. Studier av ungdoms frafall fra organisert fritidsaktivitet, spesielt idrett, viser for eksempel at en årsak er at de unge ikke opplever aktiviteten som gøy eller interessant lenger. Det kan ses opp mot begrepet om eskalering og endring i aktivitetens innhold og form. Tidspress og behov for å bruke tid på skolearbeid, som jo også blir mer krevende med alderen, er en annen faktor som trekkes fram. Forskningen viser samtidig at tilbøyeligheten til deltakelse og til å slutte i aktiviteten kan samtidig være forbundet med andre individuelle og familiære kjennetegn.

Forskningslitteraturen tar for seg flere dimensjoner i barn og unges fritidsdeltakelse. En sentral dimensjon er kjønn. En rekke studier finner at gutter oftere deltar i idrett og jenter oftere i kulturaktiviteter. Innen friluftslivet peker ulike undersøkelser i litt ulike retninger, og vi vet mindre om kjønnsforskjeller på dette området. Samtidig er det også variasjoner innenfor aktivitetene, og det har særlig vært mye fokus på dette i forskning om organisert idrett. En grunn til det kan være at idretten er sterkt kjønnssegregert, både i form av at det finnes forestillinger om typiske «gutteidretter» og «jenteidretter», og ved at det som regel er kjønnsdeling innenfor enkeltidretter. I denne litteraturen forklares kjønnsforskjellene blant annet med kjønnsroller, normer og kulturelle idealer om maskulinitet og femininitet. Et eksempel er forestillinger om atletiske maskuline gutter og sårbare feminine jenter. Forestillingene om hva som er passende aktiviteter for jenter og gutter, er ofte internalisert av unge og uttrykkes også av deres foreldre, og reproduseres dermed kulturelt av deltakerne selv. Imidlertid kan kjønnsforskjellene også forklares strukturelt, ved at gutters og jenters aktiviteter tilføres ulik grad av ressurser og tilrettelegges for i ulik grad.

En annen viktig dimensjon er sosioøkonomisk status, som viser til de økonomiske og kulturelle ressursene som barn og unge har med seg hjemmefra. Flere analyser av Ungdata-undersøkelsene har funnet at unge som har foreldre med lav sosioøkonomisk status, deltar i mindre grad enn dem med foreldre med høy sosioøkonomisk status. Denne sammenhengen er mest framtrædende i deltakelsen i idrett og kulturaktiviteter, og faktisk relativt sett noe sterkere for sistnevnte. Imidlertid viser også analyser at økonomiske ressurser betyr mest innenfor idrett, mens de har liten eller ingen betydning i kulturdeltakelsen. Der er det i stedet de kulturelle ressursene som utgjør forskjellen. Betydningen av økonomiske ressurser for idrettsdeltakelse er et funn også i andre studier, blant annet er det påvist klasseforskjeller i deltakelsen der økonomi er en viktig del av forklaringen. Det har i mindre grad blitt gjort tilsvarende analyser av deltakelse i organiserte friluftslivsaktiviteter. Forskningen viser imidlertid at deltakelsen i egenorganiserte friluftslivsaktiviteter øker med inntekts- og utdanningsnivå, og at unge med foreldre med høy sosioøkonomisk status oftere driver med slik aktivitet. Kostnadsnivået for aktiviteten blir gjerne trukket fram som forklaring på sosioøkonomiske forskjeller i deltakelsen. Det er noe forskning som kan tyde på at trang økonomi påvirker familiers mulighet til å betale for fritidsaktiviteter. Samtidig pekes det i annen forskning på at sosioøkonomiske forskjeller også kan speile forskjeller i foreldrepraksiser og preferanser for deltakelse, og at de ikke kun er en direkte konsekvens av kostnadsnivået for aktivitetene.

Videre peker flere studier også på forskjeller i deltakelsen mellom unge med majoritetsbakgrunn og unge med minoritetsbakgrunn. Deltakelsen er lavere blant ungdom med foreldre født i Øst-Europa og Asia sammenlignet med dem med foreldre født i Norge, andre vestlige land og Afrika. Imidlertid finner forskningen viktige kjønnsforskjeller, spesielt i idretten: Minoritetsjentene er typisk mindre aktive enn minoritetsguttene, mens majoritetsjentene er mer aktive enn begge gruppene. Majoritetsguttene er de klart mest aktive. Samtidig er det variasjoner mellom aktiviteter. For eksempel viser undersøkelser at minoritetsjenter i større grad deltar på kultur- og musikkskole, mens majoritetsjentene i større grad deltar i korps, kor og orkester. På friluftslivsområdet er det mer begrenset kunnskap om deltakelse blant minoritetsungdom. Det er mye som tyder på at sosioøkonomisk status forklarer en del av forskjellene i deltakelsen. Når det tas hensyn til at minoritetsungdom oftere kommer fra hjem med lav sosioøkonomisk status sammenlignet med majoritetsungdom, er forskjellene i deltakelsesnivået mindre, og det er til og med høyere deltakelse blant minoritetsungdom. En annen forklaring som trekkes fram, er kulturelle forskjeller, blant annet i forpliktelser som særlig minoritetsjenter har i hjemmet, og som kan gå på bekostning av fritiden. Andre forklaringer igjen knytter seg til språklige utfordringer med å formidle informasjon om aktiviteter til minoritetsforeldre, og at minoritetsforeldre i mindre grad tar på seg tillitsverv i frivillige organisasjoner.

En fjerde dimensjon, som er mindre undersøkt i forskningslitteraturen sammenlignet med de forannevnte, er funksjonsnedsettelse. De kartleggingene som er gjort av deltakelse blant barn og unge med funksjonsnedsettelse, tyder

på at de deltar i mindre grad og er mindre aktive som frivillige enn dem uten funksjonsnedsettelse. Kvalitative forskningsbidrag peker på utfordringer knyttet til lav motivasjon og selvtillit, blant annet som følge av manglende muligheter til å velge de aktivitetene de unge selv egentlig har interesse for. Dette speiler igjen holdninger blant andre unge som deltar, og at mange fritidsaktiviteter er lite tilrettelagt for deltakelse fra denne gruppen. For familiene kan det også være utfordringer med kostnader og oppfølging og lite ressurser i kommunens støtteapparat. Studier av deltakelse spesifikt blant unge med kognitive funksjonsnedsettelse tyder samtidig på at deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter er viktig som del av sosial deltakelse og ofte oppleves positivt for de unge selv, i den grad det faktisk tilrettelegges for dem.

Til sist pekes det i forskningen også på at unges fritidsdeltakelse kan variere etter geografi og lokal kontekst, for eksempel mellom by og distrikt. Imidlertid finner man ikke at det er store geografiske forskjeller i deltakelsen etter fylke, kommune eller sentralitet. Noe forskning kan likevel tyde på at idrettsdeltakelsen er litt høyere i sentrale kommuner og kulturdeltakelsen litt høyere i mindre sentrale kommuner. Det er også funnet at i mindre sentrale kommuner deltar en større andel av unge med lav sosioøkonomisk status, men forklaringen på dette er først og fremst at det er mindre sosiale ulikheter på bygda enn i byene. Studier av deltakelse i Oslo viser samtidig at det kan være variasjoner innad i en storby. I Oslo går det særlig et skille i levekår og andel med minoritetsbakgrunn mellom vestlige og østlige bydeler, med en større andel unge fra hjem med lav sosioøkonomisk status og med minoritetsbakgrunn i østlige bydeler. Flere bidrag viser at også deltakelsen varierer etter det skillet, blant annet at unge som bor i vestlige bydeler, i større grad deltar i fritidsaktiviteter innen idrett og friluftsliv enn unge i østlige bydeler. Analyser peker på at disse forskjellene ikke nødvendigvis handler om bosted i seg selv, men nettopp speiler levekårsforskjellene.

Barrierer og suksessfaktorer for inkludering av barn og unge i fritidsaktiviteter

I kapittel 4 gikk vi gjennom hva forskningen så langt sier om organisatoriske, kommunale og statlige barrierer og tiltak for økt deltakelse og inkludering av barn og unge i fritidsaktiviteter. Forskningen her er ikke like omfattende som på individnivå, men det er likevel noen klare tendenser i flere nylige studier. Barrierene sett fra organisasjonenes ståsted handler om målorientering (inkludering vs. andre aktivitetsmål), utfordringer med å identifisere dem med behov for støtte, manglende foreldreinvolvering knyttet til oppfølging, transport, dugnad og ledelse av aktivitet, for mye fokus på konkurranse, mangel på sosiale tilbud, mangel på voksne ledere og tilgang på anlegg, samt konkurranse med andre organiserte fritidstilbud i lokalmiljøet. Familieøkonomi trekkes også fram som en barriere, men i mindre grad enn det vi ser på kommunenivå. På tiltakssiden handler det for organisasjonene om å legge til rette for utprøving av aktivitet, etablere og bruke kostnadsreducerende tiltak og samarbeide med

kommunen for å støtte unges deltakelse økonomisk. Rekruttering med utgangspunkt i skoler kan dessuten være et viktig inkluderingstiltak, særlig i byområder med levekårsutfordringer.

Forskningen på barrierer og tiltak i kommunene peker først og fremst på familieøkonomi, geografisk avstand og informasjon og koordinering som de største barrierene mot økt deltakelse og inkludering i fritidsaktiviteter. Informasjonsbarrieren dreier seg for det første om utfordringer med å formidle tilbudene i kommunen til barn og unge og for det andre om å nå ut til særlige målgrupper. Økonomiske tiltak inkluderer blant annet lavterskeltilbud, utstyrssentral og ulike former for økonomisk støtte, som aktivitetskort eller ordninger for direkte støtte til deltakelse slik som fritidskasse og inkluderingsfond. Økonomiske rammer setter også begrensninger for opprettholdelse av aktiviteter og muligheter for å støtte ulike aktivitetstilbud. Kommunene peker på at statlige tilskudd er for små, overføres for sent eller endres over tid.

Når det gjelder barrierer som står i veien for barn og unges deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter, er det mange fellesnevnerer, men også litt ulike barrierer som løftes spesielt på de ulike nivåene (individ, organisasjon og kommune). Dette reflekterer naturlig nok at barn, unge, foreldre, organisasjoner og myndigheter har forskjellig ståsted som brukere av, tilbydere av og tilretteleggere for aktivitet i lokalsamfunnet. En oppsummering av de framhevede barrierene på individnivå, organisasjonsnivå og kommunenivå presenteres i tekstboks 1.

Tekstboks 1: Framhevede barrierer på individ-, organisasjon- og kommunenivå

På *individnivå* snakker forskningen spesielt om følgende:

- **Kjønnsstereotyper:** Kjønn er en sentral dimensjon innen forskningen, og kjønnsstereotyper framheves som en barriere innenfor flere typer aktiviteter, som igjen også kan føre til strukturelle forskjeller hvor noen typer kjønnsdelte aktiviteter får forrang framfor andre.
- **Kostnader i aktiviteten:** Kostnadsnivå blir trukket fram som en forklaring på sosioøkonomiske forskjeller i deltakelsen, hvor de med mest ressurser deltar mest. Samtidig er det mye som tyder på at denne forklaringen er mer sammensatt enn som så, og at det blant annet også henger sammen med foreldrenes preferanser.
- **Ulike preferanser:** Foreldrenes praksis og preferanser varierer, og dette påvirker også barnas valg og ønsker når det gjelder deltakelse i fritidsaktiviteter. Sosioøkonomiske forskjeller kan speile forskjeller i foreldrepraksiser og preferanser for deltakelse, slik at det ikke er kostnadsnivå alene som forklarer forskjellene i deltakelse.
- **Kulturelle og språklige utfordringer:** Denne barrieren handler blant annet om at det er utfordrende å formidle informasjon om aktiviteter til

minoritetsforeldre, ettersom informasjon som sendes ut, ofte er tilpasset majoritetsforeldre og ikke tar hensyn til minoritetsforeldrenes behov for informasjon og kontekst. Samtidig kan det være mer krevende å få minoritetsforeldre til å engasjere seg på vegne av barna. Dette henger igjen sammen med kulturelle forskjeller på familienivå, ved at for eksempel skolearbeid og innsats i hjemmet prioriteres høyere enn det å delta i fritidsaktiviteter.

- **Manglende universell utforming:** Mange fritidsaktiviteter er lite tilrettelagt for deltakelse fra barn og unge med funksjonsnedsettelse, og det påvirker deltakelsen i denne gruppen negativt. For familier med barn med funksjonsnedsettelse som deltar eller ønsker å delta i fritidsaktiviteter, kan det være utfordringer med kostnader og oppfølging og lite ressurser i kommunens støtteapparat.

På *organisasjonsnivå* framhever forskningen derimot følgende:

- **Konkurransen fra andre tilbud:** Dette oppleves som en barriere spesielt i byene hvor fritidstilbudet er bredere og konkurransen om de unge dermed også er større. Mange tilbud påvirker også organisasjonenes og foreningenes evne og mulighet til å synliggjøre eget tilbud.
- **Manglende foreldreinvolvering:** Økt inkludering og deltakelse krever også at foreldrene kommer på banen og bidrar inn i aktivitetene og samarbeidet med foreningene. Manglende foreldreinvolvering handler både om frivillig innsats for foreningen(e) gjennom for eksempel dugnads-, aktivitets- og driftsarbeid, og om oppfølging av egne og andres barn for å sørge for tilrettelegging, transport og oppmøte på aktivitet.
- **Manglende interesse/motivasjon:** Barn og unge selv har ulik interesse og motivasjon for deltakelse, og denne avtar gjerne med alder og eskalering av aktiviteten. Foreningenes strategier for å holde på eksisterende/aktive medlemmer kan også stå i direkte motsetningsforhold til tiltak for økt inkludering i aktiviteten.
- **Utfordringer med å identifisere dem med behov for støtte:** Mange foreninger og organisasjoner rapporterer om at de har tiltak for kostnadsreduksjon, men at det er vanskelig å identifisere hvem som trenger økonomisk støtte. Slike behov kan også avdekkes for sent, altså etter at aktiviteten er avsluttet.
- **Mangel på voksne ledere/rollemodeller og tilgang på anlegg:** Økt inkludering og deltakelse krever at foreningene har kapasitet og ressurser til å jobbe mot dette målet. Deltakelsen og inkluderingen begrenses i utgangspunktet av dårlig kapasitet og tilrettelegging for aktivitet i eksisterende anlegg og lokaler, og av at det ikke finnes kommunale og statlige planer for å forbedre dette. I tillegg kreves det kompetanse om inkluderingsarbeid og at det settes av ressurser til inkludering i foreningen/organisasjonen, for å kunne jobbe målrettet

med dette på best mulig måte. Betalte ansatte er i bedre posisjon til å gjøre det. Minoritetsungdom kan dessuten oppleve å mangle rollemodeller i aktivitetene som de kjenner seg igjen i.

På *kommunenivå* framheves følgende tre barrierer, i tillegg til de økonomiske rammebetingelsene på feltet:

- **Informasjon:** Denne barrieren handler både om informasjonen som kommuner får om ønskede tilbud og aktiviteter i kommunen (informasjon inn), og om evnen og muligheten til å informere befolkningen, både foreldre og barn, om de ulike aktivitetene som tilbys i kommunen (informasjon ut).
- **Familieøkonomi:** Kommunene framhever familieøkonomi som en barriere i større grad enn det organisasjonene og foreningene gjør. Dette kan blant annet skyldes at kommunene samarbeider med foreningene først og fremst om økonomisk støtte. Kostnader knyttet til aktiviteten kan sees i sammenheng med både privatøkonomi og lokalsamfunnet der laget/organisasjonen holder til. For eksempel kan kostnader og kostnadsdrivere kobles til geografisk avstand og muligheten man har til å komme seg til og fra plassen der aktiviteten finner sted. En annen kostnadsbarriere finner man gjennom krav til utstyr og endring i krav til disse etter hvert som barna blir eldre. Kostnader knyttet til avstand og utstyr kan også knyttes til dyrtid, der økte priser og renter bidrar til strammere budsjetter, som igjen kan gå på bekostning av fritidsaktiviteter.
- **Geografisk avstand:** Denne barrieren er delvis «fastlåst» gitt kommunens geografi, men vil også kunne avhenge av både engasjement/villighet fra foreldre eller frivillig engasjerte til å bidra med transport og av kollektivtilbudet i kommunen.

Vi kan likevel se disse barrierene i sammenheng på tiltakssiden, og det er mulig å prioritere tiltak som reduserer flere av disse barrierene på tvers av nivå. For eksempel kan rekruttering gjennom skolen, hvor man når ut til de fleste i målgruppen, redusere ikke bare informasjonsbarrieren som kommunene opplever, men også kulturelle og språklige utfordringer samt kanskje også utfordringer med å identifisere hvem som har behov for økonomisk støtte eller annen tilrettelegging.

Suksessfaktorer for økt deltakelse, ifølge denne kunnskapsoppsummeringen, er blant annet at aktiviteter må koste lite eller ingenting, at informasjon må tilrettelegges, at foreldre og spesielt minoritetsforeldre også må inkluderes for at barna – særlig jenter – skal rekrutteres, og at medvirkning er viktig, spesielt i mer levekårsutsatte områder der deltakelsen er lavere.

Når det gjelder dette med koordinering og samarbeid mellom organisasjoner, internt i en kommune eller på tvers av organisasjoner og kommune eller kommune og stat, ser vi at manglende evne eller vilje til å ta en koordinerende rolle i samarbeidet utgjør en utfordring. En annen utfordring som framheves, er at det mangler politiske vedtak og strategier som kan bidra til å bygge opp faglig kompetanse, økonomi og ressurser i aktivitetene. Dette henger sammen med at inkludering av barn og unge i organiserte fritidsaktiviteter ikke er en lovpålagt oppgave for kommunene, og at organisasjonene må veie flere hensyn mot hverandre (deriblant knappe og kortsiktige ressurser) i hverdagen. Inkluderingsarbeidet kan dermed trekke det korteste strået. Samtidig ser vi at det ligger et uforløst potensial i samarbeidet og tiltakene som eksisterer i dag. For eksempel er det mulig å videreutvikle utstyrssentralene som kostnadsreducerende tiltak. Dette kan skje gjennom organisering eller samarbeid som kan støtte den mer regelmessige, organiserte aktiviteten for barn og unge i tillegg til å støtte enkelthendelser slik som vi ser i dag. Slik støtte til enkelthendelser, som skolens skidag eller en vennegjengs telttur, kan riktignok føre til økt motivasjon og interesse for en aktivitet – men fører ikke direkte til økt deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter. En oppsummering av viktige tiltakstyper og eksempler på disse tiltakene som kommer fram i denne kunnskapsoppsummeringen, gis i tekstboks 2.

Tekstboks 2: Tiltakstyper og eksempler

På tiltakssiden er det spesielt de følgende tiltakene som har kommet fram i denne kunnskapsoppsummeringen:

- **Lavterskeltilbud og utprøving av aktivitet:** Breddetilbud med et lavt kostnadsnivå (slik som for eksempel nabolagsklubber, skolekor og friluftaktiviteter) og breddetilbud som er gratis, kan øke deltakelse og inkludering i organiserte fritidsaktiviteter. Utprøving av aktiviteter før man bestemmer seg, er også viktig for å fange opp ulike målgrupper.
- **Balanse mellom sosialt orienterte og ferdighetsorienterte tilbud:** Eskalering av aktivitet står i motsetning til inkludering, og en balanse mellom sosialt orienterte og ferdighetsorienterte tilbud er viktig både for å holde på eksisterende/aktive medlemmer og for å rekruttere nye.
- **Kostnadsreduserende tiltak:** Slike tiltak kan være ulike former for støtteordninger administrert av organisasjonen/foreningen og/eller kommunen og staten. Kostnadsreduserende tiltak inkluderer blant annet fritidskasseløsninger og utlånsordninger.
- **Informasjon til minoritetsfamilier:** Informasjon om aktivitetstilbud kan formidles på flere språk og i flere kanaler. Det er også viktig å bryte ned kulturelle barrierer gjennom riktig og tilpasset informasjon. Implisitt informasjon som ikke alle har de samme forutsetningene til å forstå, kan være ekskluderende.
- **Mangfoldskompetanse og rollemodeller:** Voksne ledere med inkluderingskompetanse (for eksempel i form av språkferdigheter eller gjennom faglig spesialisering eller kursing) og aktivitetsguider som kan hjelpe unge inn i aktivitet, er eksempler på konkrete tiltak innenfor denne tiltaksgruppen.
- **Universell tilrettelegging og kompetanse:** Økt universell tilrettelegging gjennom tilpassing av lokaler og aktivitet etter behovene til barn og unge med funksjonsnedsettelse er et tiltak for å øke disse gruppenes inkludering og deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter. Samtidig kreves det også holdningsarbeid internt i organisasjoner og foreninger for å skape inkluderende praksiser blant ledere, trenere, barn og unge og deres foreldre.

Kunnskapshull og behov for videre forskning

På bakgrunn av litteraturgjennomgangen og diskusjonen i denne kapittelet vil vi avslutningsvis identifisere noen kunnskapshull i den foreliggende forskningen og drøfte behov for videre forskning om barn og unges fritidsaktiviteter.

Gjennomgangen av ulike undersøkelser om barn og unges fritidsaktiviteter viser at idrett, kultur og friluftsliv er dekket i ulik grad i eksisterende kartlegginger. Ungdata-undersøkelsene er en viktig kilde til kunnskap om barn og unges fritidsaktiviteter ved at de dekker store deler av barne- og ungdomspopulasjonen

mellom 10 og 19 år gjennom å stille spørsmål til elever på skoler over hele landet. De gir også kunnskap om grupper som unge med minoritetsbakgrunn. En utfordring er imidlertid at undersøkelsene dekker et snevert sett av fritidsaktiviteter. I ungdomsskolen og videregående skole omfatter undersøkelsene flere spørsmål om idrett og annen fysisk aktivitet, mens det innen kulturaktiviteter kun spørres om korps, kor og orkester og kultur- og musikkskole, og det er få spørsmål om organiserte friluftslivsaktiviteter. Det spørres om noen andre typer kulturaktiviteter og egeninitierte friluftslivsaktiviteter i undersøkelsen på mellomtrinnet. Det finnes riktignok andre undersøkelser som spør bredere, og som dekker flere kategorier og underkategorier av kulturaktiviteter og til dels også friluftslivsaktiviteter, slik som leveårsundersøkelsene og kulturbruksundersøkelsen gjennomført av Statistisk sentralbyrå. Deltakelse i organiserte friluftslivsaktiviteter har også mer nylig blitt grundigere kartlagt i en foreldreundersøkelse gjennomført ved Norsk institutt for naturforskning. Utfordringen er imidlertid at ulike utvalg og metoder gjør at man i utgangspunktet ikke kan gjøre direkte sammenligninger av disse undersøkelsene. Som vist i kapittel 2 varierer for eksempel estimerer over andelen som deltar, mye mellom undersøkelsene avhengig av målgruppe, spørsmål og metode. En svakhet ved utvalgsundersøkelser er dessuten at mange av de målgruppene man vil være spesielt interessert i, som for eksempel minoritetsungdom eller unge med funksjonsnedsettelse, vil utgjøre en for liten del av utvalgene til å være gjenstand for analyse.

Når det gjelder datatilfanget i forskningen om barn og unges fritidsaktiviteter, er det med andre ord en utfordring at det i liten grad er samordning av ulike undersøkelser. At ulike undersøkelser har ulik innretning, speiler naturligvis at de er utformet for særskilte formål som konkrete forskningsprosjekter eller statistikkproduksjon. Ofte er spørsmål om fritidsaktiviteter også en liten del av en større undersøkelse, slik at praktiske hensyn setter begrensninger for hvor dyptgående undersøkelsene kan være. Det er altså ikke overraskende at det er lite samordning av eksisterende undersøkelser. Det er likevel påfallende at man mangler standardiserte tilnærminger for hvordan man måler barn og unges deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter. Det er en hindring for mer helhetlig kunnskap på tvers av aktivitetsområder og for sammenligning mellom land. Dette har man for eksempel fått til i undersøkelser av frivillig innsats, der store komparative forskningsprosjekter i samarbeid med internasjonale institusjoner har munnet ut i felles tverrnasjonale undersøkelsesdesign. Selv om det per i dag ikke er noe tilsvarende komparativt forskningsinitiativ om barn og unges fritidsaktiviteter, kan man se for seg at det er mulig å i større grad samordne norske (og nordiske) forskningsmiljøer med utgangspunkt i eksisterende undersøkelser. Det krever naturligvis et eller flere sentrale forskningsmiljøer som kan koordinere en slik innsats, og tilstrekkelig forskningsfinansiering til å gjennomføre det og ikke minst tid til å utvikle et felles forskningsprogram. Til gjengjeld ville det kunne bidra til bedre og mer dekkende forskningsbasert kunnskap om barn og unges fritidsaktiviteter.

Samtidig viser gjennomgangen at disse undersøkelsene, sammen med kvalitative data og andre datakilder, danner et viktig grunnlag for mange av forskningsbidragene på feltet. Eksisterende forskning har særlig tatt for seg barn og unges deltakelse langs sentrale dimensjoner som kjønn, etnisitet, sosioøkonomisk status og geografi og bosted. Mange av studiene innenfor disse temaene har fokus på organisert idrett, mens man i mindre grad har undersøkt deltakelse i kulturaktiviteter og organisert friluftsliv. Spesielt kulturaktiviteter framstår på mange måter understudert. Det har nok til dels en forklaring i at idretten er den dominerende fritidsaktiviteten blant barn og unge. De studiene som finnes på kultur- og friluftslivsområdet, tyder på at man finner igjen noen av de samme forskjellene som i idrett, men det pekes også på potensielt ulike mekanismer. Et eksempel er at det er kulturelle ressurser, og ikke økonomiske, som ligger bak sosioøkonomiske forskjeller i deltakelsen i kulturaktiviteter som korps, kor og orkester, mens innen idretten er særlig økonomiske, men også til dels kulturelle ressurser av betydning. Det er behov for forskning også på unges deltakelse i kultur og friluftsliv som mer særskilt ser på og søker å forklare forskjeller etter kjønn og sosial og kulturell bakgrunn. Videre viser gjennomgangen at det er særlig lite kunnskap om deltakelsen til unge som har funksjonsnedsettelse. Det er i grunn begrenset kunnskap om hvor mange i denne gruppen som deltar, i hvilke aktiviteter og hvor ofte, hvorfor de eventuelt ikke gjør det, i hvilken grad aktiviteten tilpasses og tilrettelegges avhengig av funksjonsnedsettelsen, og hvordan støtten overfor det enkelte barn og dets familie fungerer både fra frivillig og offentlig hold. På dette området er det et klart behov for mer kunnskap.

Ulike faktorer kan virke sammen på måter som forsterker eksklusjonsprosesser blant barn og unge i organiserte fritidsaktiviteter. I gjennomgangen har vi tatt for oss kjønn, etnisitet, sosioøkonomisk status, funksjonsnedsettelse og geografi og bosted, fordi disse er dimensjoner som har vært sentrale i forskningen. Noen av idrettsstudiene vi har omtalt, viser at disse dimensjonene også kan samvirke og dermed påvirke deltakelsen på ulike måter. I et eksklusjonsperspektiv der man legger til grunn en dynamisk og flerdimensjonal forståelse av hva som skaper inklusjon og eksklusjon, kan det i tillegg være andre faktorer som er relevante å se på, slik som fysisk og psykisk helse, livskvalitet og velvære, skoleprestasjoner, arbeidslivstilknytning, mobbing og ensomhet, rusbruk og annen risikoatferd, vold og overgrep for å nevne noen. Disse kan være innbyrdes relaterte og også knytte seg til forskjeller etter kjønn, etnisitet og sosioøkonomisk status. Studier av effekter på deltakelse har sett på noen av disse faktorene som utfall av deltakelsen, for eksempel om deltakelsen påvirker unges subjektive velvære. Imidlertid kan det tenkes at det er en gjensidig årsakssammenheng mellom unges fritidsdeltakelse og flere av disse faktorene, at faktorene påvirkes av deltakelse, men også at de påvirker deltakelsen. Det er altså et behov for forskning som bedre søker å forstå hvilke faktorer som på ulike nivåer har betydning for eksklusjon fra fritidsaktiviteter, og om og hvordan de virker sammen.

En annen side ved deltakelse og eksklusjon er frafall. Det finnes forskningsbidrag som har sett på årsaker til at unge slutter i idrett, der det pekes på eksterne og (forenings)interne forhold, mens frafall er lite studert når det gjelder andre typer aktiviteter. Et viktig tema som i senere tid har vært mye diskutert som årsak til eksklusjon og frafall, er kostnader og kostnadsnivå for aktiviteten. Selv om dette ikke er en begrunnelse som unge selv viser til, tyder studier som bruker data fra foreldre, på at økonomi kan påvirke i hvilken grad barnas fritidsaktiviteter prioriteres. Samtidig argumenterer noen studier for at effekter av sosioøkonomisk status ikke nødvendigvis alene handler om økonomi og kostnader, men også reflekterer kulturelle forskjeller i preferanser, livsstil og «smak» mellom familier i ulike sosiale klasseposisjoner. Det synes ikke som at det er noen klar konklusjon knyttet til betydningen av kostnader for aktiviteten, og det trengs derfor mer forskning som kan si noe om den kausale effekten av disse. En inngang vil kunne være å bruke mer kvasiekperimentelle forskningsdesign, der man for eksempel ser på effekter av endringer i kostnadsnivåer for en aktivitet eller tester betydningen av ulike kostnadsterskler. Dette krever riktignok andre typer data enn dem som samles inn i eksisterende undersøkelser. Når de gjelder frafall, er et annet spørsmål hva unge gjør i stedet for å drive med organiserte aktiviteter. I gjennomgangen har vi blant annet vist til noen nylige forskningsbidrag som viser at selv om litt færre er med i organisert idrett, er unge like fysisk aktive som før. Treningssentre ser for eksempel ut til å være en sentral arena for en del ungdommer, der også de sosiale forskjellene er mindre enn i organisert idrett. Slike aktiviteter har vært definert utenfor mandatet til denne kunnskapsgjennomgangen, men det kan likevel synes som om dette er et viktig tema for videre forskning.

Når det gjelder konteksten for deltakelsen, gjennomføres det bredere kartlegginger for eksempel av frivillige organisasjoner, men disse har typisk ikke vært innrettet mot barn og unges deltakelse spesielt. Eksisterende forskning av barrierer og inkluderingstiltak i organisasjonene har først og fremst vært av mer kvalitativ art, der det finnes både noen bredere studier som dekker ulike typer organisasjoner, og et sett av studier som særlig tar for seg idrettslag. Disse studiene gir viktig kunnskap om aktivitetskonteksten. Samtidig ser vi et behov for større og mer systematiske kartlegginger av organisasjoner som har aktiviteter for barn og unge. Det pågår forskningsprosjekter som vil kunne bidra på dette området, deriblant prosjektet Inkludering av barn og unge i organiserte fritidsaktiviteter i norske lokalsamfunn (ICYVOL) ved Institutt for samfunnsforskning og Velferdsforskningsinstituttet NOVA. Sammenlignet med datagrunnlaget om unges deltakelse, er det på organisasjonsnivået behov for å utvikle mer omfattende kvantitative data over tid som kan komplementere eksisterende og framtidige kvalitative studier. Det tilsvarende gjelder også kommunal og statlig politikk knyttet til barn og unges deltakelse i fritidsaktiviteter. Her er det imidlertid noe større tilfang av datakilder, for eksempel Folkehelseinstituttets (FHI) kommuneprofiler og data samlet inn om kommuner av ALLEMED. Det har også i mer nylig forskning ved Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor blitt gjort en kartlegging av kommunenes politikk. Det er behov for å videreutvikle og samordne slike

datakilder. I tillegg er det også stort potensial for studier av både kommunal politikk om og kommunal finansiering av barn og unges fritidsaktiviteter, selv om det finnes nylige bidrag som har sett litt nærmere på dette. Til sist er det et klart behov for å videreutvikle forskning som ser på samspillet mellom frivillig og offentlig sektor med hensyn til å legge til rette for fritidsaktiviteter for barn og unge og bidra til å nå mål om deltakelse og inkludering innenfor gitte lokale kontekster.

På bakgrunn av litteraturgjennomgangen har vi i dette kapittelet trukket fram noen barrierer på ulike nivåer. Disse vil kunne være et viktig utgangspunkt særlig for studier av samspillet mellom ulike aktører. Disse barrierene knytter seg til dimensjoner som kjønn, etnisitet, sosioøkonomisk bakgrunn og funksjonsnedsettelse, og også faktorer på organisasjonsnivå og kommunenivå. Foruten kostnader, som vi berørte over, er kulturelle og språklige utfordringer et annet viktig tema som flere studier peker på. Et eksempel i forskningen er betydningen av kulturelle praksiser og religion, som forpliktelser, kleskoder og lignende, for minoritetsjenters deltakelse i idrett. Et annet moment er informasjon til minoritetsforeldre om muligheter for aktivitet og hva den innebærer. Det er behov for en bedre forståelse særlig av førstnevnte forhold, og også om slike faktorer har betydning for deltakelsen på andre områder. Et annet viktig tema som vi også har berørt, er universell utforming av aktiviteter. Det er i svært liten grad belyst i forskningen hvorvidt det gjøres tilpasninger, og hvilke tilpasninger som eventuelt gjøres, av aktiviteter for barn med funksjonsnedsettelser. Et tredje tema som er verdt å framheve er betydningen av foreldreinvolvering. Forskningen tyder på at foreldre ikke bare har en viktig rolle i å skape interesse for aktivitet, men også i å følge opp aktiviteten og å bidra til drift av lag og foreninger. Studier viser at noen grupper foreldre deltar mer enn andre i idrett, og at minoritetsforeldre sjeldnere påtar seg verv. Utover dette vet vi ikke så mye om mekanismene for foreldreinvolvering. Et fjerde og spesielt viktig tema er knyttet til utfordringer med å identifisere og rekruttere dem som har særlig behov for støtte. Forskningen viser at dette kan være en utfordring både i foreninger og i støtteapparatet i kommunene. Her kan det være behov for å få en bedre forståelse av hvordan man jobber med rekruttering av særlige målgrupper på «gatenivå».

Flere av de tiltakene som framheves i forskningen, speiler de nevnte barrierene, men det er også noen typer tiltak som kan trekkes særlig fram. Flere studier viser blant annet til at lavterskeltilbud, som fritidsklubber, møteplasser, åpne aktiviteter og lignende, kan være viktig for å nå ut til grupper av unge som ellers i liten eller ingen grad er med i organiserte fritidsaktiviteter. Det finnes forskning på kommunale fritidsklubber og kulturtilbud, men lite på tilsvarende tiltak i frivillig regi. Vi vet lite om hvordan slike tilbud innrettes, hvem som faktisk deltar på dem, og om de rekrutterer de intenderte målgruppene, og om de har en effekt på deltakelsen kontra «vanlige» tilbud. Et relatert tema er sosiale tilbud sett i forhold til ferdighetsorienterte og andre tilbud. I forskningen har dette vært et tema i studier av idrettslag, men blant annet forskningsbidrag om kulturaktiviteter viser at et slikt perspektiv kan ha bredere relevans.

Organisasjoner utenfor idretten kan ha andre typer formål enn ferdighetsorienterte formål, som kan konkurrere med sosiale mål. Mer konkret ser vi et behov for bidrag som kan si noe om formålet, identiteten og målene til organisasjoner med aktiviteter for barn og unge, og hvordan disse eventuelt forholder seg til sosiale mål, og om de sosiale målene er noe som defineres på lokalt nivå eller kommer fra sentralt og politisk hold (og om de tar til seg eller motsetter seg slike mål). Et tredje tema som kan nevnes, går på mangfoldskompetanse og rollemodeller for minoritetsungdom. Vi har lite kunnskap om i hvilken grad frivillige organisasjoner for barn og unge søker å utvikle slik kompetanse, hvordan de gjør det, og om de opplever at det har en effekt. Det er også lite kunnskap om representasjon av minoriteter i tillitsvalgtapparatet i organisasjonene. Begge deler kan være viktige spor for forskning om deltakelse blant minoritetsungdom.

Når det gjelder tiltak generelt, vil man samtidig ofte være opptatt av om tiltak som implementeres, har en effekt. Effektstudier er særlig interessante fordi de tar sikte på å si noe om kausale sammenhenger, men kriteriene for rent metodisk å kunne gjøre dette er imidlertid strenge. Utfordringen fra et forskningsperspektiv er et mange tiltak iverksettes med en tanke om at man skal måle effektene av det, men uten at man i tilstrekkelig grad planlegger for det praktisk og økonomisk. For eksempel vil det være behov for å samle inn data om målgruppen allerede før tiltaket iverksettes, og å gjennomføre gjentatte målinger over tid – gjerne også over en lengre tidshorison. Det krever at man har en presis metode som sikrer at man måler det man faktisk ønsker å måle, uten støy fra andre faktorer. Ikke minst er det nødvendig med en kontrollgruppe med de samme kjennetegnene som målgruppen, men som ikke berøres av tiltaket. Disse og andre forutsetninger er sjelden til stede, fordi forskningen involveres for å gjennomføre effektmålinger først etter at tiltaket er iverksatt. En viktig grunn til det er naturligvis at mange tiltak er gjenstand for politiske vedtak og har et begrenset budsjett. At det ofte er vanskelig å påvise en kausal effekt av tiltak, betyr ikke man ikke kan komme til substansielle konklusjoner om virkningene av dem basert på fortolkning av statistisk materiale, casestudier eller kvalitative studier av subjektivt opplevde effekter. Vi ser likevel at det er et klart potensial for i større grad å tenke på hvordan (kvasi)eksperimentelle design kan integreres i følgeforskning når tiltak for økt deltakelse blant barn og unge implementeres i offentlig eller frivillig regi.

For å konkludere har vi i denne rapporten gått gjennom en lang rekke sentrale bidrag om barn og unges fritidsaktiviteter, med særlig fokus på idrett, kultur og friluftsliv. Hensikten har vært å kunne si noe om hva vi vet om barn og unges deltakelse, om barrierer for denne deltakelsen og tiltak for å skape økt deltakelse, samt kunnskapshull og behov for videre forskning. Gjennomgangen er ikke nødvendigvis uttømmende for alle forskningsbidrag som finnes på feltet i den perioden vi har tatt for oss, men vi har dekket de vesentlige delene av forskningsfeltet som har gjort det mulig å identifisere de viktigste kjennetegnene, barrierene og tiltakene. I sum viser sammenfatningen at forskningen gir bred kunnskap på dette området, men at det for eksempel har

vært mer vekt på idrett enn kultur og friluftsliv. Den viser også at det er mange studier av betydningen av kjønn, etnisitet og sosioøkonomisk status, men mindre om funksjonsnedsettelse, og at vi vet lite om øvrige faktorer som kan være av betydning. Det er også et klart potensial for mer forskning om aktivitetskonteksten, spesielt frivillige organisasjoner, men også om kommunal og statlig politikk og den øvrige lokale konteksten.

Litteratur

- Ali, W., & Czapka, E. (2016). *Friluftsliv og innvandrere: En undersøkelse av holdninger og erfaringer blant innvandrerfamilier i Oslo* (NAKMI-rapport nr. 1, 2016). Nasjonal kompetanseenhet for migrasjons- og minoritetshelse i samarbeid med Norsk friluftsliv.
- Andersen, P. L., & Arnesen, D. (2023). *Inkluderings tiltak som virker? Måleindikatorer for deltakelse og inkludering av barn og unge i organiserte fritidsaktiviteter* (Rapport 2023:4). Institutt for samfunnsforskning.
- Andersen, P. L., & Bakken, A. (2019). Social class differences in youths' participation in organized sports: What are the mechanisms? *International Review for the Sociology of Sport*, 54(8), 921–937. <https://doi.org/10.1177/1012690218764626>
- Andersen Younis, T. (2010). På lag? – Minoritetsjenter som ikke deltar i organiserte fritidsaktiviteter. *Norsk pedagogisk tidsskrift*, 94(2), 136–147. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-2987-2010-02-05>
- Apelmo, E. (2014). En chans att vara med som alla andra. *Svensk Idrottsforskning: Organ för Centrum för Idrottsforskning*, 23(1), 30–34.
- Arnesen, D., Bjørnarå, H. B., & Myksvoll, T. M. (2022). *Følgforskning og evaluering av forsøk med fritidskortordninger: Sluttrapport* (Rapport 2022:13). Institutt for samfunnsforskning.
- Arnesen, D., Espegren, A., Ervik, R., Erdvik, I. B., & Andersen, P. L. (2022). *Følgforskning og evaluering av forsøk med fritidskortordninger: Delrapport 2* (Rapport 2022:1). Institutt for samfunnsforskning.
- Arnesen, D., Grødem, A. S., Ervik, R., & Eimhjellen, I. (2021). *Delrapport: Følgforskning og evaluering av forsøk med fritidskortordninger. Erfaringer fra forsøkskommunenes innføring av Fritidskortet* (Rapport 2021:2). Institutt for samfunnsforskning.
- Arnesen, D., Nordø, Å. D., & Sivesind, K. H. (2022). *Unge deltakelse i kulturfrivilligheten: Sosiale forskjeller i barn og ungdoms deltakelse i lokale kulturaktiviteter og inkludering i frivillige kulturorganisasjoner* (Rapport 2022:5). Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- Arnesen, D., & Sivesind, K. H. (2020). *Organisasjonslandskap i endring 2009–2019: Fra ideologisk samfunnsendring til individuell utfoldelse?* (Rapport 2020:5). Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- Bakken, A. (2019). *Idrettens posisjon i ungdomstida. Hvem deltar og hvem slutter i ungdomsidretten?* (NOVA Rapport nr. 2/19). Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Bakken, A. (2020). *Ungdata. Ung i Distrikts-Norge*. (NOVA Rapport 3/20). Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Bakken, A. (2021). *Ungdata 2021. Nasjonale resultater* (NOVA Rapport nr. 8/21). Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Bakken, A. (2022). *Ungdata 2022. Nasjonale resultater* (NOVA Rapport 5/22). Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.

- Bakken, A., Frøyland, L. R., & Sletten, M. A. (2016). *Sosiale forskjeller i unges liv: Hva sier Ungdataundersøkelsene? Anders Bakken, Lars Roar Frøyland, Mira Aaboen Sletten* (NOVA Rapport 3/2016). Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Bakken, A., & Strandbu, Å. (2023). *Idrettsdeltakelse blant ungdom – før, under og etter koronapandemien*. (NOVA Rapport 4/2023). Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Bohnert, A., Fredricks, J., & Randall, E. (2010). Capturing Unique Dimensions of Youth Organized Activity Involvement: Theoretical and Methodological Considerations. *Review of Educational Research*, 80(4), 576–610. <https://doi.org/10.3102/0034654310364533>
- Broch, T. B. (2015). The Cultural Significance of a *Smile*: An Ethnographic Account of How Sport Media Inspires Girls' Sport Praxis. *YOUNG*, 23(2), 154–170. <https://doi.org/10.1177/1103308815569388>
- Bäckström, Å., & Nairn, K. (2018). Skateboarding beyond the limits of gender? Strategic interventions in Sweden. *Leisure Studies*, 37(4), 424–439. <https://doi.org/10.1080/02614367.2018.1462397>
- Carlsson, Y., & Haaland, T. (2006). *Foreldredeltakelse i flerkulturelle idrettslag*. Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning. <https://oda.oslomet.no/oda-xmlui/handle/20.500.12199/2291>
- Currie, C., Molcho, M., Boyce, W., Holstein, B., Torsheim, T., & Richter, M. (2008). Researching health inequalities in adolescents: The development of the Health Behaviour in School-Aged Children (HBSC) Family Affluence Scale. *Social Science & Medicine*, 66(6), 1429–1436. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2007.11.024>
- Dahl Haugsevje, Å., & Hylland, O. M. (2019). *Fritid, frihet og fellesskap*. Cappelen Damm Akademisk/NOASP (Nordic Open Access Scholarly Publishing). <https://doi.org/10.23865/noasp.65>
- Dervo, B. K., Skår, M., Köhler, B., Øian, H., Vistad, O. I., Andersen, O., & Gundersen, V. (2014). *Friluftsliv i Norge anno 2014 – status og utfordringer* (NINA Rapport 1072). Norsk institutt for naturforskning.
- Dolva, A.-S., Kleiven, J., & Kollstad, M. (2014). Actual leisure participation of Norwegian adolescents with Down syndrome. *Journal of Intellectual Disabilities*, 18(2), 159–175. <https://doi.org/10.1177/1744629514523158>
- Eimhjellen, I. (2011). *Inkludering av funksjonshemmede i frivillige organisasjoner* (Rapport 2011-2). Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- Eimhjellen, I. (2016). *Innvandrere si deltagelse i norsk frivilligliv: Nye tal og metodiske utfordringer*. (Rapport 2016: 3). Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- Eimhjellen, I., Trætteberg, H. S., Mjelde, H., Lindén, T. S., Espegren, A., Guribye, E., & Thau, M. (2023). *Frivillige aktørers roller i områdesatsinger: En empirisk studie av områdesatsinger i Norge*. (Rapport 2023:3). Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- Eliasson, I. (2011). Gendered socialization among girls and boys in children's football teams in Sweden. *Soccer & Society*, 12(6), 820–833. <https://doi.org/10.1080/14660970.2011.609682>

- Engström, L.-M. (2008). Who is physically active? Cultural capital and sports participation from adolescence to middle age—A 38-year follow-up study. *Physical Education and Sport Pedagogy*, 13(4), 319–343. <https://doi.org/10.1080/17408980802400510>
- Engström, L.-M. (2010). *Smak för motion: Fysisk aktivitet som livsstil och social markör*. Stockholms universitets förlag.
- Enstad, F., & Bakken, A. (2022). *Ungdata junior 2022. Nasjonale resultater*. (NOVA Rapport 6/2022). Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Erdvik, I. B., Bjørnará, H. B., Ervik, R., Myksvoll, T. M., & Enjolras, B. (2023). *Kunnskap om virkning og drift av utstyrssentraler. Delrapport 2: Bruk og merverdi*. (Rapport 2023:4). Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- Erdvik, I. B., & Ervik, R. (2022). *Frivillige organisasjoners arbeid for inkludering av barn og unge: Barrierer, virkemidler og samspill med kommunene i inkluderingsarbeidet*. (Rapport 2022:2). Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- Erdvik, I. B., Reymert, I., Hellang, Ø., Espegren, A., & Ervik, R. (2023). *Kunnskap om virkning og drift av utstyrssentraler. Delrapport 1: Rammevilkår og drift*. (Rapport 2023:1). Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- Eriksen, I. M., & Frøyland, L. R. (2017). *Levende drabantbyer: Ungdoms deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter i flerkulturelle lokalsamfunn*. (Rapport 2017:1). Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- Espedalen, L. E., & Seippel, Ø. (2022). Dropout and social inequality: young people's reasons for leaving organized sports. *Annals of Leisure Research*, 1–18. <https://doi.org/10.1080/11745398.2022.2070512>
- Fordelingsutvalget. (2022). *Fordelingsutvalgets årsmelding for 2022*. Bufdir.
- Forsberg, L., & Tebelius, U. (2011). The riding school as a site for gender identity construction among Swedish teenage girls. *World Leisure Journal*, 53(1), 42–56. <https://doi.org/10.1080/04419057.2011.552218>
- Friberg, J. H. (2005). *Ungdom, fritid og deltakelse i det flerkulturelle Oslo* (Fafo-notat 2005:16). Fafo.
- Friberg, J. H., & Gautun, H. (2007). *Inkludering av etniske minoriteter i frivillige organisasjoner og fotballag for barn og ungdom i Oslo* (Fafo-rapport 2007:16). Fafo.
- Fyhri, A., & Hjorthol, R. (2006). *Barns fysiske bomiljø, aktiviteter og daglige reiser* (TØI rapport 869/2006). Transportøkonomisk institutt.
- Gjesdal, S., & Hedenborg, S. (2021). Engaging Minority Girls in Organized Youth Sport in Norway: A Case Study of a Project That Worked. *Frontiers in Sports and Active Living*, 3. <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fspor.2021.781142>
- Green, K., Thurston, M., Vaage, O., & Roberts, K. (2015). '[We're on the right track, baby], we were born this way!' Exploring sports participation in Norway. *Sport, Education and Society*, 20(3), 285–303. <https://doi.org/10.1080/13573322.2013.769947>

- Gurholt, K. P., Torp, I. H. D., & Eriksen, J. W. (2020). *Studie av friluftsliv blant barn og unge i Oslo: Sosial ulikhet og sosial utjevning*. (NIH-Forskningsrapport). Norges idrettshøgskole.
- Haugen, T., Säfvenbom, R., & Ommundsen, Y. (2013). Sport Participation and Loneliness in Adolescents: The Mediating Role of Perceived Social Competence. *Current Psychology*, 32(2), 203–216. <https://doi.org/10.1007/s12144-013-9174-5>
- Haugsevje, Å. D., Hylland, O. M., & Stavrum, H. (2016). Kultur for å delta—Når kulturpolitiske idealer skal realiseres i praktisk kulturarbeid. *Nordisk kulturpolitisk tidsskrift*, 19(1), 78–97. <https://doi.org/10.18261/ISSN2000-8325-2016-01-05>
- Havdal, H. H., Fosse, E., Gebremariam, Me. K., Stronks, K., Andersen, O. K., & Lien, N. (2023). Does the socioeconomic positioned neighbourhood matter? Norwegian adolescents' perceptions of barriers and facilitators for physical activity. *Scandinavian Journal of Public Health*, 51(2), 275–287. <https://doi.org/10.1177/14034948211066673>
- Heradstveit, O., Haugland, S., Hysing, M., Stormark, K. M., Sivertsen, B., & Bøe, T. (2020). Physical inactivity, non-participation in sports and socioeconomic status: a large population-based study among Norwegian adolescents. *BMC Public Health*, 20(1), 1010. <https://doi.org/10.1186/s12889-020-09141-2>
- Hertting, K., & Karlefors, I. (2012). Idrott för alla: Ur nyanlända barns perspektiv. *Svensk Idrottsforskning: Organ för Centrum för Idrottsforskning*, 21(1), 10–13. DiVA.
- Hjalmarsson, S. (2023). Pay to play? Economic constraints and participation in extracurricular activities. *European Sociological Review*, 39(4), 586–600. <https://doi.org/10.1093/esr/jcac061>
- Hjorthol, R. J., & Fyhri, A. (2009). Sosialiseringer vi våre barn til bilbruk? *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 50(2), 161–182. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-291X-2009-02-02>
- Huang, L., Ødegård, G., Hegna, K., Svagård, V., Helland, T., & Seland, I. (2017). *Unge medborgere: Demokratiforståelse, kunnskap og engasjement blant 9.-klassinger i Norge: The International Civic and Citizenship Education Study (ICCS) 2016* (NOVA Rapport 15/2017). Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Hylland, O., & Haugsevje, Å. (2016). *Kultur for å delta. Kulturbruk og kulturarbeid blant barn og unge i Drammen*. (TF-rapport nr. 383). Telemarksforskning.
- Ingebrigtsen, J. E., & Aspvik, N. P. (2015). *Barns idrettsdeltagelse i Norge: Litteraturstudie av barn i idretten*. (Rapport 02/2010). NTNU Samfunnsforskning AS. Senter for idrettsforskning.
- Jacobsen, S. E., Andersen, P. L., Nordø, Å. D., Sletten, M. A., & Arnesen, D. (2021). *Sosial ulikhet i barn og unges deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter*. (Rapport 2021:01). Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- Jakobsen, A., & Evjen, E. (2022). Gender differences in motives for participation in sports and exercise among Norwegian adolescents. *Baltic Journal of Health and Physical Activity*, 10(2). <https://doi.org/10.29359/BJHPA.10.2.10>

- Johansen, P. F., & Green, K. (2019). 'It's alpha omega for succeeding and thriving': Parents, children and sporting cultivation in Norway. *Sport, Education and Society*, 24(4), 427–440.
<https://doi.org/10.1080/13573322.2017.1401991>
- Kjønniksen, L., Anderssen, N., & Wold, B. (2009). Organized youth sport as a predictor of physical activity in adulthood. *Scandinavian Journal of Medicine & Science in Sports*, 19(5), 646–654.
<https://doi.org/10.1111/j.1600-0838.2008.00850.x>
- Kjønniksen, L., Torsheim, T., & Wold, B. (2008). Tracking of leisure-time physical activity during adolescence and young adulthood: A 10-year longitudinal study. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, 5(1), 69. <https://doi.org/10.1186/1479-5868-5-69>
- Krange, O., & Bjerke, T. (2011). A walk in the woods: The effects of ethnicity, social class, and gender among urban Norwegian adolescents. *Nordic Journal of Social Research*, 2(2), 17–34.
<https://doi.org/10.7577/njsr.2056>
- Krange, O., & Strandbu, Å. (2004). *Ungdom, idrett og friluftsliv*.
- Lagestad, P. A. (2019). Differences between adolescents staying in and dropping out of organized sport: A longitudinal study. 444-452. <https://doi.org/10.7752/jpes.2019.s2065>
- Langøy, A., Smith, O. R. F., Wold, B., Samdal, O., & Haug, E. M. (2019). Associations between family structure and young people's physical activity and screen time behaviors. *BMC Public Health*, 19(1), 433. <https://doi.org/10.1186/s12889-019-6740-2>
- Lareau, A. (2003). *Unequal childhoods: Class, race, and family life*. University of California Press.
- Larneby, M. (2016). Transcending gender hierarchies? Young people and floorball in Swedish school sport. *Sport in Society*, 19(8–9), 1202–1213. <https://doi.org/10.1080/17430437.2016.1159194>
- Larsson, H., Redelius, K., & Fagrell, B. (2011). Moving (in) the heterosexual matrix. On heteronormativity in secondary school physical education. *Physical Education and Sport Pedagogy*, 16(1), 67–81.
<https://doi.org/10.1080/17408989.2010.491819>
- Leversen, I., Torsheim, T., & Samdal, O. (2012). Gendered leisure activity behavior among Norwegian adolescents across different socio-economic status groups. *International Journal of Child, Youth and Family Studies*, 3(4), Artikkel 4. <https://doi.org/10.18357/ijcyfs34201211482>
- Limstrand, T., & Rehrer, N. J. (2008). Young people's use of sports facilities: A Norwegian study on physical activity. *Scandinavian Journal of Public Health*, 36(5), 452–459.
<https://doi.org/10.1177/1403494807088455>
- Lorentzen, H. W. (2013). *Utdanning og kompetanse i idretten*. (Rapport 2013:5). Institutt for samfunnsforskning.
- Mahoney, J. L., Larson, R. W., Eccles, J. S., & Lord, H. (2005). Organized activities as development contexts for children and adolescents. I *Organized activities as contexts of development: Extracurricular activities, after-school and community programs*. (s. 3–22). Lawrence Erlbaum Associates Publishers.

- Mahoney, J. L., Vandell, D. L., Simpkins, S., & Zarrett, N. (2009). Adolescent out-of-school activities. I *Handbook of adolescent psychology: Contextual influences on adolescent development*, Vol. 2, 3rd ed. (s. 228–269). John Wiley & Sons, Inc. <https://doi.org/10.1002/9780470479193.adlpsy002008>
- Mathisen, F. K. S., Kokko, S., Tynjälä, J., Torsheim, T., & Wold, B. (2019). Leisure-time physical activity and participation in organized sports: Changes from 1985 to 2014 in Finland and Norway. *Scandinavian Journal of Medicine & Science in Sports*, 29(8), 1232–1242. <https://doi.org/10.1111/sms.13431>
- Melbøe, L., & Ytterhus, B. (2017). Disability leisure: In what kind of activities, and when and how do youths with intellectual disabilities participate? *Scandinavian Journal of Disability Research*, 19(3), 245–255. <https://doi.org/10.1080/15017419.2016.1264467>
- Myksvoll, T. M., Arnesen, D., & Erdvik, I. B. (2023). Fritid for alle? Kommunal politikk for inkludering av barn og unge i organiserte fritidsaktiviteter. *Fritid for alle? Kommunal politikk for inkludering av barn og unge i organiserte fritidsaktiviteter*. (Rapport 2023:2). Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- Myrli, T. R., & Mehus, I. (2015). Ulikhet i rekruttering og frafall i den organiserte idretten i Trondheim. *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 15(1). <https://journals.oslomet.no/index.php/ungdomsforskning/article/view/1598>
- Nielsen, G., Pfister, G., & Bo Andersen, L. (2011). Gender differences in the daily physical activities of Danish school children. *European Physical Education Review*, 17(1), 69–90. <https://doi.org/10.1177/1356336X11402267>
- Nordbakke, S. (2019). Children's out-of-home leisure activities: Changes during the last decade in Norway. *Children's Geographies*, 17(3), 347–360. <https://doi.org/10.1080/14733285.2018.1510114>
- Nordbø, E. C. A., Raanaas, R. K., Nordh, H., & Aamodt, G. (2020). Disentangling how the built environment relates to children's well-being: Participation in leisure activities as a mediating pathway among 8-year-olds based on the Norwegian Mother and Child Cohort Study. *Health & Place*, 64, 102360. <https://doi.org/10.1016/j.healthplace.2020.102360>
- Odden, A. (2008). *Hva skjer med norsk friluftsliv?: En studie av utviklingstrekk i norsk friluftsliv 1970-2004* [Doktorgradsavhandling]. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse, Geografisk institutt.
- Persson, M. (2023). Playing without goals: Gendered practices in recreational youth football. *Journal of Youth Studies*, 26(5), 577–592. <https://doi.org/10.1080/13676261.2021.2022641>
- Persson, M., Espedalen, L. E., Stefansen, K., & Strandbu, Å. (2020). Opting out of youth sports: How can we understand the social processes involved? *Sport, Education and Society*, 25(7), 842–854. <https://doi.org/10.1080/13573322.2019.1663811>
- Persson, M., Stefansen, K., & Strandbu, Å. (2020). Fotball som kjønnnet mulighetsrom. *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 44(3), 231–245. <https://doi.org/10.18261/issn.1891-1781-2020-03-05>

- Redelius, K. (2016). *Elitidrottsatsninger for barn-ett demokratisk dilemma*. I: Dartsch, C., J.R. Norberg & J. Pihlblad (red.), *Föreningen, laget och jaget: 7 perspektiv på idrottens demokratiska effekter* (s. 107-116). Stockholm: Centrum för idrottsforskning, CIF.
- Rye, J. (2019). *Å være ung i Distrikts-Norge. Kunnskapsoversikt med utgangspunkt i nyere norsk forskning om distriktsungdommer*. Distriktsenteret.
- Sandal, O., Mathisen, F. K. S., Torsheim, T., Diseth, Å. R., Fismen, A.-S., Larsen, T. M. B., Wold, B., & Årdal, E. (2016). *Helse og trivsel blant barn og unge. Resultater fra den landsrepresentative spørreundersøkelsen «Helsevaner blant skoleelever. En WHO-undersøkelse i flere land»*. HEMIL-senteret, Universitetet i Bergen.
- Sandberg, M. (2012). *«De är inte ute så mycket» Den bostadsnära naturkontaktens betydelse och utrymme i storstadsbarns vardagsliv* [Doktorgradsavhandling]. Göteborgs universitet. Handelshögskolan.
- Sandell, K., & Öhman, J. (2010). Educational potentials of encounters with nature: Reflections from a Swedish outdoor perspective. *Environmental Education Research*, 16(1), 113–132.
<https://doi.org/10.1080/13504620903504065>
- Sandvik, L. (2016, 8. april). *Hver femte familie med lav inntekt har ikke råd til ferie*. Statistisk sentralbyrå.
<https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/hver-femte-familie-med-lav-inntekt-har-ikke-rad-til-ferie>
- Seland, I. (2006). Statistikk fra fordelingsutvalget. I NOU 2006: 13. *Fritid med mening. Statlig støttepolitikk for frivillige barne- og ungdomsorganisasjoner*.
- Seland, I., Persson, M., & Eriksen, I. M. (2019). *Barn og unges fritid i et kjønns- og likestillingsperspektiv*. (NOVA Rapport 5/19). Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Skar, M., Gundersen, V., Bischoff, A., Follo, G., Pareliussen, I., Stordahl, G., & Tordsson, B. (2014). *Barn og natur. Nasjonal spørreundersøkelse om barn og natur*. (Temahefte 54). Norsk institutt for naturforskning (NINA).
- Skar, M., Wold, L. C., Gundersen, V., & O'Brien, L. (2016). Why do children not play in nearby nature? Results from a Norwegian survey. *Journal of Adventure Education and Outdoor Learning*, 16(3), 239–255. <https://doi.org/10.1080/14729679.2016.1140587>
- Skauge, M., & Hjelseth, A. (2021). Organisert idrett og skole som komplementære og konkurrerende arenaer: Ulike mønstre for minoritets- og majoritetsungdom? *Nordisk tidsskrift for ungdomsforskning*, 2(1), 23–43. <https://doi.org/10.18261/issn.2535-8162-2021-01-02>
- Skauge, M., & Rafoss, K. (2020). Kjønnen trening som uttrykk for kjønnen mening? *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 44(3), 217–230. <https://doi.org/10.18261/issn.1891-1781-2020-03-04>
- Skauge, M., & Seippel, Ø. (2022). Where do they all come from? Youth, fitness gyms, sport clubs and social inequality. *Sport in Society*, 25(8), 1506–1527.
<https://doi.org/10.1080/17430437.2020.1840554>

- Skille, E. Å. (2005). Individuality or Cultural Reproduction?: Adolescents' Sport Participation in Norway: Alternative versus Conventional Sports. *International Review for the Sociology of Sport*, 40(3), 307–320. <https://doi.org/10.1177/1012690205060230>
- Skille, E. Å. (2008). Understanding Sport Clubs as Sport Policy Implementers: A Theoretical Framework for the Analysis of the Implementation of Central Sport Policy through Local and Voluntary Sport Organizations. *International Review for the Sociology of Sport*, 43(2), 181–200. <https://doi.org/10.1177/1012690208096035>
- Skille, E. Å. (2010). Competitiveness and health: The work of sport clubs as seen by sport clubs representatives – A Norwegian case study. *International Review for the Sociology of Sport*, 45(1), 73–85. <https://doi.org/10.1177/1012690209352395>
- Skille, E. Å. (2011a). Change and isomorphism – A case study of translation processes in a Norwegian sport club. *Sport Management Review*, 14(1), 79–88. <https://doi.org/10.1016/j.smr.2010.03.002>
- Skille, E. Å. (2011b). Sport for all in Scandinavia: Sport policy and participation in Norway, Sweden and Denmark. *International Journal of Sport Policy and Politics*, 3(3), 327–339. <https://doi.org/10.1080/19406940.2011.596153>
- Skille, E. Å., & Solbakken, T. (2014). The relationship between adolescent sport participation and lifelong participation in physical activity in Norway. A Critical Analysis. *Scandinavian Sport Studies Forum*, 5, 25–45. <https://brage.inn.no/inn-xmlui/handle/11250/226291>
- Skrubbeltrang, L. S., Clement, S. L., Roersen, A. B., & Rossing, N. N. (2023). Muligheter og barrierer blandt børn og unge med særlige behov i idræt: Rapport. I *Muligheter og barrierer blandt børn og unge med særlige behov i idræt* [Rapport]. Aalborg Universitet.
- Sletten, M. A. (2010). Social costs of poverty; leisure time socializing and the subjective experience of social isolation among 13–16-year-old Norwegians. *Journal of Youth Studies*, 13(3), 291–315. <https://doi.org/10.1080/13676260903520894>
- Sletten, M. A., Strandbu, Å., & Gilje, Ø. (2015). Idrett, dataspilling og skole—Konkurrerende eller «på lag»? *Norsk pedagogisk tidsskrift*, 99(5), 334–350. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-2987-2015-05-03>
- Solstad, G. M., Sandvik, M. R., & Sletten, M. A. (2022). *Deltakelse, trivsel og inkludering i barne- og ungdomsidretten. Delrapport fra forskningen om Idrett for alle i Oslo*. (NOVA Rapport 1/2022). Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Stefansen, K., Smette, I., & Strandbu, Å. (2018). Understanding the increase in parents' involvement in organized youth sports. *Sport, Education and Society*, 23(2), 162–172. <https://doi.org/10.1080/13573322.2016.1150834>
- Steinhardt, F., Ullenhag, A., Jahnsen, R., & Dolva, A.-S. (2021). Perceived facilitators and barriers for participation in leisure activities in children with disabilities: Perspectives of children, parents and professionals. *Scandinavian Journal of Occupational Therapy*, 28(2), 121–135. <https://doi.org/10.1080/11038128.2019.1703037>

- Strandbu, Å. (2000). *Storbyungdom og natur: En undersøkelse av Osloungdoms forhold til friluftsliv og miljøproblemer* (NOVA Rapport 14/00). Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Strandbu, Å. (2007). *Aktiv Oslo-ungdom: En studie av idrett, minoritetsbakgrunn og kjønn* (NOVA Rapport 2/07). Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Strandbu, Å., Bakken, A., & Sletten, M. A. (2019). Exploring the minority–majority gap in sport participation: Different patterns for boys and girls? *Sport in Society*, 22(4), 606–624.
<https://doi.org/10.1080/17430437.2017.1389056>
- Strandbu, Å., Bakken, A., & Stefansen, K. (2020). The continued importance of family sport culture for sport participation during the teenage years. *Sport, Education and Society*, 25(8), 931–945.
<https://doi.org/10.1080/13573322.2019.1676221>
- Strandbu, Å., Gulløy, E., Andersen, P. L., Seippel, Ø., & Dalen, H. B. (2017). Ungdom, idrett og klasse: Fortid, samtid og framtid. *Norsk sosiologisk tidsskrift*, 1(2), 132–151.
<https://doi.org/10.18261/issn.2535-2512-2017-02-03>
- Strandbu, Å., & Sletten, M. A. (2011). «Du skal se en vakker dag hun gutten når». Kjønnforskjeller i norske ungdommers treningsvaner og idrettsdeltakelse. *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 11(2).
<https://journals.oslomet.no/index.php/ungdomsforskning/article/view/1034>
- Støckel, J. T., Strandbu, Å., Solenes, O., Jørgensen, P., & Fransson, K. (2010). Sport for children and youth in the Scandinavian countries. *Sport in Society*, 13(4), 625–642.
<https://doi.org/10.1080/17430431003616332>
- Säfvenbom, R., Geldhof, G. J., & Haugen, T. (2014). Sports clubs as accessible developmental assets for all? Adolescents' assessment of egalitarianism vs. elitism in sport clubs vs. school. *International Journal of Sport Policy and Politics*, 6(3), 443–457. <https://doi.org/10.1080/19406940.2013.815255>
- Sæther, E., Mikalsen, S., & Lagestad, P. (2023). Changes in friluftsliv (outdoor recreation) activities among Norwegian adolescents during the SARS-CoV-2 pandemic. *Frontiers in Sports and Active Living*, 5, 1215611. <https://doi.org/10.3389/fspor.2023.1215611>
- Tammelin, Tuija. (2005). *A review of longitudinal studies on youth predictors of adulthood physical activity*. 17(1), 3–12. <https://doi.org/10.1515/IJAMH.2005.17.1.3>
- Telama, R., Yang, X., Viikari, J., Välimäki, I., Wanne, O., & Raitakari, O. (2005). Physical activity from childhood to adulthood: A 21-year tracking study. *American Journal of Preventive Medicine*, 28(3), 267–273. <https://doi.org/10.1016/j.amepre.2004.12.003>
- Tjønndal, A. (2019). Jenter på brett: Jenteskate som endringsprosess og alternativ til organisert ungdomsidrett. *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 18(2), 76–106.
<https://journals.oslomet.no/index.php/ungdomsforskning/article/view/3152>
- Trætteberg, H. S., Eimhjellen, I., Ervik, R., Enjolras, B., & Skiple, J. K. (2020). *Kommunal frivillighetspolitikk og lokale organisasjoner*. (Rapport 2020:3). Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor
- Ullenhag, A., Bult, M. K., Nyquist, A., Ketelaar, M., Jahnsen, R., Krumlinde-Sundholm, L., Almqvist, L., & Granlund, M. (2012). An international comparison of patterns of participation in leisure activities for

- children with and without disabilities in Sweden, Norway and the Netherlands. *Developmental Neurorehabilitation*, 15(5), 369–385. <https://doi.org/10.3109/17518423.2012.694915>
- Undlien, R. (2019). Lasting social value or a one-off? People with intellectual disabilities' experiences with volunteering for the Youth Olympic Games. *Journal of Sport of Development*, 7(13), 33–45.
- Vilhjalmsson, R., & Kristjansdottir, G. (2003). Gender differences in physical activity in older children and adolescents: The central role of organized sport. *Social Science & Medicine*, 56(2), 363–374. [https://doi.org/10.1016/S0277-9536\(02\)00042-4](https://doi.org/10.1016/S0277-9536(02)00042-4)
- Vaage, O. F. (2012a). Barns dagligliv i endring. *Samfunnsspeilet*, 2012(4), 16–23.
- Vaage, O. F. (2012b). *Tidene skifter: Tidsbruk 1971-2010* (Bd. 125). Statistisk sentralbyrå.
- Vaage, O. F. (2015). *Fritidsaktiviteter 1997-2014: Barn og voksnes idrettsaktiviteter, friluftsliv og kulturaktiviteter: Resultater fra Levekårsundersøkelsene* (Rapport 2015/25). Statistisk sentralbyrå.
- Wagnsson, S., Lindwall, M., & Gustafsson, H. (2014). Participation in Organized Sport and Self-Esteem Across Adolescence: The Mediating Role of Perceived Sport Competence. *Journal of Sport and Exercise Psychology*, 36(6), 584–594. <https://doi.org/10.1123/jsep.2013-0137>
- Walseth, K. (2008). Bridging and bonding social capital in sport—Experiences of young women with an immigrant background. *Sport, Education and Society*, 13(1), 1–17. <https://doi.org/10.1080/13573320701780498>
- Walseth, K., & Strandbu, Å. (2014). Young Norwegian-Pakistani women and sport: How does culture and religiosity matter? *European Physical Education Review*, 20(4), 489–507. <https://doi.org/10.1177/1356336X14534361>
- Wiium, N., & Säfvenbom, R. (2019). Participation in Organized Sports and Self-Organized Physical Activity: Associations with Developmental Factors. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 16(4), Artikkel 4. <https://doi.org/10.3390/ijerph16040585>
- Wold, L. C., Broch, T. B., Vistad, O. I., Selvaag, S. K., Gundersen, V., & Øian, H. (2022). *Barn og unges organiserte friluftsliv. Hva fremmer gode opplevelser og varig deltagelse?* (NINA Rapport 2084). Norsk institutt for naturforskning.
- Wold, L. C., Skår, M., & Øian, H. (2020). *Barn og unges friluftsliv*. (NINA Rapport 1801). Norsk institutt for naturforskning.
- Wollebæk, D., & Sivesind, K. H. (2010). *Fra folkebevegelse til filantropi? Frivillig innsats i Norge 1997–2009*. (Rapport 2010:3). Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- Wollebæk, D., Sætrang, S., & Fladmoe, A. (2015). *Betingelser for frivillig innsats: Motivasjon og kontekst*. (Rapport 2015:1). Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- Ødegård, G. (2006). Ungdom og frivillig organisering i Norge. I NOU 2006: 13. *Fritid med mening. Statlig støttepolitikk for frivillige barne- og ungdomsorganisasjoner*.
- Ødegård, G. (2010). *Foreningsliv i et flerkulturelt lokalsamfunn: En studie om integrasjon og sosial kapital*. (Rapport 2010:6.) Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.

- Ødegård, G., Bakken, A., & Strandbu, Å. (2016). *Idrettsdeltakelse og trening blant ungdom i Oslo: Barrierer, frafall og endringer over tid*. (Rapport 2016:7). Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- Ødegård, G., & Fladmoe, A. (2017). *Samfunnsengasjert ungdom: Deltakelse i politikk og organisasjonsliv blant unge i Oslo*. (Rapport 2017:2). Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- Ødegård, G., Steen-Johnsen, K., & Ravneberg, B. (2012). Rekruttering av barn og unge til frivillige organisasjoner—Barrierer, tiltak og institusjonelt samarbeid. I B. Enjolras, K. Steen-Johnsen, & G. Ødegård, *Deltakelse i frivillige organisasjoner: Forutsetninger og effekter*. (Rapport 2012:4). Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- Øia, T., & Vestel, V. (2007). *Møter i det flerkulturelle* (NOVA Rapport 21/2007). Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Aars, J., Nordø, Å. D., Wollebæk, D., & Christensen, D. A. (2011). *Ung frivillighet i Norge: Endring og kontinuitet i unges frivillige engasjement 1998–2009*. (Rapport 2011:6). Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.